

Володимир Поліщук

ГАЗЕТНИМ РЯДКОМ

Збірник публікацій

Кропивницький
2017

УДК 070
ББК 76

Поліщук В.В.

Газетним рядком/ Поліщук В. – Кропивницький:, 2017.- 97 с.

У книзі зібрані публікації журналіста газети «21-й канал» про людей з цікавими захопленнями, професіями та біографіями.

УДК 070

ББК 76

НІХТО НЕ ГОЛОСУВАВ ПРОТИ

Восени минулого року довелося побувати у селі Давидівка Голованівського району. Там київська фірма розбирала колишній млин Абазі на річці Ятрань і збиралася будувати міні-ГЕС. Цікавлячись думкою селян про це будівництво, познайомився з Катериною Ладикою, соціальним працівником, яка опікується самотніми пенсіонерами Давидівки. Фотокореспондент газети Іван Корзун звернувся до Катерини Павлівни:

- А пам'ятаєте мене? Я приїжджав до вас у Давидівку у 1985 році, коли ви балотувалися до Верховної Ради України!

- Аякже, пам'ятаю вас. Пам'ятаю і журналіста обласної газети, який мені тоді влаштував, як зараз кажуть, фотосесію. Одягнули у козушок, дали коромисло, я начебто йшла від криниці з повними відрами крутим берегом Ятрані. Таке фото хотіли бачити ті, хто погодив мою кандидатуру на вибори.

Після закінчення школи у рідному Краснопіллі Катерина Павлівна пішла шляхом старшої сестри Тані, яка працювала художнім керівником Будинку культури у Межиріччі. Рік навчалася у школі з підготовки клубних художніх керівників у Кіровограді. А коли склалося її сімейне щастя з Петром Ладикою, кіномеханіком з Давидівки, перебравшись на його батьківщину, стала працювати телятницею Давидівського відділення Перегонівського цукрозаводу. У грудні 1984-го на зборах цукрозаводу її висунули кандидатом у депутати Верховної Ради Української РСР по Голованівському виборчому округу.

Вибори тоді були безальтернативними, тобто до бюлетеню вносився один кандидат. Список кандидатів у депутати затверджувався наверху. Жодної самодіяльності не було. Обком партії подавав кандидатуру, її розглядали в ЦК, потім у КДБ – на предмет компрометуючих моментів біографії чи, боронь Боже, родичів за кордоном. Після отримання позитивних оцінок людина ставала кандидатом у депутати. Не було випадків, щоб за когось не проголосували. Вибори були святом. На дільницях грала музика, танцювали, співали. Організовували буфети, у яких продавали дефіцитні продукти.

24 лютого 1985 року 26-річну комсомолку Катерину Павлівну Ладіку обрали депутатом.

- На час виборів я була на сьомому місяці вагітності, тож не брала участь у першій сесії Верховної Ради. А вже на другу сесію, восени, поїхала до Києва. Маленька дитина залишилася з чоловіком. Директор цукрозаводу давав на ці поїздки «бобика».

Тоді Верховна Рада не була професійною, збиралася на сесії двічі на рік, а засідання присвячувалися конкретній темі.

- Я не пам'ятаю, щоб у нас були гострі суперечки. У залі стояла тиша. Депутати виступали за списком, і ці виступи були заздалегідь спланованими та абсолютно передбачуваними. Довелося за чотири роки і мені одного разу підніматися на трибуну, - говорить Катерина Павлівна.

Голосували тоді тільки руками, рахувала голоси лічильна комісія з числа самих депутатів, але при цьому ніхто ніколи не голосував проти. Була однастайність, монолітна єдність, дисципліна найвищого ґатунку.

Засідання вчасно починалися і вчасно закінчувалися. На них ухвалювали рішення, які були заздалегідь опрацьовані і розглянуті в ЦК партії.

Тоді у Верховній Раді було 650 депутатів, на 200 більше, ніж сьогодні, тож сиділи навіть на балконах сесійної зали. Місця кіровоградської делегації були у партері, ближче до задніх рядів. Журналісти приходили тільки на відкриття сесії, а потім публікували у газетах заздалегідь випрацьовані формули про те, як відкрилась сесія, хто там виступав.

У перерві між засіданнями 9-ї сесії журналіст газети «Сільські вісті» попросив Катерину Павлівну до компанії кількох депутатів, щоб зробити постановочний знімок. Він потім був надрукований на першій сторінці газети.

Непрофесійним депутатський корпус був у тому розумінні, що працював безоплатно. Це зараз у Конституції записано, що не можна поєднувати депутатську діяльність з іншою. А тоді депутат працював, одержував зарплату на своєму робочому місці, а "депутатські" йому платили як стипендію. Катерина Павлівна пригадує, що це було 120 карбованців на місяць.

- Окрім поїздок на кілька днів до Києва, прийомних днів у відвіденому кабінеті в райраді у Голованівську, - в усьому іншому я була звичайною людиною. Вставала рано і лягала пізно. І так щодня. Депутат був звичайним громадянином, не мав жодних переваг.

Фракцій та депутатських груп, звісно, не було. Катерина Ладика сиділа поруч з іншими депутатами від Кіровоградщини - з поетом Платоном Вороньком, головою комісії партійного контролю при ЦК КПУ Олександром Ботвином, Героями Соціалістичної праці - Володимиром Дегтярьовим, головою Держкомітету з нагляду за безпечним веденням робіт у промисловості і гірничому нагляді при Раді Міністрів Української РСР, та Василем Гуртовим, головою колгоспу з села Суботці Знам'янського району, другим секретарем Кіровоградського обкому компартії Євгеном Мармазовим. Також поруч сиділи такі ж селяни та робітники, як сама Катерина Павлівна. Вони між собою спілкувалися, могли піти на перерву в буфет, не було ніякої зверхності.

Кулачні поєдинки та словесна перепалка, на кшталт сварки баби Параски з бабою Палажкою, сьогодні у Верховній Раді України - явище буденне. Чи пригадаєте щось подібне з часів вашого депутатства? – запитує.

Катерина Павлівна скося подивилася на свого чоловіка, і отримавши згоду стала розповідати:

- Був один такий випадок. Але я тоді підписку дала не розповідати про нього нікому. Лише кілька років тому чоловікові розповіла. Здається, це було у 1988-му. Збиралися обговорювати якесь питання, що стосувалося міста Полтава. До сесійної зали зайшов чоловік, як ми потім дізналися, депутат Верховної Ради СРСР з цього міста, якщо пам'ять не зраджує, його прізвище Куценко. Підійшовши до президії, він став щось говорити на вухо заступнику Голови Верховної Ради. Як потім стало відомо, цей Куценко образився, що його не запросили на засідання Верховної Ради, де мали слухати питання по його місту. Заступник Голови Верховної Ради певно відповів некоректно, бо цей Куценко укусив його за вухо. За мить у залі з'явилися працівники КДБ, закрили усі двері, На трибуну вийшов солідний чоловік, який попередив, щоб ми забулися про те, що бачили, і щоб ця неприємна історія залишилася у цих стінах. Після цього депутати розписалися, що триматимуть язика за зубами.

Сьогодні Перегонівський цукрозавод не працює, тваринницької ферми, на яку Катерина Павлівна ходила за п'ять кілометрів, також немає. Жінка виконує обов'язки соцпрацівниці, допомагає кільком самотнім пенсіонерам-односельчанам. Старший син Микола живе у Первомайську, а молодший Олександр, капітан прикордонних військ, служить на Сумщині. В обох сім'ї, діти. Навідуються у село не часто. А от онуки на радість дідусю з бабусею

приїжджають щоліта. Природа у Давидівці на берегах Ятрані красива.

На згадку про депутатство у Ладик залишився автомобіль «Жигулі», який тоді купили поза чергою, та фотографії і газетні публікації. А ще значок депутата Верховної ради УРСР одинадцятого скликання.

- Таких значків у мене було два, - говорить Катерина Павлівна. - Але минулого літа приїхали якісь люди, попросили один значок, начебто для музею у Кіровограді. Лише потім я зрозуміла, що то були шахраї.

Довідка. Верховна Рада УРСР, згідно Конституції 1937 року, замінила ВЦВК (Всеукраїнський центральний виконавчий комітет). Формально депутатів обирали громадяни УРСР. Насправді кандидатів підбирала КПУ. З 1938 року обирали одного депутата на 100 тисяч населення, а з 1978 - 650 депутатів. Серед депутатів було 62-69% комуністів. Строк повноважень складав чотири роки. У 1989 році в парламенті відбулися істотні зміни: кількість депутатів склала 450, причому на виборах вперше було по кілька кандидатів на одне місце.

ЦЕНЗУРИ, ЯК І СЕКСУ, В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ НЕ БУЛО

Такого офіційного терміну як "цензура" в Радянському Союзі просто не існувало, і засоби масової інформації не мали права використовувати його у своїх публікаціях. А за виконанням цього правила уважно стежили... цензори, співробітники могутньої організації під назвою Головліт - Головне управління у справах літератури та видавництва, створене при Наркомосі у 1922 році. Усі питання, що стосувалися ЗМІ, вирішували у відділі пропаганди і культури ЦК, а втілювалися вони в життя Головлітом. Назва і підпорядкування цього органу змінювалися, але скорочена назва Головліт зберігалася.

Як довго тривало проходження всіх видань через цензурні перепони, видно з написів у вихідних даних книжок та журналів: термін між датами «здано на виробництво» (чи «здано до набору») і «підписано до друку» тривало для журналів до двох місяців, для книги — від кількох місяців до року. І це при тому, що кожне видання уже пройшло так звану самоцензуру, яка відігравала також важливу роль: автори і редактори самі пильнували, щоб не накликати на себе біди за відхилення від партійної лінії.

У день, коли версталася газета у друкарні, її гранки обов'язково проглядав цензор. Бувало, щось викреслював, або ж знімав увесь матеріал з номера. А поставивши штамп "дозволяється...", співробітник Головліту дописував: "... у набір", "... до друку" або "... випуск у світ". Жодна друкарня не мала права працювати з текстом, який не пройшов цензорський контроль.

Цензура в СРСР носила в першу чергу ідеологічний характер. Вона не перешкоджала показу сцен насильства, якщо вони відповідали поточним ідеологічним установам - наприклад, демонстрували знищення ворогів радянської влади або викривали звірство ворога. Основним об'єктом цензури були так звана «антирадянська пропаганда», військові та економічні таємниці, інформація про місця ув'язнення і географічні карти, негативна інформація про стан справ у країні (катастрофи, економічні проблеми, міжнаціональні конфлікти, негативні соціальні явища тощо), взагалі будь-яка інформація, яка могла викликати небажані альянзи. На цензора також покладалося недопущення порнографії і сумнівної реклами, вилучення з статей найбільш гострих місць (фактів, цифр, характеристик), що компрометують радянську владу і Комуністичну партію.

Структурними підрозділами Головліту на місцях були Управління по охороні державної таємниці у пресі. 16 років, з 1979 по 1995 рік, аж до ліквідації цього управління, головним цензором Кіровоградської області був Микола Цибульський.

- Найважливішим завданням Головліту була охорона держсекретів, - говорить Микола Григорович. - Існував цілий перелік заборонених для публікацій тем. І він постійно змінювався, поповнювався. Приміром, нічого не можна було писати про КДБ. Або було таке обмеження: не можна публікувати фотографії, "зроблені з найвищих точок". Але що конкретно мається на увазі під словом "високі" - ніяких пояснень не було... За Щолокова прийшов лист з МВС: пропонували надалі заборонити критичні публікації про діяльність міліції. Тобто, міліціонер був завжди правий. Взагалі-то критика дозволялася, але лише критика конкретної людини, а не системи. Хоча й тут

потрібно було підходити до публікацій виважено, адже тоді критика у пресі — це все одно, що вирок, і вона вимагала обов'язкового реагування.

Що стосується військових, то не можна було в гарнізоні згадувати більше однієї частини, а звання військового у публікації не повинно бути більшим за майора. Не можна було давати в газетах й інформацію про надзвичайні події з людськими жертвами на залізницях, в авіації. Раніше в області вирощували коноплю, так не можна було вказувати, де знаходяться ці поля.

Та незважаючи на усі директиви і застереження, людський фактор давав про себе знати. Готові екземпляри видань завжди надсилали для перевірки в Головліт. Випадків, коли у Москві виявляли помилки цензорів на місцях, було чимало.

Одна з найбільших проблем, з якою складно було впоратися, - заборона на згадування у газетах підприємств, що працювали на "оборонку", - продовжує Цибульський. - Не пощастило у цьому плані Світловодську, де було відразу чотири таких заводи – чистих металів, твердих сплавів, «Калькулятор» та радіозавод. У Гайвороні таким підприємством був «Октан», ще два філіали радіозаводів відкрили в Онуфріївці та Новоархангельську. До цього списку належав і завод радіовиробів у Кіровограді. Якщо пам'ятаєте, він забезпечував телевізійною технікою проведення Олімпіади-80 у Москві, його обладнання також встановлювали на підводних човнах... Серед заборонених були не лише уранові шахти, а взагалі усі рудники... А якщо щось і друкували про оборонні підприємства, то у такому контексті, щоб нічого не було зрозуміло...

У ті часи будь-яка газета без показників - нічого не варта. Ну як можна було, пишучи про діяльність підприємства, чи про успіхи працівників сільського господарства, не вказати, скільки центнерів пшениці зібрали у цьому колгоспі, чи на скільки відсотків завод виконав планове завдання. А це, виявляється, не завжди можна було робити. Інколи треба було писати замість показників слова – «виконали», «перевиконали». Пояснювали це тим, що якщо у газеті будуть опубліковані цифрові показники, то ворог дізнається скільки продукції виготовив той чи інший завод, а це уже державна таємниця.

Одного разу Миколі Григоровичу з цього приводу довелося побувати у кабінеті першого секретаря обкому партії Михайла Митрофановича Кобильчака. Він дав чітку інструкцію, чого не можна писати у газетах, висвітлюючи цьогорічну жнивну кампанію. Насамперед, заборонив вказувати урожайність зернових культур. Аргументування таке: СРСР імпортує хліб за валюту, а з газетних повідомлень ворог може дізнатися, який у нас урожай у цьому році і скільки країна буде купувати хліба.

Аж до другої половини 1980-х років у засобах масової інформації публікували вкрай скупі повідомлення про участь Радянської Армії в бойових діях на території Афганістану. Наприклад, згідно з переліком дозволених для публікації даних, розроблених у 1985 році міністерствами оборони і закордонних справ СРСР, центральні ЗМІ могли повідомляти «окремі поодинокі факти (не більше одного в місяць) поранень або загибелі радянських військовослужбовців при виконанні військового обов'язку, відбитті нападу бунтівників, виконання завдань, пов'язаних з наданням інтернаціональної допомоги афганському народу». Цей же документ забороняв публікацію у відкритих виданнях інформації про участь у бойових діях радянських підрозділів від роти і вище, про досвід бойових дій, а також проведення прямих телерепортажів з поля бою.

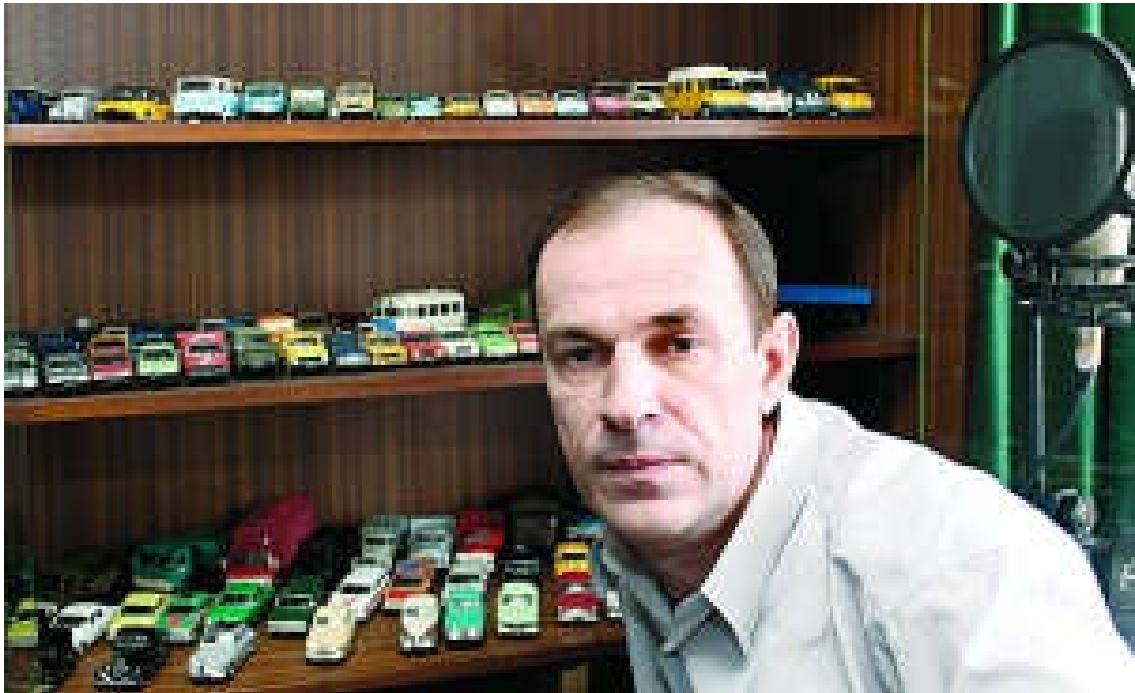
- Одного разу і моя фотографія потрапила під ножиці цензора, - говорить фотокореспондент газети «Сільське життя плюс» Іван Корзун. – Послав мене редактор газети «Кіровоградська правда» у Знам'янку сфотографувати машиніста, передовика виробництва. Поставив я його на сходах локомотива. Редактор похвалив знімок. Але у день виходу газети матеріал про цього машиніста цензор зняв з номера. Довелося їхати ще раз у Знам'янку. Пояснення було простим: на знімку за локомотивом проглядалися три залізничні колії, а це заборонялося робити, оскільки ворог з цього знімка міг визначити наскільки велика залізнична станція Знам'янка!

Слово «цензура» розуміють по-різному. Часто ним називають будь-який тиск на свободу слова. Але з юридичної точки зору, це не так. Цензурою в засобах масової інформації вважається вимога з боку влади або громадських об'єднань попереднього узгодження матеріалу. Заборона на публікацію також кваліфікується як цензура. Сьогодні цензура у нас заборонена Конституцією України та рядом інших законів. Також законодавчо заборонено створення будь-яких органів, установ, посад, діяльність яких була б пов'язана з цензурою масової інформації. Це на папері. Разом з тим, у Радянському Союзі також офіційно не було цензури...

У КВАРТИРІ ВОЛОДИМИРА ЦИСЯ 400 АВТОМОБІЛІВ

Володимир Цись із обласного центру майже 40 років збирає іграшкові машинки. - 1975-го до міста приїжджало польське автородео. Виступали з машинами на стадіоні "Зірка", — розповідає колекціонер. — Я, 11-річний, був вражений. Після вистави зайшов до магазину іграшок "Колобок". Купив там за 2,5 карбованця машинку марки "Фіат". Це була моя перша модель.

Володимир Віленович проводить до кімнати. На полицях двох шаф стоять мініатюрні копії відомих марок. Має їх 400. Бере "Жигулі" першого випуску.

- Така, найдешевша, коштувала карбованець 50 копійок. Їх випускали масовими тиражами, - згадує. - Обмінювався з товаришами з гуртка технічного моделювання, з колекціонерами інших радянських міст. А після закінчення школи їздив у Саратов за моделями. Тамтешній завод "Тантал" випускав найкращі в Союзі.

Першу колекцію із 250 машинок Володимир Цись продав 1981-го.

- Я займався музикою. Вирішив придбати магнітофон, програвач, підсилювач та акустичну систему. Виручених від колекції грошей вистачило на це. Четверту колекцію також продав років 20 тому за 700 доларів. Сьогодні мав би за неї у кілька разів більше. Після того думав, що більше не буду цим займатися, - усміхається Цись. - Але кілька років тому знову взявся за старе.

Володимир Віленович керує гуртком автомоделізму на міській станції юних техніків. Його учні отримують нагороди на різних виставках.

- Виготовлення моделі - копітка справа, - показує кузов маломісткого автобуса "Дельфін". Складає його сам за схемою. - Працюю над ним дев'ять місяців, а ще й не доробив. А на деякі моделі взагалі йдуть роки.

Дістає із серванта автомобіль "Чайка", вказує на ледь помітну випуклість на даху.

- Це початок корозії металевого сплаву, на нашому жаргоні - "цинкова чумка". Для моделіста - катастрофа.

Нині знаходить машинки на форумах колекціонерів в інтернеті.

- Раніше йшли за ними до магазину, обмінювалися з іншими. "Жигулі" можна було купити за 3,5 карбованця. Сьогодні їх на аукціоні продають за 100 гривень. А ось міліцейський "уазик" —

аж за 5,3 тисячі гривень. Він номерний — на днищі проставлений номер. Такі вироби випускали невеликими партіями. Недавно на інтернет-аукціоні номерну модель РАФа продали за 7,5 тисячі доларів. Таких було всього півтисячі екземплярів. Має символіку Олімпіади-80.

Прошу потримати модель радянської вантажівки з зеленою кабіною.
- Ні, ні, ви що — зробите вм'ятину в кузові. Або ж, не дай Бог, упустите.

ГРИГОРІЙ КОЧЕТОВ ЗВІВ САДОВИЙ БУДИНОК З МІЖКІМНАТНИХ ДВЕРЕЙ

Кіровоградець Григорій Кочетов монтував будинок із дружиною і двома сусідами.
- Коли робив ремонт у квартирі, старі міжкімнатні двері не викинув, а відвіз на дачу. Довго не знав, куди їх подіти. А потім побачив, що ледь не в кожного сусіда валяються такі самі. Раніше двері у всіх були однакові, - каже 62-річний Григорій Кочетов з Кіровограда. - Виникла ідея зробити з таких собі садовий будиночок.

Григорій Євгенович має дачу в кооперативі "Перспективний", що між Кіровоградом і селом Соколівське. Привіз туди 20 дверей. Сам зробив креслення майбутнього будиночка. На кожну з бокових стін витратив шестеро дверей, на передню і задню стінки — по чотири. Двері скріпив між собою за допомогою дерев'яних брусів. Монтував з дружиною і двома сусідами.

- Весь будиночок поставили за півгодини, — каже господар. — А дах із дружиною робили весь день. Укривали легким ондуліном. Потім просочив стіни спеціальною сумішшю, зверху пофарбував. Усі матеріали обійшлися у півтори тисячі.

Родина користується будиночком п'ять років. Відпочивають там, зберігають садовий інструмент.

- Єдиний прорахунок - дуже низький фундамент, - каже чоловік. - Якби робив його сьогодні - поставив би трохи вищий. Щоб сніг узимку не діставав дерев'яних панелей.

СЕРГІЙ ВІТЕР ВИРОЩУЄ 13 СОРТІВ ЛІЩИНИ

Сергій Вітер, 49 років, із селища Олександрівка на Кіровоградщині служив у місцевій виправній колонії. 2000 року вийшов на пенсію і зайнявся садівництвом. Купив сусідню садибу, об'єднав ділянки.

На 45 сотках вирощує яблука, груші, персики, 11 сортів винограду, полуниці. У теплиці збирає по два врожаї помідорів. Плантація полуниць Королева Єлизавета плодоносить тричі на рік. Має багато різних квітів. З них лише лілій - понад 30 сортів.

- Замолоду мріяв про фундуковий сад. Купив плоди сорту Іспанський золотий, і з'явилося непереборне бажання мати власні горішки, - каже Сергій Миколайович. - Зв'язався з місцевими розсадниками, написав садівникам-професіоналам у Донецьку та інші області. Купив у них саджанці. Завіз 20 КамАЗів землі. Усе робив за книжками, тому перший урожай був уже на другий рік.

Сергій заклад маточну плантацію і тепер має сад із 40 кущів. У кожному ряду інший сорт. Всього має 13 різновидів окультуреної ліщини. Найбільші плоди дають Шедевр, Грандіозний та Зюйдівський. Також вирощує сорти Урожайний, Бомба, Давидівський, Корончатий, Бадіус, Долинський, Подарунок юннатам.

- Фундук має смачні плоди, та й сам кущ красивий. Сорти відрізняються розміром і смаком. Тішать око обсіпані горішками дерева, як ось на Лісовському кулястому. Він хоча й декоративний, але також смачний.

- Ранньою весною Сергій прикопує гілки кущів, з яких потім отримує саджанці. Продає та роздає безкоштовно тим, хто не має змоги купити. В Олександрівку приїжджають по фундук садівники з усієї України.

Продуктивність куща зберігається 10-12 років, потім його видаляють. Для освітлення треба залишати не більш як шість-вісім стовбурів і стільки ж молодих пагонів для їх заміни.

- Фундук не дуже вимогливий. Не любить болотистої землі. Розміщую кущі за схемою 4х4 чи 5х5 метрів. Не зриваю бур'яни між ними. Підкормлюю лише органічними добривами - у мене чотири компостні ями закладені для цього. Горіх майже не боїться захворювань та шкідників. Перші два-три місяці поливаю саджанці. Приймаються практично усі.

Горіх - морозостійкий. Квітне із середини січня упродовж місяця. За холодної зими - в березні.

- Опиляється вітром. Пилок дозріває у сережках, як у ліщини, а жіночі квітки розміщені на кінцях пагонів. Якщо у цей час буде дощ чи сніг - гине пилок, і це знижує урожай. Тому не бажано садити фундук на місцевості, яка продувається з усіх боків вітрами.

Знаком для початку збору горіхів є зміна забарвлення обгорток, у яких дозрівають плоди. Зазвичай це відбувається у серпні. Не зібраний вчасно фундук осипається. Урожай збирають усією родиною. Допомагає дружина Оксана, мати Світлана Володимирівна, з Кіровограда приїжджає донька Маріанна з чоловіком.

- З куща збираємо приблизно по відру горіхів. Торік мали 46 відер. Іноді мати продає фундук на ринку по 50 гривень за кілограм.

Горіхи розсипають шаром до 20 см і сушать під навісом, доки самі не почнуть висипатися з плюсок. Після цього їх очищують і закладають на зберігання у мішках із паперу чи тканини з хорошою вентиляцією. При кімнатній температурі горіхи можуть лежати майже рік, при +5...10°C — до чотирьох років.

СУКНЮ ПОШИЛИ З ДВОХ ПАЧОК ПАПЕРУ

Вікторія Федорова з Кіровограда міряє сукню, яку склеїла з газет. Сторінки згинала і з'єднувала за допомогою скотча і степлера. У такий же спосіб зробила парасольку.

20-річна Вікторія Федорова навчається на швачку в ліцеї побутового обслуговування в Кіровограді.

- Мати хотіла, щоб я навчилася шити. Але у шкільні роки мене не тягнуло до швейної машинки, - говорить Вікторія. - А от у художню школу, куди записав батько, їздила із задоволенням.

Після дев'ятого класу вступила в ліцей. Подружка готувалася до конкурсу краси. Попросила зшити їй оригінальну сукню. Я запропонувала зробити паперову. На вбрання пішло дві пачки паперу формату А4. Аркуші згинала і з'єднувала за допомогою скотчу та степлера.

Потім із харчової фольги і паперу дівчина зшила костюм ангела. Три дні робили з паперу крила і сукню.

- Вбрання навіть уночі мені не виходило з голови. Якщо спочатку не могла знайти охочих бути в ролі манекена та моделі, то сьогодні навіть у чергу записуються.

У ліцеї зберігають дев'ять виробів Вікторії.

- Окрім паперу, використовую все, що потрапляє на очі й під руки. Це салфетки, журнали та газети, шпалери, обгортки від цукерок і навіть рябі дорожні сумки. Коли готувалася до показу, усю однокімнатну квартиру, яку винаймаю, заставила платтями. Наречений, з яким зараз разом живемо, боявся по квартирі ходити, щоб плаття не зачепити і не розірвати. Манекенами мені слугують одногрупниці. Переживаю, щоб одягали і носили сукні акуратно. Бо зроблять необережний рух і плаття розійдеться по швах. Вбрання з обгорток від цукерок довелося двічі латати. На останньому показі в ліцеї на одній із моделей плаття розлізлося, бо дівчина поправилася. Перед виходом моделі на сцену все сама ліпила степлером і скотчем. Після закінчення навчання мрію відкрити своє ательє.

ЄВГЕН ВАСИЛЕВСЬКИЙ РОБИТЬ ІГРАШКИ З БРУХТУ

Одноповерховий будинок між висотками на вул. Башкирській у Кіровограді має п'ять вікон. З усіх видно чудернацькі фігури. Господар 51-річний Євген Василевський робить їх із брухту.

Майстерня Євгена Василевського в гаражі. Біля гаража стоїть старий легковик. Майстер

робить паровоз із корпусу старої швейної машинки. Поряд стоїть частина м'ясорубки, бачок.

- У мене все йде в діло. Он із чотирьох холодильників роблю загорожу, думаю, на всю довжину піде штук 20. Залізяччя шукаю на пунктах прийому брухту. Готовий виріб, зазвичай, не фарбую. Зварю частини, очищу метал - і все. Фарбую лише машинки, бо люди звикли до певних форм і без кольору не обійтися. Знайомий возить їх до Києва, продає по 200 гривень.

У Кіровограді подекуди, що дві модельки автівок Василевського по 250 грн купив президент Віктор Ющенко. Євген Вікторович у цьому не зізнається.

- Думав зробити колекцію машинок і виставити їх у Києві в салоні. Та якщо продавати по 200 гривень, треба робити штук сто відразу. Це ціле виробництво, а то вже не цікаво.

У трьох кімнатах будинку Євген Василевський на підлозі розставив металеві скульптури. Півтораметрова ящірка зроблена з ланцюгів від велосипеда. У букеті квітів видно виделки та ложки. Зі старого електролічильника виготовив міліцейського "бобика". Свої роботи продає неохоче.

- Товариш два роки робив модель бронетранспортера, заробив тисячу доларів. Ну що та тисяча! Я її на ринку зароблю за кілька днів, торгуючи запчастинами.

Серед скульптур чимало павуків і чудернацьких комах. В одного павука замість тіла кошик для яблук. Інший ловить метелика сачком із маленьких цвяхів.

- Мрію зробити посеред двору крісло-качалку, яку тримав би великий павук. І такі ж бесідку та стіл, — каже. Слона він зробив із металевого чайника. Нижню частину електропраски перетворив на основу для автомобіля, плафон лампи — на стовбур пальми.

КРИЛА "ПТАХА ЩАСТЯ" ЗРОБИЛИ З ДВЕРЦЯТ "АЛЬФА РОМЕО"

У понеділок у Кіровограді на вул. Шевченка, 17 встановили металевий пам'ятник "Птаха щастя". Зроблений з баків пральних машин, деталей від трактора, чайників та прасок. Його висота близько 3 м, важить більше як 200 кг.

- Матеріал на него собирав в пунктах приєма металлолома. Кое-що на городських свалках нашел, — розповідає місцевий художник Євген Василевський, 52 роки. Він робив "Птаху" з весни.

Арт-зварюванням Василевський захопився три роки тому. Тоді вперше з купи металобрухту зробив автомобіль. Далі були казкові персонажі, військова техніка, букети квітів.

"Птаху щастя" встановили на клумбі перед входом до магазину "Мрія" та Художньої галереї Андрія Кадигроба.

- Бачив, як зупинилося дитя до двох років і так серйозно привіталось з "Птахою". А потім ще хвилин зо 20 балакало, щось розповідало їй. Приємно стало, що марно старався. Доки тільки позитивні відгуки чув. Хіба сусіди скаржаться, що забив непотребом усе подвір'я, - каже художник.

У середу вранці школярі молодших класів зупиняються й оглядають скульптуру. Сперечаються, згадують, з якого мультфільму цей персонаж. Однак більшість впізнають бабку.

- Це не бабка. Очі і голова трохи схожі, але крила і лапи, як у лелеки. Хвіст взагалі, як у рака чи жука. Тому і назвав "Птахою щастя", бо робив збірний образ, - продовжує він. - Крила зробив з дверей "Альфа Ромео", лапи з автомобільних стійок.

Викладач інституту 51-річний Володимир Васильович зупиняється біля пам'ятника на кілька хвилин. Дістає окуляри й обходить його з різних боків:

- Дуже оригінально зроблено. Побільше б таких скульптур. А то в нас тільки монументальні пам'ятники: Леніну, Кірову, Богданові Хмельницькому, Винниченку. Серед оригінальних хіба що "Катюша". Ще пам'ятник

Пашутіну, який найдовше був міським головою. Там він стоїть, а перед ним стілець.

Студент Іван Ткаченко, 20 років, каже, що одразу впізнав у цій скульптурі майстра Василевського.

- У нашому місті таку молодіжну і супер-оригінальну міг тільки він зробити. Знаю, де цей майстер мешкає. У нього будинок навіть оригінальний. За вікнами видно всякі фігурки, казкові персонажі на підвіконнику.

ВІТАЛІЙ СВІРНЕНКО ПІДНІМАЄ ГИРІ МІЗИНЦЯМИ

Віталія Свірненка із села Межирічка Голованівського району на Кіровоградщині Міжнародний союз гирьового спорту визнав найсильнішим пенсіонером. Його дружина Галина Георгіївна теж піднімає 16-кілограмову гирю.

83-річний Віталій Свірненко у спортивному костюмі неквапливо відчиняє хвіртку до свого подвір'я в селі Межирічка, що у Голованівському районі на Кіровоградщині.

- Два роки тому про мене написали в районці як про найсильнішого пенсіонера у світі, - заганяє пса у будку, зачиняє його листом фанери. - Я тоді привіз золоті медалі з чемпіонату світу з гирьового спорту серед ветеранів. Думав доживати сам останні дні в рідному селі. Син в автоаварії розбився. Як тут приїжджає Галя. Вона з села Чечеліївка Новгородківського району. Кажу їй чесно: алкоголю не вживаю, займаюся самомасажем і ще маю шанси завести дитину. А вона: "Та ви і вигляду старечого не маєте". Зосталася при мені. Розписалися, узяла моє прізвище. Тепер пилинки з мене здуває.

- Хіба в годах діло? — обіймає чоловіка Галина Георгіївна, 50 років. - Головне, щоб душа і любов одне до одного. Я тобою довольна.

Господиня виносить із хати целофановий пакет. Висипає з нього на лавку 42 золотих медалі. Віталій Свірненко - 9-разовий чемпіон світу та 12-разовий чемпіон Європи. Міжнародний союз гирьового спорту удостоїв пенсіонера звання заслуженого майстра спорту.

- Сусіди їй кажуть: ну за кого ти заміж вийшла?! У Галі п'ятеро дітей, менший учиться у профтехучилищі. А що я? Да, чемпіон, а добра не нажив. Хіба ота непримітна хата з городом до річки, - оглядає подвір'я. - Ото їзду по світу, медалей ціла купа, а що толку? Ходжу по кабінетах, прошу: дайте дітям, котрих треную, грошей на змагання. Нічого не дають. Беру пенсію і купую їм форму. А що робити?

Бере до рук пудові гирі, по 16 кг. Підіймає їх мізинцями.

- Я таку вправу робив на чемпіонаті світу два роки назад. І це був світовий рекорд. Тепер іду на новий рекорд - десять разів присісти зі штангою 140 кілограмів. Думаю, дитинку не важче придбати, ніж світовий рекорд установити, - сміється.

Віталій Свірненко зайнявся важкою атлетикою після зустрічі з триразовим чемпіоном Радянського Союзу з підймання гирі та штанги Іваном Круцем.

- Яюсь купалися з хлопцями у сільському ставку. Я міг під водою проплисти 80 метрів. Це хвилини три не дихати - стільки сильні мав легені. Ото витворяв улюблений трюк, а на бережку Іван Круц грівся. Він у село з цирком приїхав, гирі перекидав через голову. Покликав мене штангу двигнути. У мене получилось. Щодня з Межирічки біг до Голованівська піднімати гирі та штангу. Біцепси на руках в обхваті мав по 9 сантиметрів.

До пенсії працював учителем фізкультури в Ялті.

- Із будь-кого можна чемпіона виростити. В селі є дівочка дев'яти з половиною лет, Лілія Підлубна. Гирьовим спортом займається лише півроку, а вже чемпіонка області. Свободно жонглює гирями.

ДО НІНИ БАРАБУС ПРИЛИПАЮТЬ МЕТАЛЕВІ РЕЧІ

Незвичайні властивості свого організму кіровоградка Ніна Барабус, 64 роки, виявила наприкінці січня цього року.

- Ми того вечора дивилися телевізор, якийсь московський канал, - розповідає 65-річний Олександр Григорович, чоловік Ніни Яківни. - Там показували жінку, до тіла якої прилипає метал. Я жартома взяв ложку і засунув її за пояс спортивних штанів. Кажу, дивися, Ніно, і до мене липне. А дружина й собі попробувала. У мене очі на лоба полізли - на ній метал тримається!

Олександр Григорович збирається обідати - на столі стоїть миска борщу. Поряд на стільці спить персидський кіт Томас, затулив носа лапою.

- Він у нас за барометра, - господар бере тварину на руки. - Прикрив носа лапою - значить, завтра буде пасмурно.

Барабуси запрошують до вітальні. Ніна Яківна знімає джемпер, чоловік дістає із серванта коробку зі столовими приборами. Починає викладати на грудях дружини намисто із ложок. Коли

підносить предмет до тіла, на відстані кількох сантиметрів метал, наче магнітом, притягується до жінки. Із ложками на грудях вона стоїть хвилин 20.

Олександр був токарем. Ніна майже до пенсії працювала на заводі радіовиробів, сиділа за конвеєром, збирала вимикачі.

- У нашої доньки Інеси теж здібності, - каже Ніна Барабус. - Колись я відіслала її фото на конкурс у газету "Діалог". Його надрукували. А потім один місцевий цілитель, як побачив той знімок, сказав мені: "У вашої дочки енергія більша, ніж у мене. Їй цей дар треба розвивати, вона може лікувати людей". Інеса працює в банку.

- Що ти стоїш із ложками, наче більш нічого до тебе не липне?! Давай утюг поставимо! - втручається чоловік.

Дістає з-під столу масивну праску радянського виробництва. Ставить на груди дружині. Праска важить не менше 3 кг. Вона прилипає до тіла.

- Що метал чіпляється до мене, я зрозуміла тиждень зо три тому, - продовжує Ніна.

- Але незвичні властивості організму помічала й раніше. Здогадуюся, звідки вони. Кілька років тому в нашому мікрорайоні була сильна гроза. У кварталі протягом п'яти хвилин ударило чотири блискавки. Я йшла через двір, коли спочатку бабахнуло позаду, а потім блискавка вдарила спереду в асфальт. Бог милував, не влучила. А наступного дня взнали, що на паралельній вулиці вбило чоловіка. Він із Росії на машині у відпустку приїхав до батьків. Авто під час грози стояло посеред двору, він підійшов закрити дверця. Тоді блискавка і вдарила.

Просимо зняти праску, побоюючись, щоб вона не впала жінці на ноги.

- Не бійтеся. Я так можу стояти, доки ноги не стомляться, - заспокоює Ніна Яківна.

Олександр Григорович прибирає праску, натомість чіпляє кришки від залізних продуктових лотків. Потім робить намисто з монет.

- Після тієї грози я стала відчувати за собою щось незвичне, - веде далі господиня. - Як щось присниться – обов'язково збудеться. А якось сестра попросила, щоб я наступного дня зайшла до неї. Кажу: "Завтра ми не зустрінемося". Вночі мені стало погано, "швидка" забрала. Так я до сестри і не потрапила.

- А ви попробуйте її руки, між ними тепло циркулює, - підказує Олександр.

Даю руку. Жінка ставить обабіч свої. Відчуваю, як долоню щось пронизує. Цікавлюся, чи Ніна не пробувала лікувати людей.

- Не пробувала. Хоча, можливо, і треба, - відповідає, знімаючи з грудей монети.

ГОЛОВА КОЛГОСПУ ПРИГНАВ У СЕЛО БОЙОВИЙ ТАНК

Водій "газели" різко натискає на гальма і показує рукою вперед. На узбіччі околичної дороги в селі Дівоче Поле, що за 24 км від райцентру Олександрія на Кіровоградщині, просто на нас наставив ствол гармати танк Т-34.

- Та він тут стоїть уже років 20, - мружиться на сонці селянин 70-річний Іван Васильович. - Голова колгоспу Григорій Олійник звідкілясь притягнув його. Мабуть, домовився в танковому полку в Дніпропетровській області, це за 80 кілометрів від нас. Люди казали, що збирався ним силос утрамбовувати в ямі. Але колгоспний механік так і не зміг завести двигун. То його й кинули неподалік гаража, на радість дітворі. На його броні стільки дітлахів виросло - і ніхто не поранився, не впав із танка. А молодь там частенько побачення призначає.

У бойовій машині відкрито люки. На башті вицвілий гвардійський значок. Кінець ствола відполіровано до блиску - місцеві юнаки підтягуються на ньому.

Обладнання всередині танка демонтували. Башта не повертається.

- Коли 15 років тому я приїхала в село, танк уже був, - каже сільський голова 32-річна Людмила Гончарова. - Але Олійник пригнав його не силос трамбувати, а щоб на постамент поставити - як пам'ятник. Колгосп же великий був, зажиточний. Один пам'ятник загиблим воїнам-визволителям Дівочого Поля - солдат з автоматом - уже стояв. Але чому танк не поставили, не знаю.

Григорія Олійника вже немає серед живих.

- До мене кілька разів зверталися з проханням продати його, - продовжує Людмила. - З Києва з кіностудії приїжджали, хотіли взяти танк в оренду начебто для зйомок, та люди не віддали. І продати неможливо, бо в сільраді нема на нього ніяких документів. Весною минулого року в село приїхали кілька ділків, пригнали вантажівку й автокран. Показали секретарю сільради рішення суду про передачу танка. Моя помічниця засумнівалася, що документ правдивий, і зателефонувала мені. Я в цей час у голови райдержадміністрації була, кажу йому про тих прибульців. Він зразу давай дзвонити в міліцію. Поки до села доїхала опергрупа, ділки вже повтікали. Лишився тільки водій вантажівки із сусіднього району. Казав, що його найняли перевезти танк, а не пояснити куди, і навіть про ціну не встигли домовитися. Водія відпустили, який тут кримінал? А селом пішли чутки, що якийсь обласний олігарх надумав наш танк поставити біля своєї замиської вілли, аби хизуватися перед гостями.

У Кіровоградській області 11 постаментів із танками-пам'ятниками. В Україні таких меморіалів понад 60.

МИХАЙЛО ФЕДІЧКІН ГОДУЄ ВОВЧЕНЯТ ПОЛУНИЦЯМИ ТА ЯБЛОКАМИ

Кіровоградський хірург лікарні швидкої допомоги 45-річний Михайло Федічкін за 20 років у полював п'ятеро вовків.

— Звір до людей близько не підходить, нападає лише на тварин та худобу, — Федічкін виходить на подвір'я у теплий куртці захисного кольору, спортивних штанях і в капцях на босу ногу. Сніг поскрипує — надворі мінус п'ять.

— Улітку практично неможливо підстрелити вовка. А взимку з друзями виїжджаємо на нього в запорізький степ на трьох "нивах". Вислідимо — і по кілька десятків кілометрів переслідуюмо по снігу. Якось підстрелили матьорого, то він смертельно поранений кинувся на машину, став кусати колеса. А як на слід не нападемо, стріляємо зайців і лисиць. Але то рідко буває — вовків розвелось багато. Минулої зими в одному з районів Запорізької області вполювали понад півсотню.

Михайло Федічкін підходить до вольєра у дворі. Щоки червоніють:

— Я тут раніше лайок розводив, навіть мав переможців республіканських виставок. Та самка під машину на полюванні попала, загинула.

Випускає з вольєра двох вовченят.

— Їм по десять місяців. Знайшли їх 8 травня, як кукурудзу в полі садили. Виводок зовсім сліпий ще був. Дівчинку назвав Тіною, хлопчика — Тугаєм. А третє вовченя того ж вечора віддав товаришеві.

Звірята відбігають від мене-чужака на 10 м, підтискають хвости. Подвір'я обнесене півтораметровою сіткою "рабицею".

— Сусіди трохи сваряться, бояться, що випускаю їх. Та вони самі людей бояться, хіба до мене підійдуть чи до півторарічного онука Данилка. Думав залишити собі одного вовка, бо Тіна захворіла, — бере на руки вовчицю. Тугай стрибає поряд, скавучить. — Але дружина Лілія взялася її лікувати, вона фармацевт. А як вовченя зміцніло, жінка прив'язалася до нього, і заборонила віддавати. Годуємо їх зі свого столу. Зрідка знайомий привозить

обрізки з м'ясопереробного підприємства. Після того можуть по кілька днів не їсти. Улітку, як на грядці достигли полуниці, ласували червоними плодами. Яке яблуко впаде з дерева — згризуть до качана.

На іншому кутку вулиці гавкають собаки. Вовченята виють.

— Їх двоє — це вже зграя, а там свої правила, — говорить Федічкін. — Тіна дивиться, що Тугай робить, сприймає його за вожака. Думаю спарувати її з німецькою вівчаркою. Хочу собаку-вовка вивести, сильного і слухняного, щоб допомагала в полюванні.

СМЕРТЕЛЬНЕ РАНДЕВУ У ГАРАЖІ

Грітися у машині добре, але тільки у тих випадках, коли вона не стоїть у гаражі. Чадний газ, проникаючи до салону автомобіля, може викликати отруєння пасажирів. Напевне, протягом останнього десятиліття не було жодної зими, щоб на Кіровоградщині не учадили в салонах автомобілів подружні пари, а частіше — коханці. Якщо влітку рандеву влаштовують за містом, на природі, то узимку там холодно, та й у голій лісосмузі не сховати автомобіля від сторонніх очей. Простіше повезти жінку на побачення у гараж, включити двигун автомобіля, щоб тепліше було, і згрішити. Як правило, це буває восстаннє у житті. Такі випадки можуть пригадати мешканці Світловодська, Олександрії, Знам'янки і, звичайно, Кіровограда.

Водії повинні знати про загрозу, яку несе небезпечний чадний газ — СО (окис вуглецю). У замкнутому просторі гаража він легко розповсюджується, проникаючи у щонайменші шпарини. Його вміст у вихлопних газах у межах 7 відсотків. Про вдиханні цей газ утворює з гемоглобіном крові стійке сполучення — карбоксигемоглобін, який блокує надходження кисню до клітин

головного та спинного мозку. Вміст усього 0,01 відсотка чадного газу у замкнутому об'ємі повітря викликає ознаки отруєння. Воно непомітне аж до критичного моменту, коли через кисневе голодання центральна нервова система паралізується, а людина втрачає можливість рухатися. Люди, яким вдалося врятуватися, говорять, що вони усвідомлювали фатальність свого становища, але зробити щось вже не могли. Вдихаючи протягом 30 хвилин повітря, яке містить 0,3 відсотка CO, людина отримує смертельну дозу. Концентрація у повітрі всього 1 відсотка газу призводить до летального наслідку.

Автор цих рядків на собі відчув дію чадного газу. Було це під час служби в армії. На чергове навчання у чернігівських лісах дали в екіпаж молодого водія. Спали у апаратному відсіці кунга станції електроживлення. Двері у моторний відсік були щільно закриті. Та уночі водій відкрив їх, щоб, як він потім пояснив, звідти надходило більше тепла. На наше щастя ротний, досвідчений старий вояка, вирішив зробити обхід ввіреного господарства. Він і витягнув нас з апаратної на сніг, де ми більше години при 20-градусному морозі без верхнього одягу приходили до тями.

Найчастіше отруєння трапляється у гаражах, особливо пізньої осені, взимку чи ранньої весни, коли на вулиці холодно і двигун потребує тривалого прогрівання, а більшість водіїв, щоб не змерзнути, перебувають у цей час у машині. А це дуже небезпечно. Кілька років тому у Кіровограді трапився трагічний випадок з сімейною парою. Суботнього дня, прочинивши двері гаража, подружжя у салоні автомобіля спокійно чекало, коли прогріється двигун і можна буде їхати до родичів у село. Машина завжди заїжджала у гараж «передом», при цьому вихлопна труба знаходилася біля дверей і потрапляла у невеликий отвір. Водій, очевидно, вважаючи, що для видалення відпрацьованих газів цього цілком достатньо, не врахував вітер, який дув у бік дверей, від чого газу не могли вийти надвір. Коли надійшли сусіди на шум двигуна, було вже пізно: людей врятувати не вдалося.

Небезпечні не лише відпрацьовані гази двигуна автомобіля. Відомий випадок, коли двоє молодих людей у закритому гаражі отруїлися чадним газом, який надходив від несправної автономної пічки опалення салону «Запорожця». Як правило, отруєння газами у машині відбувається у гаражах, які не оснащені вентиляційними та витяжними пристроями, коли гази накопичуються і роблять свою страшну справу.

Відомі й інші «способи» отруєння. Четверо співробітників обласної установи тихого сонячного зимового дня виїхали на полювання. Вибравши малозасніжений яр, оточений кущами, мисливці зупинили свою «Ниву». Двигун і пічку не вимкнули. Для початку вирішили перекусити... Години через дві їх виявили мертвими. Експертиза установила отруєння чадним газом. Аналізуючи цей випадок, можна стверджувати, що у зручному ярку, оточеному кущами, за повної відсутності вітру створилися ідеальні умови для накопичення відпрацьованих газів, які могли проникнути до салону через щілини.

Симптоми отруєння чадним газом такі: головний біль, стукіт у скронях, головокружіння, біль у грудях, сухий кашель, сльозотечіння, нудота, блювання, у подальшому розвивається сонливість. Але з цієї стадії самому вибратися уже, як правило, не вдається. Тому при перших ознаках отруєння слід заглушити двигун і терміново вибратися на свіже повітря. Та краще постарайтеся не потрапляти у ситуації, коли ці симптоми можуть проявитися. А ще пам'ятайте, що поїздка «наліво» до гаража може стати останньою.

ПРАЦЮВАЛА ВІСІМ ДЕНЬ, ЗАРОБИЛА ТРУДОДЕНЬ

Трудовні як оплату праці у колгоспах запровадили на початку 1930-х. Власне, трудовень — це один вихід на роботу, за що обліковець колгоспної контори записував "паличку". Кожен селянин мусив відробити 60-100 трудовнів за рік – залежно від регіону та рівня механізації колгоспу. Школярі старші 12 років мали обов'язкових 50 трудовнів. Хто не виконував, виганяли з колгоспу. Могли відібрати присадибну ділянку. Під час війни планку підняли до 150 трудовнів на рік. За невиконання карали виправними роботами.

Більше трудовнів – більша оплата. Однак це мало стимулювало селян, бо платили наприкінці року — після того, як колгосп "здавав план". Тобто частину врожаю віддавали державі. Ще частина лишалася в посівному фонді. А решта якраз і йшла на зароблені трудовні. Скажімо, нараховували 1 кг зерна на трудовень, але, коли неврожай, могло бути й по 200 г. Часто платню видавали олією і цукром. За свідченням С.В.Косіора, генерального секретаря та першого секретаря ЦК КП(б)У у 1928-1938 роках, у 1931 році 48% господарств України нічого не видали на трудовні.

У знаменитій у 1940–50-х роках п'єсі Корнійчука "В степах України" голови колгоспів Галушка і Часник починали сварку із запитання: "А скільки твої люди одержують на трудовень?". Його добре розуміла публіка, бо колгоспне начальство могло маніпулювати обліком як завгодно.

Трудовень був популярною — бо життєво важливою — темою в кожній колгоспній сім'ї. Завдяки їй дітей учили ще до школи. Це — ніби наочне засвоєння перших навиків письма й лічби одночасно. Ідучи на роботу, батьки казали дитині: "Пиши трудовні!". І та писала палички — так, ніби чим більше й краще напише, тим більше достатку буде в хаті. Завжди була спокуса вчитися рахувати ті чарівні палички — до сотні й більше.

Автору цих рядків неодноразово доводилося чути розповідь батька, чому він пішов з колгоспу. У 1960-му році мій старший брат мав іти у перший клас. І так вийшло, що батько-тракторист не мав за що йому купити взуття. Грошей не давали у колгоспі, а за трудовні повинні були розраховуватися восени. Виручив дядько, який працював водієм у держустанові, позичивши гроші, щоб зібрати брата у школу. Після цього батько правдами-неправдами пішов з колгоспу у лісництво. Правдами-неправдами, бо не відпускали...

- Моя бабця в 1947-му за рік роботи отримала 14 кг зерна (вдова, п'ятеро дітей від 3 років), - пригадує О.Панасенко, уродженка села Тернівка Новоархангельського району. - Померла з пенсією у 8 рублів. Її сестра якось не відробила трудовнів - отримала два роки таборів.

- Моя мати, Любов Григорівна Пономаренко, розповідаючи про своє дитинство у селі Миронівка Світловодського району, говорила, що сім'я зводила кінці з кінцями лише за рахунок підсобного господарства, - говорить кіровоградка А.Ртвеліашвілі. - Сухофрукти, яйця, городину возили на продаж будівельникам Кремгесу. Так мали мізерні живі гроші, щоб купити щось з одягу.

Подібне можуть пригадати й інші наші читачі старшого віку, дитинство яких пройшло у селі.

Комсомолец з села Полонисте Бабанського (нині Голованівського) району Пастушенко, вважаючи, що у Москві не знають, які неподобства відбуваються в українському селі, описав їх у своєму листі, адресованому Йосипу Сталіну 10 лютого 1932 року: «...Оце таке, товаришу

Сталін. Трудодень обійшовся 37 коп., а пара чобіт - 36 крб., пара черевиків - 26-22 крб., костюм - 80 крб., який був 25 проишлий рік. Ви розумієте, що і пачка папірос 35 коп. розкурочних. Отак, тов. Сталін, сто день на одну пару чобіт, урівнялка, довели владу рад».

Щоб зрозуміти, як жилося українським селянам, назовемо кілька цифр. Так, у блокадному Ленінграді пайка хліба була 250 г на робітника. У 1941-му добова норма штрафного пайка у радянських таборах - 350 г житнього хліба. Німецьким військовополоненим давали 300 г сірого та 300 г білого хліба...

Звісно, порівнювати пайку у концтаборі з нормою на трудодень може й некоректно, але не забуваймо, що селяни мали ще платити: воєнні займи і облігації (спробуй, не візьми), податок на всі фруктові дерева, натурподаток 300 яєць з двору на рік (байдуже, чи є кури), шкіру з кабана чи корови - здай, сало - здай. І плюс - самооподаткування - скільки не шкода, але не менше, ніж... Грошей не платили зовсім, паспортів не видавали. Чим не кріпацтво!

Гроші на трудодні почали давати з 1959 року. Трудодні скасували 1966 року. Ввели фіксовану платню.

Ось як затаврувався трудодень у народній творчості:

*Трудодень, трудодень,
трудоодиниця,
батько ходить без штанів,
мати — без спідниці.
Сидить баба на рядні
та й рахує трудодні.
— Трудодень, трудодень,
дайте хліба хоч на день.
Працювала вісім день,
заробила трудодень.
А від того трудодня,
голодую я щодня.*

ОСТАННІЙ РЕЙС «НАХІМОВА»

Кіровоградець Олег Тиченко пригадав подробиці трагедії 1986 року

Перед початком кіносеансів у кінотеатрах у радянські часи прокручували ролик про відпочинок на борту пароплава «Адмірал Нахімов», завдяки якому любителі морських подорожей буквально штурмували туристичні агентства в надії придбати путівку. Таку путівку улітку 1986 року купили батьки і для кіровоградця Олега Тиченка. Він якраз закінчив школу і батьки таким чином вирішили заохотити сина. Перед цим двічі на пароплаві відпочивав його старший брат.

«До Одеси добирався потягом, — пригадує Олег Олександрович, нині завідувач лабораторії в Кіровоградському технічному університеті. — Увечері зайшли на пароплав і нас розмістили по каютах. Зі мною у каюті був 21-річний Олександр з «Друкмашу» та військовий із сином-семикласником. У порт Новоросійська прибули 31 серпня о другій годині дня за розкладом. Дорогою заходили у Ялту. Попереду чекали — Сочі, Батумі та повернення до Одеси, де й повинен був закінчитися цей круїз, останній у сезоні».

Рівно о 22.00 до лайнера підійшов буксир, прибрали трап. Та тільки корабель почав рух, як пролунала команда «стоп» — нагору підняли чоловіка у формі з дружиною і двома дітьми. Через 10 хв пасажирське судно продовжило маневр. Це був генерал-майор Крикунов — начальник управління КДБ по Одесі й Одеській області.

Сяючи вогнями, лайнер покинув Новоросійськ. На кораблі лунала музика, почалися танці. Ще в порту капітану повідомили, що до Новоросійська наближається судно «Петро Васєв». Біля мису Дообський їхні курси повинні перетнутися. За міжнародними морськими правилами, першим поступитися шляхом мав «Адмірал Нахімов», але цього разу диспетчери запропонували капітану «Петра Васєва» пропустити пасажирський лайнер, на що він погодився.

«Я стояв із двома братами з Онуфріївки, з якими подружився під час подорожі, на верхній палубі, — продовжує згадувати Тиченко. — Море було тихе. Одні пасажери були на танцях, інші дивилися кінофільм, у залі було свято для ветеранів. Раптом цю тишу пронизало два удари. Не

розуміючи, що сталося, я пройшов у напрямку, звідки пролунав звук, і побачив як від пароплава віддаляється судно. На палуби стали висипати з кают пасажери, також не розуміючи, що сталося. Вузькими коридорами пасажери кидалися у пошуках виходу. Вони бігли до огорож і падали униз, розбиваючись об борт. За якусь мить пароплав нахилився, стрибнув у воду і я. При цьому частина корабля, який зробив нахил набік під час руху на дно, зачепила мене за сорочку, і кілька секунд я був на прив'язі. Коли відчепився, зрозумів, що врятуюся, озирнувся і побачив, як корабель пішов на дно».

Лайнер затонув за вісім хвилин на глибині 47 м, забравши з собою людей, що не встигли покинути його. Спливти на поверхню комусь ще вдавалося, а ось випірнути з води, пробившись крізь місиво тіл, на які вилилися літри мазуту, фарби, масла, зробити цілющий ковток повітря — на це вистачало сил не багатьом. Тонули навіть ті, хто був у рятувальних жилетах, тому що одягали їх неправильно — зворотним боком. У когось здавали нерви, починаючи відчайдушно борсатися у воді, вони безглуздо розтрачували сили і в результаті також йшли на дно. Хтось тонув, захлинувшись фарбою і мазутом. Як потім дізнається Олег, потонув і його напарник по каюті з «Друкмашу», першорозрядник з плавання. Пасажери, які ще залишалися на плаву, у надії дивилися на вогні Новоросійська, звідки їм міг прийти порятунок. У ту ніч підняли з води 820 чоловік.

«Я ухопився за трос надувного човна, — говорить Тиченко. — Потім ми зібрали між собою з десяток таких човнів. Серед врятованих на них побачив старшого брата-онуфрїївця. Він бідкався, де його молодший брат. Потім нас підібрав катер прикордонників і відвіз до причалу Морвокзалу. Усюди чулися крики і плач. Люди вдивлялися в обличчя, намагаючись відшукати чоловіка, дружину, дітей, але таке щастя випадало небагатьом. На причалі зустрілися брати-онуфрїївці. Військовий із моєї каюти також врятувався з сином.

Нас розмістили у кількох готелях Новоросійська. Вранці сказали написати телеграми родичам. У мене й досі збереглася телеграма, яку я відправив батькам у Кіровоград: «У мене все в порядку. Не хвилюйтеся. Скоро буду. Олег». Через годину її принесли на нашу квартиру на вулицю Бєляєва. Та батьки її побачили, лише коли прийшли з роботи. Батько якраз вийшов грати у доміно на подвір'я, коли по радіо передали першу інформацію про загибель пароплава «Адмірал Нахимов». «Так там мій син!», — зблід батько».

Офіційною версією швидкого затоплення корабля стали відкриті двері, які відокремлюють один від одного відсіки. Сухогруз міг протаранити не більше двох відсіків. 1912 року, коли затонув легендарний «Титанік», прийняли закон: кожне судно при будівництві повинне мати двовідсічний стандарт, що означає — залишатися на плаву при затопленні двох відсіків. Саме так був побудований і пароплав Berlin. Але коли через 30 років він став пасажирським лайнером «Адмірал Нахимов», його зробили одновідсічним. І таке судно продовжувало регулярно здійснювати рейси з року в рік.

Були й інша версія загибелі: рейс було затримано через генерала КДБ. Якби не це запізнення, курси кораблів ніколи б не перетнулися.

Уже 25 років лайнер «Адмірал Нахімов» лежить на дні Чорного моря недалеко від мису Дообський. Щороку 31 серпня на місце катастрофи приїжджають ті, хто вижив, і ті, хто назавжди втратив своїх близьких. Їх об'єднує одне: біль втрат і спогади, що рвуть душу, від яких ніде дітися і нікуди сховатися.

Тиченко говорить, що пасажиром «Адмірала Нахімова» була 30-річна жінка з його багатоповерхівки. Її він якщо й бачив на кораблі, то не знав, хто це. Після трагедії, у якій жінка загинула, її матір дізналася про Олега і по кілька разів на день упродовж кількох років приходила до його квартири, постійно розпитуючи, чи він не бачив її доньку, не знає, що з нею сталося.

Були серед пасажирів і три дівчини з Кіровограда. Вони жили в одному дворі. Врятувалася лише одна з них. Потім батьки подружок своїми запитаннями, як так сталося, що вона врятувалася, а вони — ні, довели жінку до лікарні.

Будь-яка подія, а тим більше трагічна, має передвісників. На жаль, їхній зміст люди розуміють тільки тоді, коли прийшла біда. Так було і з загибеллю пасажирів «Адмірала Нахімова».

«Я цим словам довго не надавав значення, — говорить Олег Тиченко. — Ми коли піднімалися в Одеському порту на лайнер, хтось з пенсіонерів, очевидно моряк, сказав, побачивши на реї птаха, — це не до добра!»

Із 1243 людей, які були на борту «Адмірала Нахімова» (897 пасажирів та 346 членів екіпажу), загинуло 423. З них 19 з Кіровоградської області: сім'я Відоменків — Віталій Іванович з дружиною Марією та сином Віталієм, Олена Ігнатенко, Тетяна Ірха, Олександр Ковтюх, Володимир та Ніна Кондрашови, Людмила та Лілія Котовшук, Наталія Леканова, Людмила Манакова, Людмила Маркитан, Наталя Недонас, Григорій Немно, Анатолій та В'ячеслав Старосельські... Світла їм пам'ять...

ОЛЕКСІЙ ОСАДЧУК ВИЗНАЧАЄ ПОГОДУ ЗА ПОВЕДІНКОЮ РІЧКИ

Житель села Бугове з Гайворонського району Олексій Осадчук дізнається про погоду з настрою річки.

- Я виріс і все життя прожив на березі Південного Бугу, - говорить Олексій Матвійович. - Он від батьківської хати до берега річки - якихось 100 метрів. Лише у нас, у Гайворонському районі, та ще під Первомайськом на Миколаївщині, на річці є пороги. Ми їх називаємо – бродярня. Біля Бугового аж два пороги – до та після села. За їх поведінкою я визначаю, якою буде завтра погода.

Минулого літа в гості до Олексія Матвійовича з Уралу приїжджав брат. Коли посеред ночі загуркотіла бродярня, що нижче села за течією, Осадчук не прокинувся, він уже звик до цього шуму. А от брат злякався і розбудив Олексія Матвійовича:

- Що це таке? – запитує він мене. Я пояснив, що це річка шумить на негоду. Брат не повірив. А наступного дня після обіду вдарив грим і з неба пролилася гроза.

- Я так уже звик до настрою річки, - продовжує Осадчук, - що можу визначити за її поведінкою, якою буде погода не лише завтра, а й за кілька днів.

Шумить бродярня до села – буде тепла сонячна погода, нижче села - бути негоди. Та й за інтонацією цього шуму можу спрогнозувати нюанси погоди.

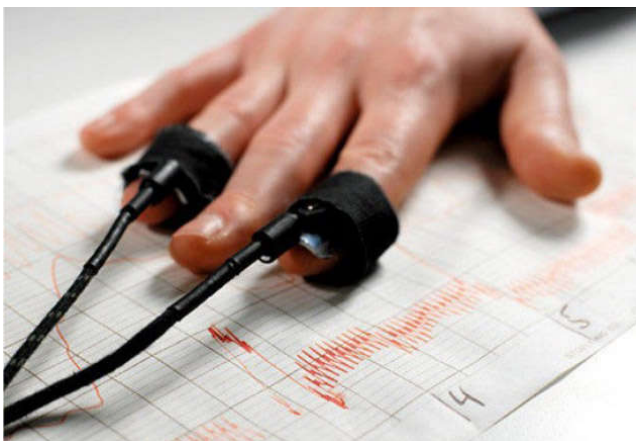
Раніше Олексій Матвійович працював у Гайвороні головним енергетиком на комбінаті хлібопродуктів. Їздив на роботу до міста – це за 5 кілометрів. Коли підприємство припинило своє існування, зайнявся сільським господарством.

- Зараз виношую думку розвивати у Буговому зелений туризм. Місця у нас красиві. Береги річки високі, кам'яністі. На річці багато порогів. Побудую в селі станцію для байдарочників. Сплав по річці тут чудовий, бажаючих буде багато. Є будинок, де можна розмістити гостей. Планую влітку зайнятися юридичним оформленням цього питання.

А ВАША ДРУЖИНА НЕ ХОДИТЬ НАЛІВО?

У кіровоградця Олексія Голубовського неординарне захоплення. Він визначає де брехня, а де правда. І робить це з допомогою російської комп'ютерної приставки-поліграфа, за яку заплатив 7 тис. доларів. Перед цим пройшов у Києві відповідне навчання для роботи з нею, за що заплатив ще 2 тис. доларів. Поки що проводить тестування безкоштовно, набирається досвіду. Вкладені гроші зможе повернути, лише розпочавши офіційну роботу. Тож те, чим сьогодні займається, називає захопленням.

- Я консультант з питань безпеки, - говорить Олексій Володимирович. - До мене приходять знайомі, коли потрібна допомога при прийомі на роботу нового співробітника, або ж для

перевірки когось з працюючих під час службових розслідувань. Були випадки, коли чоловік або жінка вирішили перевірити на правдивість свого партнера. Вартість процедури поліграфолог встановлює індивідуально у кожному конкретному випадку. В Україні ціна коливається від 300 до 800 гривень за сеанс. Перевірка триває 2-4 години.

Спочатку Голубовський проводить ознайомчу бесіду з особою, яку привели для перевірки. Під час розмови з'ясовує проблемні місця. А потім складає тести, за якими визначатиме правдивість слів респондента. Оскільки перевірка - справа

добровільна, то розмова відбувається тет-а-тет. Її хід поліграфолог фіксує на відео. Респондент дає письмову згоду на своє випробування на детекторі брехні.

- Найважливіша частина дослідження – розмова з респондентом, - говорить Олексій Володимирович. – Я повинен заспокоїти співрозмовника, повести розмову таким руслом, щоб він не хвилювався і довіряв мені у всьому.

Після розмови поліграфолог складає тести. Відповідаючи на запитання, респондент проявляє фізіологічні реакції. Коли говорить неправду, зовні це непомітно, але відчутний стрес, яким організм намагається компенсувати зовнішню негативну дію. Ці реакції фіксує поліграф. Датчики реагують на параметри дихання, серцево-судинну активність, електричний опір шкіри, а за необхідності та можливості, на інші фізіологічні параметри з подальшим представленням результатів реєстрації цих параметрів в цифровому вигляді, який призначений для оцінки достовірності повідомленої інформації. При цьому запитань, які б вводили в оману, не ставлять. Приховати брехню невідготовленій людині складно. Тож достовірність 93-97%.

До Голубовського зверталися знайомі підприємці, які хотіли перевірити свого майбутнього працівника на те, чи справжні документи про освіту у нього, чи були проблеми з законом, яку мету переслідує, влаштовуючись на роботу до них тощо. Кожен випадок індивідуальний, і щоразу поліграфолог розробляє нові тести.

Був випадок, коли вдалося вказати на злодія. В одній з кіровоградських фірм пропали гроші. Сума невелика – 500 гривень. Але для керівництва неприємним був сам факт крадіжки. Серед підозрюваних - 15 чоловік. Голубовський розмовляв і тестував усіх, на що вони дали добровільну згоду. І вказав на одну особу, що ймовірно вона скоїла крадіжку. Далі чоловіком зайнялася міліція. Припущення знайшло підтвердження.

- Були також випадки, коли хтось з подружжя вирішив перевірити на вірність іншого. Так 40-річний чоловік напередодні весілля надумав перевірити наречену. Я запитав, чи упевнений він у доцільності одруження, якщо у нього уже зараз закрадаються сумніви щодо вірності дівчини? Чи справді він хоче знати правду? Як не дивно, він прийшов до мене разом з дівчиною, вона не заперечувала. Що замовник їй говорив - не знаю, але вона спокійно сприйняла свою перевірку. Можливо тому, що дослідження показало її чесність. Підстав, щоб відмінити весілля не знайшлося.

Або ось ще одна пікантна справа. До кабінету прийшли молода дівчина і чоловік, який їй у батьки годився. Виявилося, що вони коханці, і чоловік став підозрювати, що дівчина йому зраджує з іншим. Значних відхилень у відповідях дівчини не було, про що спеціаліст й сказав чоловікові. І

його це заспокоїло. Після цього випадку Голубовський дійшов висновку, що у таких ситуаціях варто спочатку відправити подружжя на співбесіду з психологом.

СУБТРОПІЧНИЙ САД НА БЕРЕЗІ ПІВДЕННОГО БУГУ

На території домоволодіння Олексія та Надії Осадчуків у селі Бугове Гайворонського району три теплиці. Узимку в них як у субтропіках - цвітуть та плодоносять заморські рослини, на полицях виставлені сотні горшків з зеленою розсадою.

— У мене водяне опалення. За торішню зиму пішло 150 складометрів дров. Цієї зими спалив лише 100, бо удосконалив котел, - говорить 55-річний господар. - На наступну зиму, хоч і розширюю площу опалення, і її буде 400 квадратних метрів, сподіваюсь використати ще менше дров.

Раніше Олексій Матвійович працював головним енергетиком на одному з підприємств Гайворона. Жив з дружиною Надією у хаті, яку побудував навпроти батьківської на березі річки Південний Буг. Їздив на роботу автомобілем — це за п'ять кілометрів. Коли ж підприємство припинило своє існування, змушений був шукати заробітку, бо треба ж було ростити та навчати дітей. А їх в Осадчуків троє, усі дівчатка, зараз проживають у Львові. Двоє старших — Оксана і Оля, уже заміжні, є дві онуки — Марина і Каріна.

— Тримали корів, було кілька свиноматок, - продовжує Олексій Матвійович. - Була й пасіка — більше ста сімей. Та зіткнувся з проблемою реалізації меду та іншої продукції. І охолов до цієї справи. Правда, бджоли маю, зо два десятки сімей. Корову продали, бо ми з дружиною не п'ємо молока, а діти приїжджають рідко. За коровою треба доглядати, а немає куди молока дівати. То ж з живності зараз лише зо два десятка курей.

Наступним, так би мовити, захопленням для Осадчуків стало вирощування саджанців декоративних дерев. Біля будинку на грядках рядами висаджені самшит, козацький ялівець, мірт та інші кущі.

— Цим два роки, - показує на самшит Олексій Матвійович. — Возю продавати у Гайворон, інші міста. Є покупці з великих міст, приїжджають навіть з Києва. Хто приїздить до мене у Бугове, відпускаю по 15 гривень за кущ, а то й дешевше. Звісно, коли везу продавати, то в залежності від відстані виставляю й відповідну ціну - 20-40 гривень. Хоча, не я ціну формую, а ринок, куди приводжу саджанці.

У сусідніх з Буговим селах біля шкіл, приміщень сільських рад та в інших громадських місцях можна побачити висаджені зелені кущі, подаровані Осадчуками.

— Коли робили ремонт у хаті, дружина винесла вазони і я зробив для них невелику теплицю — площею три на три метри. У землю заглибився трохи більше метра. Та згодом виявилось, що цієї площі для квітів дружині замало. І я прокопав ще три метри. Потім ще три. Таким чином і отримав теплицю площею три на дев'ять метрів. Потім і цієї теплиці стало мало. Вирих ще дві, провів труби опалення. Зараз облаштовую четверту теплицю.

— А в теплицях в Осадчуків лимони, мандарини, апельсини, гранат, олеандр та інші субтропічні рослини і кущі. В іншій теплиці в горшках кілька видів орхідей, пуансетія, петунія, сільфінія, герань, бегонія, лобелія, фуксія, бромелія, гвоздика, вербена...

— Сьогодні наш народ став рівнятися на Європу. Висаджують квіти біля будинків, магазинів, кафе, держустанов. До мене приїжджають купити горшки з розсадою. Багато купують квітів у підвісних горшках. Беруть по 200-300 штук. Хто для себе, а можливо хтось і для друзів. Один з покупців узяв відразу 500 таких горшків. Ціна невелика — по 5 гривень. Охоче розбирають квіти і на базарі в райцентрі.

Скоро і біля будинку Осадчуків буде усе у квітах. У саду 110 фруктових дерев, серед яких 15 сортів абрикос.

- Нічого так просто не дається, - усміхається Олексій Матвійович. - Це все тяжка праця. З сусіднього села привіз перегній з колишньої тваринницької ферми, якому уже 15 років. Змішує його з землею. Потім дружина заправляє цією сумішшю горшки, висаджує насіння... А потім потрібно постійно слідкувати за температурою, підживлювати, доглядати... На це йде багато часу. Але як приємно побачити результат своєї праці, - зриває Олексій Матвійович плід лимона і нюхає його.

МЕЛОДІЯ ШОПЕНА ІЗ КОРОБКИ З ЧАЄМ

Нещодавно у галереї «Єлисаветград» відбувся перший у нашому місті День юного колекціонера. Власник галереї Микола Цуканов запросив на це свято як досвідчених і відомих колекціонерів Кропивницького, так і зо два десятки учнів шкіл міста, які також долучилися до збирання якихось предметів. Звісно, що й організатор акції представив дещо. Микола Миколайович відомий у місті колекціонер живопису, виставляв для показу свої зібрання фарфорових скульптурок періоду соцреалізму, фотоапарати, фотографії та інші раритетні документи дореволюційного Єлисаветграда та першої половини XX століття. Та цього разу Цуканов приємно здивував відвідувачів галереї, ознайомивши їх із новим своїм захопленням — музичними шкатулками.

У всі часи шкатулки були не просто місцем зберігання цінних речей та прикрас, але й окрасою інтер'єру. Особливе місце, звичайно, займали музичні шкатулки. Вони були вишуканими, і у той же час забавляли членів сім'ї, наповнюючи будинок атмосферою казковості та загадковості. Шкатулки заспокоють ніжними мелодіями, повертають у минуле, варто лише відкрити кришку і повернути ручку. На перший погляд, система музичної шкатулки здається простою, та насправді всередині неї прихований складний механізм взаємопов'язаних коліщат, зубчиків та пружинок. Сьогодні старовинні музичні шкатулки можна знайти в антикварних магазинах та на сайтах колекціонерів. Але є й сучасні, набагато дешевші, так звані — сувенірні музичні шкатулки.

- Така ідея з'явилася кілька років тому, - говорить Микола Цуканов. — Першою була металева яскраво розписана коробка з індійським чаєм. Коли піднімаєш кришку - лунає мелодія.

Сьогодні у колекції Миколи Цуканова більше двох десятків музичних коробочок. Але це не тільки традиційної форми шкатулки з чаєм, кофе, печивом чи конфетами. Приміром, є шкатулки у вигляді коробки для сигар. Або ж музичні фужери — коли наливаєш у нього вино, починає лунає мелодія вальсу.

- Це не антикварні шкатулки, тобто не дорогі, - продовжує Микола Миколайович. — Виробляють їх як сувеніри у багатьох країнах. А привозять у подарунок друзі та знайомі із закордонних поїздок. Коли хтось їду на відпочинок, чи у відрядження, запитує — що тобі привезти? Кажу — музичну шкатулку. І людина знає, що принесе мені цим подарунком радість.

Слід додати, що серед колекціонерів музичних шкатулок можна зустріти олігархів, коронованих осіб, музикантів і політичних діячів.

КОНІ ВЕРОНІКИ ЧІБЛІС

Серед учасників Дня юного колекціонера, який наприкінці листопада пройшов у галереї «Єлисаветград», була й 12-річна учениця СШ-34 Вероніка Чібліс. У дівчинки два захоплення. І обидва вони пов'язані з кіньми. Вероніка займається кінним спортом і збирає статуетки коней.

- Уперше я сіла на коня років п'ять тому. Сталося це в Трускавці. Коня звали Філіпок.

Потім у Кіровограді відвідувала приватну конюшню. Останні три роки займаюся верховою їздою на іподромі, - говорить Вероніка.

Захоплення верховою їздою сприяло ще одному хобі. Дівчинка стала колекціонувати фігурки коней. Зараз у неї їх 14.

- Це реалістичні моделі. Їх випускають у різних розмірах та масштабах у кількох країнах. Основних чотири: traditional (1:9), classic (1:12), paddock pals/little bits (1:24) та stablemates (1:32). Зрідка зустрічаються колекційні коні у масштабах 1:6 або 1:64 (micro mini). При масштабі 1:9 середня висота моделі десь 23-25 см. Це найбільш популярний розмір у виробників

колекційних моделей коней.

У кожній моделі є маленька дірочка у ноздрі, куточку рота чи паху. Вона потрібна для того, щоб статуетка була пустотілою всередині. Кінь – тварина, яка близька до людини. Тому біля фігурок люди: хто доглядає за кіньми, а хто їде верхом. Усі скульптури виконані з усіма деталями і точно передають зовнішність коней різних порід, які стоять на місці, йдуть чи скачуть різними аллюрами.

ТХІР КУЗЬМА

Пасажири мартшрутного автобуса, який курсує між Кіровоградом і селищем Нове, часто бачать чоловіка, який тримає на повідку незнайому тваринку. Це Володимир Гуйван зі своїм тхором Кузьмою. Хто вперше зустрічає цей дует, цікавиться, що ж це за звір. А потім намагається погладити Кузьму, а найбільш сміливі – навіть узяти тваринку на руки. І дружелюбний тхір охоче йде до незнайомих людей. А до деякого виявляє особливу повагу – лоскоче язиком чи покусює зубками за вухо.

- Років три тому у доньки Ірини, яка проживає у Києві, пропав домашній тхір, - говорить Володимир Гуйван. – Іра дала оголошення в інтернеті. Невдовзі зателефонували, щоб забрала свого тхора. Але то був не її звірок. Спочатку не хотіла брати, та умовили. Назвала Кузьмою. А через тиждень знову подзвонили. Цього разу тваринка була уже Іринина. Обидва тхори виявилися самцями, тож не вжилися один з одним. Донька привезла одного нам з дружиною.

Кузьма відразу став улюбленцем нових господарів. Тхір також швидко подружився з ще однією домашньою тваринкою – кішкою британської породи Мурашкою. Та вона не любить Кузьму, кусає його. Однак тхір на це не зважає.

Кузьма надзвичайно рухлива, в'юнка й активна тваринка, кмітлива та хитра, але в той же час грайлива та дружелюбна. З органів чуття у нього найбільш розвинений нюх. А зір досить слабкий – прашури домашніх тхорів вели напівнірний сутінковий спосіб життя, і зір не грав вирішальної ролі для полювання. Як і більшість тхорів Кузьма мовчазний: лише іноді свої позитивні емоції

позначає «гуканням», а негативні – шипінням. Сеча й екскременти, на відміну від котятих, майже не пахнуть. Краще переносить холод, ніж жару.

- Кузьма знає, де треба справляти нужду – в особистий лоток. У нього своя трикімнатна клітка. Більшу частину доби спить. Та загалом непосидючий. Любить по квартирі погасати. Може сміття з відра дістати та «посортувати». Може й вазонні квіти повиривати. Їсть м'ясо – хижак же. Полюблює курятину, особливо сердечка. А ще – свіжі огірки. Шкідливі солодоші. Якось украв шоколадку, розгорнув і гризе. Довелося забрати.

Володимир Гуйван бере Кузьму з собою не лише під час поїздок у місто, а й на риболовлю.

БАСКЕТБОЛЬНИЙ ЗНАЧОК ПРОЙШОВ З ОЛЕКСІЄМ ОЛІЙНИКОМ РІК СЛУЖБИ В АФГАНІСТАНІ

Як і усі школярі у 70-ті роки минулого століття, житель обласного центру Олексій Олійник також збирав етикетки з коробок від сірників. Потім об'єктом колекціонування стали поштові марки. А з четвертого класу, як почав займатися баскетболом, - значки, які пов'язані з цим видом спорту. Слід додати, що Олексій Олексійович досяг певних успіхів у цьому виді спорту – грав за інститутську команду та збірну області.

- Поштовхом для колекціонування значків стала Олімпіада-80, - говорить Олійник. - До того значки були недосяжні – і за їх кількістю у продажу, і за вартістю. А от олімпійські уже коштували 15-20 копійок, і випускалися масовими тиражами.

Після армії, коли працював у комсомолі, почав збирати комсомольську тематику. Зараз в Олексія Олексійовича багато тем – комсомол, праця, баскетбол, піонерія, олімпійський рух, спортклуби, значки різних партій, взагалі увесь спорт...

- До Олімпіади-80 у Радянському Союзі було випущено до десятка ювілейних монет, - продовжує колекціонер. - А тут відразу вийшли 6 нізельберових та 15 срібних. Звісно, до срібних не доходили руки, та й коштів не вистачало на них. Нізельбер був дешевшим, тож купив усю серію. Взагалі, колекціонування ювілейних монет у ті часи було поширеним, їх здається збирали усі.

Коли розпався СРСР, Олійник вирішив зібрати усі монети, від копійки до карбованця, уже неіснуючої країни з 1921-го по 1991 рік. І це йому вдалося, хоча серед тих монет є багато рідкісних. Потім став збирати гроші Російської імперії і нових країн, які з'явилися на теренах СРСР. Зібрав не лише усі монети, а й купюри. Після цього перейшов на країни соцтабору...

Багато уваги Олійник приділив Югославії. До Другої світової війни на її території було дві країни – Чорногорія та Сербія, і тільки вони випускали монети та бони. Олексій Олексійович зібрав їх за номіналами. Під час війни німці окупували Югославію. В альянс до них пішли хорватські усташі, яким дозволили випускати гроші. Зібрав і гроші усташів. Коли СФРЮ розпалася на шість країн, зібрав і їхні повні колекції монет та банкнот.

- Цікавий момент, - говорить Олійник, - якщо у 1992-93 роках у нас інфляція складала 360 відсотків, то в Югославії - 1400. Гама номіналів у них була від 50 динарів до 100 мільярдів динарів. Влада не встигала друкувати гроші, тож на діючих робили надрукування. Я зібрав усі банкноти з цими надрукуваннями.

За радянських часів Олійник спілкувався з колекціонерами на зльотах та зібраннях. Зараз набагато простіше – шукає однодумців, або експонати для колекції, через інтернет.

- Монети та бони збирати набагато простіше – їх випускає держава, і є їхні каталоги, за якими можна вести пошук потрібних для колекції експонатів. А от із значками складніше – їх може випускати хто завгодно. Є й інші нюанси. Приміром, є перелік офіційних комсомольських нагород. У свій час я зібрав близько половини з них, і уже не розраховував, що колись поповню колекцію. Але років сім тому розпочав пошуки через інтернет. І придбав такі знаки, про які навіть і не мріяв. Скажімо, знаки ЦК ВЛКСМ «Кращому молодому рибаку» чи «Кращому молодому бавовноробу». Якщо у доінтернетівські часи у мене було до 20 планшетів баскетбольних значків, то сьогодні їх утричі більше. Інтернет - серйозна і цікава допомога для колекціонера.

Ще одна з тем колекціонування Олексія Олексійовича – значки та знаки політичних партій і громадських рухів за часи незалежності України. Їх уже на планшеті близько сотні. А про деякі партії давно забулися.

Раніше було удачею отримати за місяць два-три нових баскетбольних значки. Сьогодні ж, завдяки інтернету, Олійник отримує щомісяця 50-60 значків зі всього світу.

А одним із найцінніших у своїй колекції Олексій Олексійович вважає баскетбольний значок, який був випущений до Олімпіади-80. Його він купив на залізничному вокзалі у Сімферополі, коли з навчальної частини відправлялися проходити військову службу в Афганістан. Протягом року перебування у цій країні значок пролежав у нагрудній кишені гімнастерки. Він став додатковим поштовхом після демобілізації зайнятися колекціонуванням. До речі, тільки до Олімпіади-80 було випущено близько 70 баскетбольних значків.

- У 1985 році я був у Москві у складі підготовчого комітету до Всесвітнього фестивалю молоді та студентів. Поряд з готелем магазин «Берізка», де можна було купити срібну монету з логотипом Олімпіади-80. Але її вартість була 90 рублів - половина моєї місячної зарплати! Тож я її так і не купив. Та коли розпався Радянський Союз, зібрав усю колекцію срібних олімпійських монет.

А зараз Олексій Олексійович поставив перед собою завдання зібрати усі баскетбольні монети світу. Їх уже в колекції більше 60.

ВИ БОЇТЕСЯ? ЦЕ ВИЛКОВНО

Автору цих рядків тривалий час довелося писати виступи керівництву УМВС в області. В одного із полковників були погана дикція та дефекти фікції. Тож коли він зустрічав у тексті слова з шести і більше літер, то у нього починали трястися коліна, паморочилася голова, а тіло вкривалося холодним потом. Він звинувачував підлеглих у непрофесіоналізмі, хоча собака була зарита в іншому місці. Можете собі уявити обличчя полковника, якому б лікар відомчої поліклініки сказав би правду в очі, та виписав би при цьому діагноз - гіппопотомомонстросесквіпедаліофобія, тобто боязнь довгих слів. Саме так в науці називається дана хвороба.

Я боюсь, боюсь, боюсь...

Загалом сьогодні психологи діагностують до 500 різних подібних «болячок». Дехто панічно не переносить справедливості (дикефобія), навіть і не підозрюючи про свою недугу. Бояться люди спогадів (мнемофобія), грошей (хрометофобія), тещ і свекрух (пентерафобія), бути похованими живими (тафефобія, на яку потерпав Гоголь. Він неодноразово просив своїх друзів не ховати його доти, поки тіло не почне розкладатися, щоб упевнитися у його смерті). Тим, хто відчуває страх перед бородатими та лисими, люди в білих халатах твердою рукою приписали б пеладифобію

(боязнь лисих) та погонофобію (боязнь бородатих). У тих, хто нізачо в житті не хотів би почути хорошу новину, - евпофобія, а у тих, кому не зігріває душу своя чи чужа радість, - геденофобія.

Існують й більш зрозуміліші та розповсюдженіші фобії. Приміром, клаустрофобія - тривожний розлад, за якого людина відчуває безпричинний страх, коли знаходиться у замкнутому та тісному приміщенні. Або ж протилежне - агорафобія, боязнь відкритого простору. Або ж візьмемо мізофобію - нав'язливий страх забруднення чи зараження, прагнення уникнути дотику з оточуючими предметами. На людину, яка начебто любить чистоту, і на кожному кроці миє руки, щоб не впіймати ними якогось мікроба, лікарі дивляться підозріло.

Деякі фобії набули загальнонаціональних рис. Так, на Сході відчувають страх перед числом «4» (тетрафобія). Це пов'язано з вимовою китайського ієрогліфа «чотири» - «си», майже як слово «смерть», вони відрізняються лише тонами. Число «4» в японців та китайців не прийнято вживати в сім'ї, особливо коли є хворі, а номери мобільних телефонів, які закінчуються на четвірки та мають багато четвірок у своєму складі, оператори зв'язку продають набагато дешевше. Схожі відчуття у європейців, які патологічно недолюблюють числа «13» (трікаїдекафобія). Очевидно це пов'язано з тим, що на тайній вечері Іуда Іскаріот, апостол, який зрадив Ісуса, сидів за столом тринадцятим.

Конфуз не повинен повторитися

Хоча фобії не є небезпечними, вони зрідка змушують нервувати та червоніти. Як це робив до останнього часу головний інженер одного з кіровоградських підприємств. З ним, ще на початку кар'єри, трапився конфуз. Під час планірки, яку проводив начальник цеху, наш герой, тоді молодий майстер, мав необережність напустити в приміщенні газів. Це був не іприт, а гороховий суп, який з'їв за обідом у заводській їдальні, та майстру здалося, що зараз усі почнуть шукати протигазу. Хоча, здається, нічий ніс так і не вловив тоді запаху. Але факт залишається фактом - чоловік ледь не згорів із сорому. І почалося. У подальшому, коли його викликав керівник до свого кабінету, майстер не слухав, які вказівки йому давали, а напружував усі м'язи, щоб не зіпсувати повітря. Йому це вдавалося. Але ж вийшовши з кабінету, він не пам'ятав, що повинен був робити. Не позбувся біди чоловік і коли сам став «шишкою». «Кожна планірка, яку я проводжу у своєму робочому кабінеті, - скаржився головний інженер лікарю-психіатру, - для мене біда. Хоч бери та пластирем заклеюй усі отвори на тілі! Я ледь не впадаю в ступор. І це при тому, що слідкую за своєю дієтою, щоб була чогось не з'їсти такого, від чого б бурчало у животі». Головний інженер потерпав від недуги більше двадцяти років. А після звернення до лікаря-психіатра, позбувся своєї фобії за лічені дні. Його уважно вислухали, провели кілька сеансів психологічної корекції з паралельним медикаментозним прикриттям, і чоловік як на світ народився.

Отже, фобію можна вилікувати? – поцікавилися ми у лікаря-психіатра О.ІВАНОВА:

- Насамперед слід сказати, що фобійні прояви бувають натуральними, адекватними та корисними. Наприклад, коли ми відчуваємо тривогу, напругу чи занепокоєння у певних ситуаціях (виступ перед аудиторією чи складання іспиту). Це природний стан. Але існує чимало випадків тривоги патологічної, хворобливої. Ще гірше, коли вона набуває хронічної форми, і починає давати знати про себе не лише в стресових ситуаціях, але й без поважних причин. У такому разі боязнь не лише не допомагає людині, а навпаки - заважає їй у повсякденному житті. Усі наші фобії - це боязні, набуті протягом усього життя, реакції на життєві ситуації.

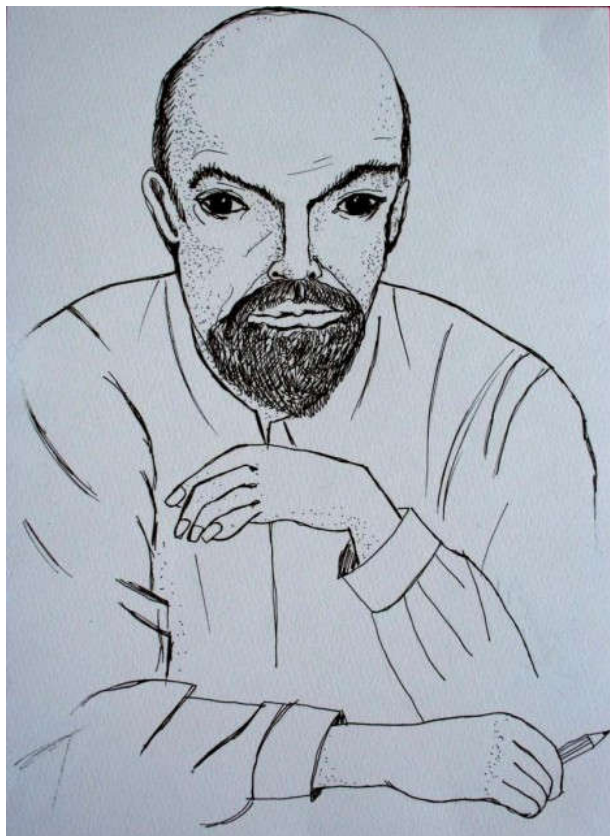
Та фобії - це ще не «тавро на все життя», як дехто називає свої страхи, вони виліковні. Основним методом при цьому є психотерапія, яка сьогодні використовує ряд методик. Лікування спрямоване на відновлення порушеної системи відносин хворого з навколишнім середовищем, корегування неадекватних емоційних форм поведінки. Тож, якщо читачі мають якісь фобії, що заважають їм, порада одна - слід звернутися до психотерапевта чи психолога, з якими ви разом проаналізуєте свої відчуття, і зможете знайти той шлях, який допоможе вам знову відчути радість життя в усій його красі. Якщо на Заході відвідання психотерапевта - буденна річ, то у нас чомусь соромляться цього. А боятися і соромитися нічого, хочете позбутися своїх страхів - йдіть до лікарів, і вони вам допоможуть у цьому. Фобія - не психічна хвороба і виліковна стовідсотково.

Хоча не варто поспішати записуватися у «пацієнти». Те, що ви боїтеся висоти, темноти чи великих собак, означає, що у вас «низька готовність до ризику». Це той страх, який допоміг людству вижити і тому лікування він не потребує.

ПРОСТИЙ, ЯК ЛЕНІНСЬКИЙ ЧЕРЕВИК

За радянських часів у будь-якій установі, цеху чи у лікарняній палаті портрет Леніна висів на стіні, як ікона святого у церкві. Бронзовий чи з пап'є-маше бюст вождя стояв на столі чи сейфі партпрацівника. Взагалі кабінет чиновника без Ілліча був схожий на туалет без унітазу.

Леніна малювали, писали, ліпили. Ілюстрували дитячі книги про нього, створювали меморіальні комплекси навколо його куреня, виготовляли значки, прапори, грамоти, марки...

Скільки художників зробили собі кар'єру, скільки справжніх шедеврів було створено, від Альтмана до Далі! Кожен художник-оформлювач, який поважав себе, мав папку з ілюстраціями, де зберігав своїх вождів: Ленін іде, Ленін із колодою, Ленін із дітьми, Ленін і Сталін... І всі вони були в акуратну клітинку олівцем для перекладу на формат картини.

– Дізнавшись, що я закінчив художню школу, замполіт відразу запитав: «А Леніна намалювати зможеш?», - пригадує свою армійську службу один із кіровоградських художників.

Свого першого Леніна він, бажаючи справити враження на красиву сусідку по партії, намалював у другому класі. Просидів весь вихідний день, переводячи простий силуетний малюнок. Уявляв: відкриє вона на уроці альбом із домашнім завданням, а там - силует вождя!

- Учителька з малювання, мабуть, бажаючи на корені присікти мою нелегку долю художника, великими літерами червоним чорнилом списала півсторінки на іншому аркуші альбому, запрошуючи матір у школу. Мабуть, побоялася поряд з вождем ставити двійку!

Художники, які малювали Леніна, кажуть, що це не було для них прибутковою справою, хоча, справедливості ради – усе ж таки постійним шматком хліба з маслом. Як говорить один з місцевих художників, якого часто відволікали від творчості до малювання агітматеріалів, поганий портрет Леніна могли вважати пародією, а це, самі розумієте, уже злочин. Тому й виник міф, що на “вождемазання” треба було мати особливий дозвіл. А розпустили його художники-оформлювачі без особливого хисту, тобто, ті, хто підписував своє творіння, щоб довго не гадали, що ж він намалював.

Як розповідає художник Андрій Наєждін, у художньо-виробничих майстернях Художнього Фонду УРСР були малюнки-зразки Леніна та інших вождів, на звороті яких стояли підписи та печатки. З них і малювали оформлення колон демонстрантів до весняних та осінніх свят, картини для клубів та іншу політагітацію. Її переглядав секретар міськкому партії з ідеології і давав «добро» на те, щоб вони надихали маси на побудову комунізму.

- У Кіровограді скульптури були з вищою спеціалізованою освітою, - говорить скульптор Григорій Савченко. – Ми мали багато замовлень на різні бюсти вождя. Роботи фотографували і везли знімки у Київ на погодження у Художній раді.

Схожа процедура була й у театралів.

- Наприкінці 80-х я працював у Кіровограді фотокореспондентом, - пригадує журналіст Іван Корзун. - У місцевому театрі ставили п'єсу, одним з героїв якої був Ленін. Його мав грати Іван Васильович Казнадій. Мене попросили сфотографувати його у гримі вождя, щоб потім відправити знімки у Київ на погодження.

Доводилося втручатися у роботу художників-оформлювачів і працівникам спецслужб.

- У 90-х роках на Новомиколаївці у Кіровограді, на місті водонапірної башні, поставили великий стенд, на якому розмістили картину, приблизно два на три метри, - продовжує тему пенсіонер органів держбезпеки Віктор Зіборов. - Художниця з ШВЛП (Школа вищої льотної підготовки – прим. ред.) намалювала Брежнєва у всій красі, тобто, з колекцією усіх нагород Радянського Союзу та країн соцтабору на грудях. Ця наочна агітація простояла тривалий час, аж

поки не знайшовся якийсь прискіпливий чоловік, який прийшов у КДБ із скаргою. Виявилося, що художниця, здається її звали Тамара, не мала вищої освіти, а отже - не мала права малювати Брежнєва, заявив цей правдолюбець.

Тоді питання залогодили швидко. Підписали під стендом, що малював портрет начальник Тамари, а оскільки він мав вищу художню освіту, тож і мав на це право.

До речі, майже з усіх портретів і скульптур Леніна, які виконані після середини 1930-х, на нас дивиться чернігівський міщанин Йосип Славкін, уродженець Чернігівської губернії. На початку 1920-х він влаштувався у Москві в адвокатській конторі. Його начальник, адвокат Білоцерківський, звернув увагу, що Славкін зовні схожий на Леніна і запропонував Йосипу Арійовичу зіграти вождя революції в аматорському спектаклі, який ставила його дружина. Постановка пройшла успішно, особливо глядачі виділяли, як "Ленін" схожий на свого прототипа.

Славкін зрозумів, що це дає йому шанс пробитися у житті. Більше того, він став вдосконалювати свій образ. Дивився документальну хроніку з вождем, копіюючи його ходу і жестикуляцію. Окрилений успіхами, кинув адвокатську діяльність і повністю переключився на мистецтво. З метою, як він сам говорив, "заповнення відсутніх документально ленінських поз" почав сам їх вигадувати і при цьому фотографуватися. Фотографії продавав художникам по 10 рублів за штуку, а за годину позування брав по 20-40 рублів. У середині 1930-х Славкін на позуванні художникам і скульпторам в образі Леніна уже заробляв по 2-3 тисячі рублів на місяць - це у 5-6 разів більше, ніж середня зарплата по країні.

Кінець цим заробіткам поклала Надія Крупська. Художник Васильєв, який малював Леніна зі Славкіна, показав дружині вождя свої роботи. Крупська довго й уважно розглядала малюнки, а потім запитала художника, чи не користувався він у роботі над образом її чоловіка послугами натурника. Петру Васильовичу довелося зізнатися. Надія Костянтинівна попросила його ніколи більше цього не робити.

Чутки про те, що Крупська перестала впізнавати свого чоловіка на портретах радянських художників, поширилися по Москві. Уже після її смерті, в 1940 році, натурником зацікавилися у ЦК ВКП(б). Працівники Управління пропаганди стали викликати до себе художників, яким позував Славкін, і допитувати з питання спотворення ними великого образу. Художники клялися, що більше ніколи в житті не будуть малювати Леніна з натурника. Потім в ЦК викликали і самого Славкіна. Його попередили, що якщо й надалі він буде корчити з себе вождя світового пролетаріату, то його притягнуть до кримінальної відповідальності. У Комітеті у справах мистецтв Славкін дав письмову обіцянку про припинення своєї діяльності натурника.

Головліт (цензура), за вказівкою Управління пропаганди ЦК ВКП (б), 13 червня 1941 року видав наказ про те, що відтепер випуск фотопортретів, картин, малюнків, плакатів, що мають суспільно-політичний характер у кількості більше десяти екземплярів дозволяється тільки Головлітом у Москві. Цим же наказом контроль над усіма творами мистецтва, у тому числі й над фотографією, був покладений на головного цензора. Існувало єдине правило щодо того, який вигляд повинен мати Ленін. Спеціальні худради стежили за тим, щоб портрети Леніна відповідали встановленим канонам і стандартам. Усе в обличчі і фігурі Леніна повинно було бути реалістичним. Руки й ноги обрізати не можна. Риси обличчя повинні бути завжди приблизно однакові. Звідси виникало відчуття, що пам'ятники Леніну зроблені немов однією рукою, ніби за лекалом. Навіть черевики на пам'ятниках були однаковими, звідки й пішов вираз "простий, як ленінський черевик".

ПОЛЩЕЙСЬКИХ В АМЕРИЦІ НАЗИВАЮТЬ «КОПАМИ» ЧЕРЕЗ ГУДЗИКИ НА МУНДИРІ

Уже 78 років як 16 листопада у календарі всесвітніх свят позначене Днем гудзиків. Щоправда, про це у нас знають і не усі професійні кравці. А гудзик уже кілька століть є одним з головним елементів одягу. Його історія налічує 5 тисяч років, хоча утилітарне значення набув лише в XV столітті. Спочатку гудзики були популярні у чоловіків, а жінки ще довгий час продовжували користуватися шпильками. А з XVIII століття гудзики були всюди, навіть на взутті і рукавичках.

- З цим предметом одягу пов'язано чимало цікавих історій, - говорить колекціонер Юрій Тютюшкін. - Так в Англії існував звичай: дівчатка з дитинства збирали найкрасивіші гудзики на струну або нитку. А коли дорослішали, а кількість гудзиків сягала 999, приходив той день, коли вони повинні були зустріти свого судженого.

Джеймс Харпер, обраний мером Нью-Йорка у 1844 році, ввів нову форму для поліцейських. Відмінною її особливістю були блискучі мідні гудзики. Мідь по-англійськи звучить як «соорег». Саме завдяки мідним гудзикам поліцейських і стали називати «копами».

У деяких знаменитих людей колекціонування гудзиків перетворилося в хобі. Король Луї XV зібрав колекцію гудзиків-годинників, Шарль де Голль - унікальний набір гудзиків, які нашивались на французький армійський формений одяг, Жаклін Кеннеді могла похвалитися чудовою колекцією французьких емалевих гудзиків... Великі зібрання гудзиків є у музеях Швеції, США, Польщі та Чехії. А одну з найбільших колекцій – близько 100 тисяч примірників, зібрали в американському місті Нью-Джерсі.

- Непримітні на вигляд старі гудзики можуть стати безцінним джерелом знань про час, в якому були виготовлені, - продовжує Тютюшкін. - Різнитися між собою старовинні гудзики можуть за матеріалом, розміром, формою, вагою, а також символікою. Написи також мають особливе значення. Найбільший інтерес викликає зовнішня сторона, а точніше зображення на ній. Тут може в повній мірі красуватися як родовий герб або двоголовий орел, так і більш специфічні символи, що відображають, наприклад, приналежність до певного відомства або міністерства. Зворотній бік представляє не менший інтерес – на ньому клеймо майстра.

Гудзики в історії також виконували роль розпізнавального знака. Для одягу міністрів і людей, наділених владою, використовувалися відомчі зразки. Цікавим є той факт, що деяка символіка дійшла і до наших днів: дубові гілки (лісничий), якір (флот) і т.д. У матеріалах також крилася своя символіка. Благородні метали належали офіцерам. Олов'яні, бронзові, мідні і з латуні - рядовим солдатам. Гвардійський генералітет носив гудзики з орлом, а представники царських прізвиськ використовували гудзики з короною на зовнішній стороні виробу. За гудзиком можна було визначити приналежність людини до влади, політики чи мистецтва.

В СРСР такого розмаїття не було, але збереглися формені гудзики. До речі, окрім танків і літаків по ленд-лізу поставлялися і гудзики, і американські гудзики зустрічалися на радянській військовій формі аж до 60-х років.

У Кропивницькому є кілька власників тематичних колекцій гудзиків. В одного із знайомих автора зо три сотні гудзиків з мундирів воїнів Другої світової війни, в іншого - мундирні гудзики часів Царської Росії. На жаль, перший не захотів афішувати себе, а інший на час підготовки статті перебував у закордонному відрядженні.

«Хвороба» під назвою філобутоністика (колекціонування старовинних гудзиків) вразила багатьох кіровоградців. Одним з них у дитинстві був і 40-річний житель обласного центру Сергій Кухар.

- Ви помічали, що перш, ніж викинути одяг, ошадливі господарки зрізають з нього гудзики? - запитує Сергій Валерійович і сам відповідає на своє питання. – А усе тому, що навіть звичайні пластикові гудзики - задоволення дороге. Ось і складали їх у скриньки, де по суті зберігалися цілі сімейні історії. Мати, кравчиня, також так робила. У шкільні роки ровесники займалися різним колекціонуванням. В основному це були поштові марки, значки, календарики. Збирав їх і я. Але ще одним відгалудженням мого колекціонування стали гудзики. До речі, у школі було з десяток таких збирачів. З півтисячі різних гудзиків лежали у комоді до останнього часу. Зараз багато хто звертається до мене і просить продати набори цих гудзиків, коли збирається шити одяг, елементом якого повинні бути гудзики радянських часів.

- У Радянському Союзі гудзики випускало близько сотні підприємств, а на Кіровоградщині такі фабрики працювали в Олександрії та обласному центрі, - продовжує Юрій Тютюшкін. - Виготовляли гудзики з черепашок, кісток і рогів тварин. Так, у зв'язку з недостатнім постачанням сировини для виробництва перламутрових гудзиків, у 1946 році в Олександрії

ЩО РОБИТИ, КОЛИ ДИТИНА РОЗМОВЛЯЄ «НЕПРАВИЛЬНО»?

Ще з десятирок років тому професія логопеда була доволі рідкісною. Утім, враховуючи те, що сьогодні усе частіше діти та дорослі страждають від дефектів мовлення, такі спеціалісти стали більш затребуваними.

При слові логопед, люди старшого покоління відразу пригадують одного з найяскравіших персонажів фільму «За сімейними обставинами» - логопеда з «вулиці Койкого» у виконанні Ролана Бикова. Хто не пам'ятає його «фєфочку з фєфектами фїкції»?

То кіно, насправді такого не може бути, щоб логопед сам мав якісь проблеми з вимовою, - говорить Ігор Анатолійович Віневцев, логопед міської дитячої поліклініки №1. – Я навчався у педагогічному державному університеті у Москві. І у мого товариша була незначна проблема з дикцією. Так через це його не взяли на відділення логопедії.

Коли варто батькам звертати увагу на недоліки у мовленні власних чад? Це залежить від багатьох обставин, - пояснює Віневцев. - Якщо мати бачить, що у дитини до року немає «агукання» та «лепету», це уже повинно насторожувати. Але до трьох років спеціалісти працюють над затримкою мовленевого розвитку. Проблеми звуковимови дають знати про себе з 4,5-5 років. До цього - це вікова недосконалість мовленевого апарату, яка може вирішитися само собою. Однак після 4,5 років мовлення дитини уже має бути без дефектів, логічне та зв'язне.

Логопеди І.Віневцев та О.Макєєнко під час профілактичного огляду

- Коли Павлику було років п'ять, мені логопед сказав, що є невелика проблема зі звуком "л", що було, в принципі, результатом тісного спілкування з бабусею, у якої теж є такий недолік, непомітний непрофесіоналові, але ж є! Три місяці занять привели звук в норму, - ділиться своїм досвідом жителя обласного центру Аліна Фоменко.

До логопеда треба звертатися, як тільки дитина почала усвідомлено говорити. Заняття складається з двох частин. Перша - безпосередньо робота з мовленевим апаратом, вправи, спрямовані на удосконалення стану м'язів артикуляційного апарату. Друга - розвиток мовлення, збільшення словникового запасу, часто логопед дає завдання і на розвиток дрібної моторики. Коли в дитини малорухливі органи артикуляції, їх необхідно стимулювати механічним способом.

А от проблему заїкання потрібно долати відразу кільком фахівцям одночасно. У логопеда власний напрямок роботи по заїканню, а у невролога і психіатра - свої. Лікарі пропонують потрібні препарати та фізпроцедури, а логопед працює більш практично - як брати дихання, виспівувати, «ритмувати».

- Зазвичай затинаються ті діти, у яких ослаблена нервова система, - говорить Ігор Анатолійович. - Немалу роль грає і фактор спадковості. Приміром, у цьому випадку дитина, наслідуючи вимову матері, котра теж затиналася, почала затинатися й собі. До речі, наслідую

малюк не тільки батьків, а й інших дітей — на вулиці чи в садочку. Затинання може з'явитися й тоді, якщо діти ослаблені, перенесли інфекційні захворювання, або ж на фоні хронічного чи короткочасного сильного стресу.

Крім затинання, у дошкільнят нерідко зустрічається порушення вимови окремих звуків. Найчастіше це шиплячі (“ж”, “ч”, “ш”, “щ”), свистячі (“з”, “с”, “ц”) та сонорні звуки — “р” та “л”. Багато дітей можуть “перерости” такі порушення. Але нерідко розлади мовлення залишаються на все життя. А з віком виправляти їх стає все складніше. До речі, дефекти вимови згодом можуть позначатися і на письмі. Якщо дитина неправильно говорить — вона може й неправильно писати. Ще одна помилка дорослих у тому, що вони недостатньо стежать за власним мовленням. Буває, що батьки говорять надто швидко, а в результаті втрачається якість та чіткість мови, — каже логопед. — Тож мовлення дитини теж розвиватиметься з порушеннями. Краще не вживати багато зменшувально-пестливих слів. Це затягує період формування мовлення. Важливо також, додає фахівець, не форсувати події та не надто підштовхувати дитину у розвитку. Звісно, всі хочуть, аби їхні діти швидше заговорили, швидше почали читати-рахувати, але таке форсування розвитку може спровокувати заїкання.

Часто я наводжу батькам приклади наших публічних людей, політиків, депутатів, які в зрілому віці мають помітні дефекти мовлення, - говорить логопед. Деякі найвищі урядові посади в Україні обіймають люди, в яких є дефект із вимовою звуку “р”. Очевидно, батьки у свій час не звернули уваги на ці вади.

Останніми роками з'явилося багато дітей, у яких проблеми із мовленням та інтелектом, та й психіка нездорова, - продовжує Вінєвцев. - Якщо років двадцять тому, коли я розпочинав роботу логопедом, 20-25 відсотків дітей потребували лікарської допомоги, то сьогодні таких більше 60 відсотків. Основною причиною є патології вагітності і пологів. Негативно впливає на розвиток мовлення дитини надмірне захоплення сучасними цифровими гаджетами та комп'ютерними іграми.

ПОЛЮВАННЯ ЗА КНИГАМИ

Книжковий бум в СРСР збігся з відносним зростанням доходів населення, і у 70-ті роки сімейна бібліотека стала приводом для гордості поряд з наборами чеського кришталю, югославською стінкою і фінською сантехнікою. За пристойні книги розгорталася справжня війна. І це при тому, що лише на двох центральних вулицях Кіровограда був з десяток книжкових магазинів. Щоправда, на їхніх сірих вітринах і полицях одна лише ідеологічна література, яку добровільно не купували.

За макулатуру!

У 74-му стартував експеримент з обміну макулатури на книги.

- За 20 кілограмів давали спецталончик, який «отоварювали» на тому ж пункті прийому макулатури, - говорить кіровоградець Микола Прокопенко. - Я раз лише здавав макулатуру. Зібрав старі газети, переважно журнали. Узяв на них «Морського вовка» Джека Лондона. Здається, одеського видавництва «Маяк».

У рамках «макулатурної» серії устигли видати 117 найменувань книг. Серед них - твори Дюма, Верна, Сабатіні, Тинянова, Купера, Кіплінга, Екзюпері, Родарі, Штильмарк, Драйзера, Фейхтвангера, Сенкевича... Великим попитом користувалися детективи, пригодницькі та історичні романи.

- Один викладач педінституту, не буду називати його прізвище, вирішив зібрати усі книги Моріса Дрюона про французьких королів, для чого здав повні зібрання творів Леніна і Горького, - пригадує лікар Юрій Т. - Тоді серед макулатури на пункті прийому вторсировини можна було знайти й рідкісні дореволюційні видання.

На книжках, які видавали в обмін на макулатуру, друкували знак з «ялинкою», який означав, що книгу виготовили з вторматеріалів. Автор цих рядків, готуючи даний матеріал, передивився свою бібліотеку і знайшов дві такі книги. Держава заявляла, що 60 кілограмів макулатури рятують від вирубки одне дерево. В СРСР був дефіцит деревної сировини: кращий ліс відправляли на шпали і кріплення для шахт, а уже потім наставала черга паперової промисловості.

Чорний ринок.

Дефіцит якісної літератури підстьобував спекулянтів. Чимало інтелігентів витрачали на книги мало не половину зарплати. Так, за «Альтиста Данилова» та «Майстра і Маргариту» на початку 80-х просили до 30 рублів. У кожному великому місті виникали стихійні книжкові ринки.

- У Кіровограді книголюби збиралися разом з іншими колекціонерами у парку Леніна (нині – Ковалівський парк). Часто туди приходили алкоголіки, які під важливим приводом - «труби горять», розлучалися з цінними книгами за відносно невеликі гроші, - продовжує Юрій Т.

Поїздки у далекі краї.

Ідеологічний пресинг на околицях Радянського Союзу був помітно слабкішим, ніж у центрі, і республіканським видавництвам дозволяли випускати твори іноземних авторів. Туристи часто поверталися навантажені книгами, або відправляли додому важкі посилки. До Середньої Азії далеко, тож для книжкових збирачів з Кіровограда культовою точкою на карті у 70-ті був Кишинів. Якість паперу тамтешніх видавництв, щоправда, кульгала, але їхню продукцію у нас відривали з руками. Пам'ятаю, під час відрядження до міста Бельци купив відразу 20 книг вибраних творів Буніна, саме стільки помістилося у дорожню сумку. Колеги на роботі дякували за подарунок.

Іноді книжки поетів Срібного століття траплялися і в глибинці, куди теж відправлялися книголюби. На полицях книжкових магазинів у райцентрах можна було бачити так звані подарункові варіанти, коли дві книги об'язували кольоровою стрічкою. Одна, що довго не залежувалася у магазині, інша – «довісок», на шкалт «Думи про хліб» Гіталова чи «Малої землі» Брежнєва. Багато хто обзаводився дефіцитними виданнями у країнах соцтабору, або в торгових точках радянських військових містечок.

Підписка на книжкові серії.

Вірним способом задовольнити книжковий голод вважалася підписка на багатотомні видання. У Кіровограді магазин «Передплатних видань» був на першому поверсі будинку, де зараз знаходиться редакція «21-го каналу».

- Незважаючи на те, що я працювала директором іншого книжкового магазину, - говорить Галина Н., - але передплатити там щось по блату я не могла. Певну кількість книг оформляли на «передплатників» з обкому та інших керівників області, а щось треба було і виставити для простих людей. І ці прості люди займали чергу з ночі, щоб відмітитися у списку щасливчиків.

Заради талановитих творів радянські люди виписували товсті літературні журнали, виривали з них потрібні сторінки, збирали кілька номерів і підшивали. Часто редакція відомчих журналів бралася друкувати детективні твори, і число передплатників миттєво зростало.

Книжковий дефіцит, який супроводжував жителя Радянського Союзу аж до останніх років перебудови, давно зник як явище. Домашні бібліотеки - яскрава риса радянського повсякдення 60-80-х років, усе частіше опиняються на смітниках, у кращому разі – на пунктах прийому макулатури.

НА ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ СІМ РОКІВ ЧЕКАЛИ

Хоча Ільф і Петров вклали в уста героя «Золотого теляти» слова, що «автомобіль не розкіш, а засіб пересування», та він ще з півстоліття після виходу книги у Радянському Союзі залишався розкішшю. І не тому, що ціна легкового автомобіля була зовеликою - 5 і більше тисяч рублів: просто їх не було у вільному продажі. Як радянські громадяни ставали власниками «засобів пересування»?

- Я у Кіровограді з 1956-го, - говорить директор обласного автоучкомбінату Микола Тернавський. - Так тоді на Новомиколаївці, де я жив, ні в кого не було легкового автомобіля. Перший автомобіль у мікрорайоні з'явився у мого шурина. Це був 401-й «Москвич». А свій перший автомобіль я купив у 80-ті за 600 рублів. Щоправда, він був несправний. Без коліс. Без акумулятора. Це був «горбатий» «Запорожець». Я брав його через соцзабез в інваліда. Але так і не відремонтував, невдовзі продав. Потім у мене були «Жигулі», також подержані. Вісім років тому купив нове «Рено», на якому й досі їжджу.

Способів придбання автомобіля за часів Радянського Союзу існувало кілька. Насамперед, за заслуги перед Батьківщиною ветеранам війни та орденоносцям дозволяли один раз у житті купити автомобіль без черги. Щоправда, деякі спритники це право використовували по кілька разів на прохання тих грошовитих громадян, які не могли законним шляхом придбати легковий автомобіль, а дуже кортіло мати «засіб пересування».

- Знайомий, який працював таксистом, купив “Жигулі” в інваліда, - продовжує Микола Гаврилович. - Пенсіонер спокусився на 2 тисячі рублів, запропонованих понад магазинну ціну. Та невдовзі інвалід помер. Його син кинувся автомобіля. А оскільки “Жигулі” були зареєстровані на покійного, знайомий гарячково став шукати, кому б продати їх. Знайшов покупця у Середній Азії, куди оперативно і відігнав автомобіль.

Другий спосіб стати власником «засобу пересування» радянського виробництва був апофеозом розподільчо-планової системи і являв собою так звану чергу на підприємствах. «Простоявши» у ній 7-8 років, громадяни отримували можливість купити новий автомобіль за державною ціною. Вартість ГАЗ-21 становила в 1970-ті роки приблизно 5500-6000 рублів, за «Жигулі» доводилося віддавати близько 8000 рублів. За роки очікування, відкладаючи з 200-300-рублевого сімейного бюджету по 100 рублів на місяць, за сім років накопичували потрібну суму, а хто не встигав зібрати, позичав у родичів та знайомих.

Сам процес купівлі автомобіля виглядав вкрай принизливим. Відстоявши головну багаторічну чергу, потрібно було витримати ще кілька безпосередньо в автомагазині. А їх було небагато - навіть на такі міста, як Москва і Санкт-Петербург, припадало усього по одному радянському «автосалону». До речі, самих машин в них не було! Покупцеві видавали довідку-рахунок, потім він ішов у спеціалізовану ощадкасу, де знову стояв у черзі. Потім повертався в магазин за чеком (після ще однієї черги) на отримання автомобіля, їхав на склад, або станцію техобслуговування, де чекав

чергового автовоза з машинами і брав в результаті машину просто за номером з тим кольором кузова, який дістався. І це було щастя.

Автомагазин у Кіровограді був по вулиці Шатила, “Сигнал” називався, - пригадує Іван Майстренко, колишній інженер «Друкмашу», а нині пенсіонер. - Окрім автомобілів там продавали і запчастини до них. На станцію техобслуговування по вулиці Родимцева приганяли автомобілі для продажу черговикам. Очікування автомобіля в черзі розтягувалося на більш тривалий час через громадян, які дивним чином з'являлися в списках черговиків. Внести своє прізвище можна було «по блату» - через знайомих в автомагазині або вищих чинів партії. Ніякої електронної черги і порядкових номерів не існувало, а відстежити законність просування черги не представлялося можливим. Признаюсь, мою чергу прискорив родич, який працював в обкомі партії.

Усі старі машини продавали через комісійний магазин. Робилося це, начебто, для боротьби зі спекулянтами, але насправді ніякої боротьби не спостерігалось - старі машини коштували як нові. Існували різні корупційні схеми, коли самі співробітники комісійки за хабар начебто випадково зводили продавця і покупця, які вже давно про все домовилися. Для такого придбання потрібно було мати значно більше грошей, ніж при купівлі автомобіля через багаторічну чергу.

Зустрічалися й абсолютно неймовірні історії. У 1983 році в установах Радянського Союзу з'явилися оголошення про позачергове придбання автомобілів «Москвич» в кредит. Через збитий радянським винищувачем СУ-15 південнокорейського пасажирського «Боїнга», багато західних країн відмовилися від радянських машин. Тоді «Москвич» продавали навіть до Ірландії і Шотландії з правим кермом, а у Франції реалізовували кабріолети «Москвич». У результаті весь експорт осів у СРСР і машини переповнили всі склади. Але «халява» тривала недовго.

А ще люди активно скуповували квитки «Спортлото» та інших лотерей, у яких розігрували автомобілі. Але такий спосіб стати власником автомобіля ще більш фантастичний, хоча хтось іноді й вигравав. Автору цих рядків довелося чути з вуст партійного функціонера радянських часів, який у роки незалежності України обіймав посаду міського голови Кіровограда, що відомий у місті зубний лікар більше року шукав щасливчика, який виграв у лотерею легковий автомобіль. У пошуках йому активно допомагали пацієнти з КДБ, які завжди були добре обізнані у всьому. Тож вони й шепнули кіровоградському дантисту-Шпаку, що хтось з жителів одного з приміських сіл купив білет у місцевому магазині, на який випав виграш у вигляді «Жигулів» останньої моделі. Дантист поїхав у це село, знайшов пенсіонера, який ще не знав про свою щасливу зірку, і

умовим продати йому виграшний білет, переплативши понад встановлену вартість автомобіля 3 тисячі рублів.

РОДОВІД ДО СЬОМОГО КОЛІНА

Кожен із нас хоча б раз замислювався над історією власного роду. А дехто намагається встановити свій родовід на підставі архівних документів. Останнім часом це стало популярним явищем серед кіровоградців.

У минулі століття генеалогічні дослідження не були популярні в Україні, бо своїм походженням цікавилися переважно інтелектуали, еліта, аристократія, ті, хто пишався своїми давніми предками, які були заслуженими людьми, - говорить директор Державного архіву Кіровоградської області Олег Бабенко. - Радянська влада робила все, щоб люди забули свій родовід, зневажали минуле і своїх предків, щоб почувалися, як у тій пісні - «мій адрес не дім і не вулиця, мій адрес – Радянський Союз». Чимало українців боялися визнавати своє походження, радше воліли забути минуле, часто змінювали прізвища, щоб залишитись живими чи влаштувати власну кар'єру.

Генеалогічне дослідження стало модним у роки розпаду Радянського Союзу, коли відновився інтерес до власної історії, до історії своєї країни.

Десь з середини 90-х років до архіву стали приходити громадяни, які виявляли бажання дослідити свій рід, - продовжує заступник директора архіву Лілія Маренець. – Надходять запити з-за кордону, ми відповідаємо на них, якщо, звісно, є фізична можливість знайти потрібні дані. Або ж запрошуємо людей до себе в архів для ведення самостійного пошуку. Дехто дає нотаріально завірене доручення на дослідження його роду в архіві іншим людям. За останні двадцять років із проханням допомогти у створенні генеалогічного дерева до нашого архіву зверталися з усіх континентів, з десятків країн.

Щодня у читальному залі працюють декілька дослідників історії свого роду. Автору цих рядків не раз доводилося чути їхні розмови з працівниками архіву. Тоді, коли користувачі знали, що треба шукати, їхні прохання виконували оперативно. А інколи, коли вони не могли сформулювати вимогу, що саме потрібно знайти, це змушувало працівників архіву задавати додаткові, уточнюючі запитання.

Громадяни, які працюють над генеалогією і мають намір дослідити свій родовід, знайти імена своїх далеких прашурів, повинні мати елементарні знання, що дає їм архівний документ, - продовжує Лілія Володимирівна. – Тож, перш, ніж йти до архіву, систематизуйте відому вам інформацію, запишіть відомості про відомих вам предків, починаючи з найближчих поколінь. Розпитайте, що знають батьки. Зберіть інформацію з приводу дат і місць народження своїх рідних та зробіть копії збережених документів. Продивіться сімейні фотоальбоми і випишіть інформацію на звороті. Визначіть список тих, кого ще можна розпитати – рідних, двоюрідних, троюрідних братів, сестер ваших бабусь і дідусів.

Обов'язково потрібно з'ясувати до яких територіальних одиниць раніше належав населений пункт - інформація по ньому за різні періоди може зберігатися у різних архівах. Без знання цієї відповіді взагалі не можливо почати пошук. Адже документи сформовані за географічною ознакою. Якщо людина знає, що її матір, скажімо, народилася у Кіровоградській області, але не знає у якому населеному пункті, то знайти архівні дані про неї практично неможливо. Слід мати на увазі, що сучасна територія області почала формуватися після 1939 року, а раніше західні райони Кіровоградщини відносилися то до Одеси, то до Києва, то до Вінниці. Тож документи по цих населених пунктах можуть зберігатися і в архівах вищезгаданих міст.

- Деякі метричні книги були втрачені, коли радянська влада грабувала церкви у 30-40 роках, - продовжує Бабенко. – Були втрати і в 41-му. Так, приміром, у перші дні війни архівні документи з Голованівського та Підвисоцького районів відправили до Києва, а автомобіль потрапив під бомбардування біля села Бабанка Уманського району.

Перед походом в архів слід з'ясувати також, якої віри та стану були родичі (селяни, міщани, однодворці, військові, службовці, дворяни). Без відповіді на перше запитання діапазон документів може бути досить широкий, а відповідь на друге дозволить зрозуміти, в яких ще документах, окрім метричних книг і сповідальних розписів, можна шукати ваших предків.

- Спілкуючись із старшими представниками родини, запитуйте їх не лише де і коли народився родич, коли і де одружився чи вийшла заміж, - радить Олег Олександрович. - Для жінок треба знати дівоче прізвище та прізвище у шлюбі. З'ясуйте, чи були зміни імені та по батькові? Де і коли помер? Де навчались? Чим займалися, де працювали, посада? Участь у війнах - поранення, нагороди, коли загинув, частина, де воював, номер польової пошти? Чи був репресований? А також інші відомі факти і подробиці з життя.

Якось надійшов запит від однієї впливової людини. За даними у запиті нічого суттєвого знайти не вдалося працівникам архіву. І тоді ця впливова людина сама приїхала у Кіровоград, і стала продивлятися документи у читальному залі. Періодично чоловік виходив у коридор, дзвонив комусь із родичів і запитував як звали дядька чи тітку, дідуся чи бабусю.

– Одна з таких телефонних розмов відбулася у моїй присутності, - говорить Бабенко. - Коли чоловік дізнався, що діда звали не Михайло, а Мордко, дуже образився на абонента. Виявляється, він два дні шукав зовсім іншу людину. Взагалі, якщо є наполегливість і розуміння, що треба шукати, можна знайти потрібне. У мене на столі зараз результат одного такого генеалогічного дослідження, в якому встановлені предки користувача до шостого коліна, і найстарший з цих предків народився у 1830 році.

Цікавляться своїм родом як пересічні громадяни, так і сильні світу цього. Автору цих рядків доводилося бачити за роботою у читальному залі архіву директора великого місцевого підприємства, який самостійно переглядав метричні книги синагоги, шукаючи записи про своїх рідних.

- Років з десять тому до нас звертався один з народних депутатів України, - говорить Лілія Маренець. – Він чомусь вирішив, що належить до шляхетного роду. Та коли знайшов єдиний запис у церковній книзі про свою прабабусю, і зрозумів, що його рід від землі, у нього відразу пропав інтерес до подальших пошуків.

Якщо замовляєте довідку з генеалогічного дослідження в архіві, то ця послуга платна.

- Вартість дослідження від 960 гривень, плюс невеликі кошти за копії кожного зі знайдених документів, - говорить директор архіву. - Процес дослідження родоводу тривалий і вимагає багато зусиль. На це може піти не один рік. Інколи, щоби дослідити історію одного роду, потрібно працювати у багатьох архівах і навіть в інших країнах. Проте результат вартий витрачених на нього зусиль.

ШКАРПЕТКИ В'ЯЗАТИ ПОРАДИЛИ ЛІКАРІ

П'ятдесятидворічний кіровоградець Микола Распутін уже близько року в'яже шкарпетки. Робить це він за порадою лікарів.

- Життя змусило чоловіка взяти у руки в'язальні спиці, - говорить дружина Тетяна. – Рік тому Микола переніс мікроінсульт. Довго лікувалися. Не відчував руку, вона просто висіла і все. Чоловікові дали третю групу інвалідності.

А потім за порадою однієї з народних цілительок, до якої довелося звернутися чоловікові, Микола став в'язати.

- Ні, я йому цьому не вчила, бо сама не вмію в'язати, - зізнається Тетяна. – Чоловік з Сибіру, у них там вся родина в'яже рибацькі сіті, в'язав і Микола.

Роздивившись пару в'язаних шкарпеток, чоловік став копіювати досить і досить швидко опанував це ремесло. А зараз в'яже не тільки шкарпетки, а й інші вироби.

- Спершу не все виходило, та й рука не слухалася, - розповідає Микола. – А тепер самі бачити, що я вмію.

Кілька разів протягом дня він бере у руки в'язальні спиці та клубок ниток. Руки уже вправні, чоловік навіть не дивиться, що ними робить, усе виходить автоматично.

- Знайомі приносять нитки і чоловік в'яже для них шкарпетки, - продовжує дружина. – Он уже гору шкарпеток нав'язав під ялинку на Новий рік. Та головне, що рука слухається, розробив її.

У ЩАСТІ ЖИТИ, НІ ПРО НЕ СУМУВАТИ!

Історія в новорічних листівках

У минулий четвер, 13 грудня, в обласному краєзнавчому музеї відкрилася виставка «Новий рік у поштових листівках». На стендах представлено 243 новорічних та різдвяних листівки, третина з яких - дореволюційних часів, з колекції кіровоградця Юрія Тютюшкіна.

Юрій Володимирович – знаний у місті колекціонер. Як сказав працівник краєзнавчого музею Костянтин Шляховий, Тютюшкін належить до тих людей, які завжди діляться своїми знахідками, знайомлять з ними кіровоградців. Два свої зібрання – колекцію цегли, з якої були споруджені будинки дореволюційного міста, та колекцію листівок на музичну тему, - Тютюшкін подарував місцевим музеям.

- Я збирав монети, поштові марки, етикетки з сірникових коробок, займався боністикою ще з шкільних років, - говорить Юрій Володимирович. – А уже років сорок займаюсь філокартією, збираю та вивчаю фотографії та поштові листівки на історичну тематику, зокрема з історії Єлисаветграда.

Тютюшкін не любить, коли його запитують скільки у нього тих чи інших експонатів у колекції:

- Я їх ніколи не рахую. Адже не в цьому суть. Головне – знайти цінний експонат, і залишити його для історії.

Колекції Тютюшкіна знаходяться у коробках та шухлядах меблів по всій квартирі, у гаражі, у приватному будинку матері.

Свої зібрання Юрій Володимирович поповнює завдяки друзям, колегам та знайомим. Обмінюється з колекціонерами з інших міст. А раніше була лише така практика. Сьогодні дещо купує. Щомісяця їздить на зустрічі колекціонерів до столиці. Щотижня відвідує зібрання кіровоградських колекціонерів у Ковалівському парку.

- Є в Кіровограді кілька осіб, які знаходять рідкісні листівки. А потім пропонують їх купити. Якщо, скажімо, листівка має вартість у 300 доларів, вони про це кажуть власнику, але попереджають, що за таку ціну у Кіровограді вони не продадуть раритет, а от за суму на доларів 50 – зможуть продати.

Перші російські листівки були випущені у 1898 році. І були вони не гіршими вишуканих сучасних: їх прикрашали засушеними квітами, бісером, нашаруваннями з борної кислоти, які виглядали як справжній сніг, і навіть ароматизували. Про ціни на такі листівки, як і поштові відправлення радянських часів, можна дізнатися на Інтернет-аукціонах. Там за деякі рідкісні екземпляри просять по кілька тисяч гривень.

Жовтнева революція зруйнувала традицію дарувати новорічні і різдвяні листівки, і наряджати в будинках ялинки. З друкарських видань і офіційної мови повністю зникли не тільки слова “З Різдвом”, але і поздоровлення з Новим роком. І лише з відновленням святкування Нового року у 1938-39 роках були випущені перші радянські новорічні листівки. У грудні 1941 року видавництво «Мистецтво» випустило спеціальні листівки для відправлення на фронт. 60-ні роки

минулого століття - справжній розквіт новорічної листівки, яка стала засобом пропаганди - під час освоєння космосу Дід Мороз не їхав на трійці, а летів на літаку або космічній ракеті, під час антиалкогольної кампанії зникли всі листівки з шампанським і взагалі будь-якими келихами. Саме тоді на листівках почали зображати кремлівські куранти і радісні сім'ї, що зустрічають Новий рік на Красній площі.

- Відправляючи поштою листівку, людина довіряла їй свої думки і відчуття, адресовані рідним, близьким, друзям, - сказав на відкритті виставки настоятель Свято-Успенського собору архімандрит Боголеп.

Як підмітив, отець Боголеп, серед сюжетів новорічних та різдвяних листівок колись переважали зображення старих російських ворожінь і обрядів, безкрайні хвойні ліси і засніжені селянські хатинки, златолавні церкви, Дід Мороз і Снігуронька на відважній трійці коней, весела дівчата, що грає в сніжки і ліпить сніговика, звичайно ж, прекрасні ангели. Тобто, це були природа та люди. І вітання на листівках були щирі, душевні. А от у радянські часи, як це бачимо, приміром, з листівки з колекції Тютюшкіна, бажали у Новому році виробничих успіхів.

У чому ж цінність цих шматочків картону? Ймовірно в тому, що новорічні і різдвяні вітальні листівки передають кожному, хто

отримав їх, чудове відчуття казки, дива і дитинства. З їх допомогою навіть через багато років можна відновити у пам'яті давно забутий святковий день. І шкода, що тепер перед Новим роком наші поштові скриньки вже не завалені поздоровленнями, як в радянські часи. Ми позбавили себе задоволення перебирати вміст коробки з пам'ятними вітальними листівками, як це робили наші батьки. А під Новий рік, як і раніше, кожному з нас так хочеться, щоб збулося, написане на одній з листівок художниці Єлизавети Бем: «З Новим роком! За ваше здоров'я! У щасті жити, ні про що не сумувати!».

ПЕНСІОНЕР МРІЄ ПОДИВИТИСЯ НА СЕЛО З ВИСОТИ ПТАШИНОГО ПОЛЬОТУ

У селі Несваткове Олександрівського району живуть переселенці з Чорнобильської зони. Сімдесятишестирічний Анатолій Оношенко також народився не у цьому селі, а на Черкащині. У Несваткове, звідки матір, родина переїхала перед війною. Закінчив школу, працював кіномеханіком, говорить, що любив цю справу. За сумісництвом був пасічником у радгоспі. І усе життя мав потяг до техніки. Випишував журнал «Моделіст-конструктор» та виношував різні ідеї.

Збирав деталі від різної техніки. Постійно майстрував щось. Через це його у Несватковому й називають «сільським Кулібіним».

- Біля хати соток 30 городу, - говорить Анатолій Онисимович. - Щоб легше обробляти землю, зібрав тракторець. Коробка передач - від старої «Победи». Колеса - не знаю навіть від якої техніки. Електрозварка, молоток, зубило, ключі... Так і збирав без креслень, як уявляв.

Сьогодні трактор стоїть на подвір'ї у робочому стані. Біля нього - причіпні знаряддя для обробки землі. Неподалік під грушею - три післявоєнні мотоцикли, мопед. Посеред подвір'я - автомобіль «Победа».

- Вона на ходу, але не виїжджаю – багато їсть пального, - пояснює господар. – Он у гаражі економніша іномарка.

Поряд з «Победою», яка стоїть під відкритим небом, крите приміщення, у якому гордість пенсіонера - літак.

- З дитинства мріяв літати. Але де у нас політаєш! –

бідкається Анатолій Онисимович.

Уже тривалий час колишній кіномеханік удосконалює свій витвір.

- Спершу фюзеляж був з фанери, бо думав, що менше важитиме.

Але потім перейшов на алюміній – однакова вага, та й метал є метал. Зняв з даху листи алюмінію, привезені ще в радянські часи від родичів з Росії, і склепав новий фюзеляж.

Двигун у літака - від снігохода «Буран». Розмах крил – 9.6 метра. Вага – 230 кілограмів.

Крила знімні, лежать в іншому ангарі. Зробив причіп, на якому літак вивозить з двору. Кілька разів їздив по дорозі, але у небо не піднімався.

- Для цього необхідні навички і дозволи. Поряд – лінії електропередач, Немає де злетіти – а це треба метрів 150. Немає де сісти.

Проте пенсіонер дуже хоче злетіти, і не падає духом. Зараз складає дельтаплан, щоб піднятися у повітря. Хоче подивитися на рідне село з висоти пташиного польоту.

ПРОГНОЗ ПОГОДИ ВІД АНАТОЛІЯ КОВАЛЯ

Майже тридцять років завгосп дитячої поліклініки з обласного центру Анатолій Коваль веде журнал обліку погоди. Під час військової служби у Німецькій Демократичній Республіці йому, офіцеру-авіатору, доводилося частенько дивитися на небо в очікуванні хорошої погоди, а метеодані заносити у журнал. Повернувшись у Кіровоград, Анатолій Вікторович став за звичкою вранці і увечері фіксувати погодні умови. У кількох місцях прикріпив термометри, зокрема за вікном робочого кабінету.

- У мене зібралося уже кілька товстих зошитів із записами, - говорить Анатолій Вікторович. – Маю кілька своїх спостережень, які справджуються. Так якщо уночі навколо місяця хмарка – через три дні чекай дощу. Або ж якщо зранку до обіду туман, то рівно через сто днів дощитиме.

А ось ще кілька прикмет на квітень і травень від Анатолія Ковалю:

- якщо дуб раніше від ясена розпуститься – на сухе літо;

- у квітні вітер з південного заходу – чекай тривалої негоди;

- купчасті хмари надвечір не зникають – погіршиться погода, задощить;

- якщо квітневий дощ починається з великих краплин, то ненадовго;

- якщо навесні летить багато павутиння, то літо буде жарке;

- яка погода на Благовіщення, така й на Великдень;

- у квітні ранковий туман віщує ясну погоду;

- уранці проти сонця туман – дощу не буде;

- багато хрущів – на сухе літо;

- зеленуватий місяць – на дощ, ясний – на погоду;

- блимання зірок – ознака погіршення погоди з посиленням вітру;
- тиха й світла ніч без роси – наступного дня неодмінно занегодить;
- за сухим травнем йде сухий червень;
- якщо в травні багато дощів, то їх обмаль буде у вересні (і навпаки).

ЗА ЯГОДАМИ У ФІНЛЯНДІЮ

Робота за кордоном для українців – це чи не єдина можливість забезпечити себе та свою сім'ю. У пошуках «довгого євро» наші співвітчизники готові їхати за дев'ять земель. Ми повідомляли про пригоди кіровоградців в Італії, Польщі, Чехії та ряді інших європейських країнах. Сьогоднішній гість редакції – кіровоградка Галина М., яка уже сім років їздить на

заробітки у Фінляндію, збирає там ягоди (жінка просила не вказувати у газеті свого прізвища).

«Коли залишилася без роботи, і знайома порадила поїхати з нею збирати ягоди у фінських лісах, погодилася, - говорить Галина Петрівна. – Щороку у лютому у Кіровоград приїжджає жіночка, вона родом із Західної України, вийшла заміж за фіна і проживає зараз у Фінляндії. У тих, хто уже працював у неї, і бажає знову поїхати в Лапландію, вона забирає документи та по 80 євро за оформлення віз у посольстві Фінляндії у Києві. Потім, через деякий час,

ми їдемо у посольство за візами. Добираємося у місце призначення своїм ходом – хто потягом до Санкт-Петербурга і далі через кордон, а хто, як я, автомобілем разом з сином та ще двома заробітчанами до Кандалакші у Карелії і через фінський кордон. Дорога обходиться приблизно у 1500 гривень в один кінець. Стільки ж треба мати і на повернення на Україну».

В інтернет можна знайти координати кількох українських фірм, які відправляють заробітчан до Фінляндії. Чи усі вони чесно працюють, Галина Петрівна не може сказати. Говорить, краще їхати з тими знайомими, хто уже працював у Фінляндії, і хто знову збирається туди перевіреними шляхами.

Заробітчан в Лапландії селять у будинки або обладнані вагончики. У приміщеннях - меблі, душ, туалет, кухня, холодильник, є усе необхідне для приготування своєї їжі. Скрізь доглянутість і чистота, краса і ошатність навіть у простих дрібницях. «Оскільки фіни знають про культуру сусіднього народу, - продовжує Галина Петрівна, - у туалеті, біля холодильника-складу, на стіні висів аркуш з написом на російській мові: «Туалетом користуватися сидячи. Після... посипати тирсою з мішка. Туалетний папір кидати в біле відро. Йдучи, сидяче місце закрити кришкою». Начебто усе елементарно.

О шостій ранку - початок робочого дня. Треба встигнути умитися, поспідати і йти до складу-холодильника, узяти сині кошики, особисті номерки і на поле. Перші кілька годин робота йде легко і швидко. Потім настає втома. Іноді фермер дає відбій об 11-й чи 13-й годині - в залежності від кількості замовленої ягоди на цей день. Якщо відбою не було, бажаючи заробити більше, збирають до 16 години. У перші дні від незвичного положення тіла при збиранні полуниці болять різні м'язи. Досить неприємне відчуття. Але це все проходить через день-два. Працювати доводиться на різних полях, які належать фермі, а також на орендованих полях на відстані до 10 кілометрів від ферми. Урожай треба збирати, поки ягоди соковиті. Кошики з ягодами реєструють з допомогою особистих номерків, які попередньо треба покласти на дно кошика.

Окрім збирання полуниці та малини на полях, вам можуть запропонувати збирати лісові ягоди – чорницю та брусницю у лісі, або ж морошку по болотах. Вам дають карту лісу – і вперед. Краще збирати подалі від дороги – там більше ягід. Якщо за кілограм чорниці дають від 1,5 до 3 євро, а брусниці - від 1-1,5 євро, то за кілограм морошки заплатять більше – 6-14 євро. За день на ягодах можна заробити 100 і більше євро.

«Я лише день збирала морошку на болоті - і відмовилася, - говорить Галина Петрівна. – Цим займається мій син. Адже увесь день доводиться ходити по болотах у гумовому одязі та

чоботях. Та й взагалі, збирання ягід - що у лісі, що на фермі, – тяжка робота. Якщо не привчений до неї, то багато не заробиш. У попередні роки я збирала брусницю. А у цьому році поїду на полуниці уже у квітні. Розпочну сезон з садіння кущів на фермі. Що ж стосується лісових ягід, то сезон їх збирання - з середини липня до кінця вересня».

Збирання ягід у Фінляндії – як у лісі, так і на фермі, - це контрактна робота, і зарплата нараховується від кількості кошиків, які ви зібрали. Ціни щороку встановлює Об'єднання фермерів з вирощування ягід і фруктів. Вони приблизно такі: 2,50 євро/3кг - кошик полуниці, 2,95 євро/1кг - 4 панетки малини по 250 г. Зарплату виплатять в день від'їзду. Однак ви можете брати аванс щоп'ятниці для покупок, але не більше 50% заробітку. До речі, мінімальна фінська заробітна плата - 7,32 євро за годину. Ви будете зареєстровані у податковій інспекції. Якщо роботодавець фінська компанія, то твій податок складе 35% від зарплати, при цьому сума в 17 євро в день або 510 євро в місяць - не оподатковується.

«Рік на рік не доводиться, - говорить Галина Петрівна. - Буває врожайним на лісові ягоди, а буває - й навпаки. Якщо дощове літо, то збирати якісну полуницю важко і заробітки падають. Тих, хто хоче уже в першу свою поїздку до Лапландії заробити добрі гроші, хочу застерегти – навряд чи це вдасться. Треба обтертися в країні, бути обізнаним – що, де й як».

Прочитавши цю публікацію, дехто з читачів шукатиме шляхи, як потрапити на заробітки до Фінляндії. Галина Петрівна говорить, що у 2014-му це вже запізно, тож навряд чи вони встигнуть оформити документи до початку сезону збирання ягід. Але це бажання можна буде здійснити у 2015-му.

СОЦІАЛІЗМ З ПОРЦЕЛЯНОВИМ ОБЛИЧЧЯМ

У галереї «Єлисаветград» працює постійно-діюча виставка, якій можна дати умовну назву "Щасливе дитинство". Власник галереї Микола Цуканов виставив на показ частину своєї колекції скульптур радянського фарфору. Ці фігурки переконують, як показний оптимізм соціалістичного реалізму у порцеляні може перетворитися на щиру радість. Кожна маленька статуетка, а їх тут поки що 70, виглядає твором великого мистецтва.

- Більшість з цих фігурок випущені великими тиражами у 50-90-х роках минулого століття на кількох відомих фарфорових заводах Радянського Союзу, - говорить працівник галереї

Ольга Краснополська. – Є тут вироби знаменитого Ленінградського заводу, заводів з міст Лікіно-Дулеве, Коростеня, Полонного та інших.

У радянські часи подібні фігурки були майже у кожному домі. Їх виставляли у сервантах та стінках, як символи добробуту родини. Вони підтримували вічний тріумф всього "нашого", були наповнені непідробною радістю життя.

Епоха соціалізму пішла у минуле, але залишилися німі свідки тієї пори - порцелянові статуетки. Балерини, лижники, діти, тварини, представники різних народів СРСР у своїх національних костюмах, українська народна тематика - немов зійшли з полиць бабусиного серванта.

Сьогодні порцеляновими статуетками цікавляться переважно колекціонери. Багато хто з нас, перебираючи скарб, який залишили у спадок батьки, просто не звертає уваги на статуетки, нерідко викидає їх на смітник. А хтозна, можливо за цю непоказну фігурку колекціонери могли б дати кілька сотень гривень, а то й більше. У першу чергу вони звертають увагу на художність порцелянового виробу, або ж кому належав виріб. Та іноді аляповатість та примітивність статуетки можуть компенсувати її вік та рідкість.

ДРІБНА МОНЕТА, АЛЕ ДОРОГА

Скажіть, а ви обурюєтеся, коли здачу в магазині дають дріб'язком? Швидше за все, демонстративно залишаєте її? Даремно. Уважно придивляйтеся до монеток, адже серед них може виявитися екземпляр, який коштує кілька тисяч гривень.

- Син Владик побачив в Інтернеті оголошення колекціонера про купівлю рідкісних монет України, - говорить кіровоградка Світлана Ярошук. - І знайшов у своїй копілці монету в 5 копійок 1994 року випуску. Я продала її колекціонеру за 600 гривень.

Основним показником рідкості монети є її тираж, який і формує вартість монети. Помилково вважати, що чим монета старіша, тим дорожча. Історія нумізматики знає випадки, коли тиражі монет, наприклад 300-річної давності, були настільки великими, що і сьогодні вони не дорого коштують.

- Після розпаду СРСР монети в Україні карбували на Луганському машинобудівному заводі, - говорить кіровоградський колекціонер Олександр Петренко. - Деякі з них мали дефекти, так як робітники працювали безвідповідально - то заготовку переплутають (10 копійок на білому металі, 1 копійка - на жовтому), то друкарський верстат брак гнав. Бувало, що аверс монети був повернутий на 180 градусів (тобто одна сторона монети по відношенню до іншої виявлялася перевернутою). Були і монети з двома гербами і двома номіналами, тобто або з двома аверсами, або з двома реверсами. Ось саме ці монети і становлять велику цінність для нумізматів. Якщо у вас є ці копійки, ви можете їх вигідно продати.

Олександр Петрович говорить, що ціни на одну й ту ж монету у колекціонерів Києва і Кіровограда різні, у нас дещо менші. Вартість залежить і від стану монети. Колекціонер запропонував список дорогих і рідкісних розмінних монет, які ви зможете знайти, якщо пощастить, в скарбничці вашої дитини, та приблизні ціни, за які їх у вас можуть купити колекціонери:

- 1 коп 1994 - 400 грн/шт
- 1 коп 1996 – 40 грн/шт
- 2 коп 1996 – 40 грн/шт.
- 2 коп 2003 – 150 грн/шт
- 5 коп 1994 – 800 грн/шт.
- 5 коп 1996 – 50 грн/шт.
- 5 коп 2001 - 50 грн/шт
- 25 коп 2001 – 50 грн/шт.
- 25 коп 2003 - 500 грн/шт
- 50 коп 2001 - 50 грн/шт.
- 50 коп 2003 - 300 грн/шт
- 1 грн: 1992 - від 300 до 800грн/шт.
- 1 грн 1994 – 400 грн/шт.
- 1 грн 1995 – 20 грн/шт.
- 1 грн 2008 - 20 грн/шт..

Рідкісні також монети у 2 копійки 1992 року, кажуть, їх всього близько 100 штук, в Інтернеті за них просять 200-500 гривень, реальна ж вартість 3100 гривень. Ціна монети у 5 копійок 1994 року від 2500 до 4000 гривень, хоча хитрі нумізмати просять за неї всього 100-200 гривень. Пробним тиражем карбувалися 25 копійок у 1995 році, всього близько 20 тисяч примірників, продати їх можна за 100-250 гривень. 1 гривня 1992 року, рідкісна монета, тираж 150 штук, вартість в Інтернеті 500-650 гривень, реально за неї можна просити 2000-5000 гривень.

Тепер логічним стає вираз «копійка карбованець береже», особливо якщо ця копійка - рідкісна монета України, а відповідно і найдорожча.

Швидше за все, в магазині ви більше не будете лятатися через те, що вам насипали повні кишені дріб'язку, ваше завдання швидко порахувати здачу і потім перевірити, чи немає там монети, за якою полює більшість нумізматів. І ще одне, якщо вам пощастить знайти рідкісну монету, покупця на неї ви знайдете за оголошеннями в Інтернеті.

РАРИТЕТНИЙ АВТОМОБІЛЬ РОЗВИВАЄ ШВИДКІСТЬ ДО СТА КІЛОМЕТРІВ НА ГОДИНУ

У гаражі Анатолія Розумняка один з перших радянських легкових автомобілів.

У 1947 році на Московському заводі малолітражних автомобілів з конвейєра зійшов перший радянський легковий автомобіль "Москвич-400". Це була копія автомобіля "Opel Kadett K38", який випускали у Німеччині у 1937-40 роках. За легендою, ще до війни Сталіну сподобався «Opel Kadett K38», який належав начальнику охорони Кремля Власику, і тому зробили вибір саме на цій моделі. А у 1954 році розпочали випуск модернізованої моделі «Москвич-401». Продавали такий автомобіль за 9 тисяч карбованців.

Хоча перші «Москвичі» і мали вузький салон, були без опалювача, з доступом в багажник через заднє сидіння, однак вони виявилися добре пристосованими до наших складних дорожніх умов. А проста конструкція агрегатів двигуна і шасі терпіла некваліфіковане обслуговування та ремонт силами власників машин і малограмотних механіків.

Незважаючи на те, що за три роки з конвейєра зійшло майже 240 тисяч автомобілів цієї моделі, вони давно уже стали раритетом, і сьогодні їх можна зустріти лише на виставках ретро-автомобілів. Кілька таких автомобілів можна побачити і на вулицях Кіровограда. Один з них належить 70-річному Анатолію Розумняку з Кушівки.

- Цьому автомобілю уже 60 років, - говорить пенсіонер. - Колись належав він дідуся мого зятя. У мене була 24-та «Волга», та коли донька вийшла заміж, довелося обміняти автомобіль на будинок для неї. Якимось зятя сказав, що у спадок від дідуся йому дістався «Москвич-401». Щоправда, він був у неробочій стані. Я узяв його і відремонтував.

Анатолій Сидорович – водій з 50-річним стажем. Возив директорів двох кіровоградських заводів. Тож має великий водійський стаж і йому було не складно відремонтувати старий автомобіль.

- Коробку передач узяв від 24-ї «Волги», обидва мости – від «Москвича-412», двигун

поставив з «Москвича-408», кермо – від «Балканкара»... Ось і все. На сто кілометрів двигун бере сім літрів бензину, а при чотирьох пасажирях розвиває швидкість до 100 кілометрів на годину.

Автомобіліст говорить, що де б він не зупинився, скрізь підходять водії інших автомобілів і розпитують про його раритет. Надходило і кілька пропозицій продати «Москвича».

- Один чоловік пропонував 10 тисяч доларів, але я відмовив йому, - продовжує Анатолій Сидорович. - Якщо й продам колись цей автомобіль, то навряд чи стану уже новий купувати. А без автомобіля уже не можу. Щоправда, коли ще один автолюбитель старовини пропонував мені новеньку «Таврію», я було уже й погодився на обмін. Але потім передумав – буду жалкувати. Ні, не продам, адже такий самий автомобіль є і у мого кума.

«ПЛЯШКОВА КІМНАТА» ТЕРЕГУЛОВИХ

Зайшовши до домоволодіння подружжя Терегулових на Великій Балці у Кіровограді, потрапляєш у зелений рай. Уся садиба потопає у квітах. Вони не лише на клумбах, а й в імпровізованих вазонах, приміром – у старому взутті.

- Це усе чоловік, - говорить 66-річна Емма Едуардівна. – У нього багата фантазія і золоті руки. Ось цей басейн з фонтаном - це також він зробив. І ось цього рака.

Емма Едуардівна показує на виступ

басейну, по якому «повзе» рак, виготовлений з металевих кришок від пива.

- Спаяв близько 50 кришок, пофарбував, ось і все, - усміхається 78-річний Юрік Рахімгіреєвич.

Далі уже господар показує на вазон у вигляді поросяти.

- Пляшка від води на п'ять літрів, вушка вирізав з пластика і вставив зсередини, щоб не випадали, ніжки – пластикові стаканчики, також вставленні зсередини, очі – гудзики. Вирізав отвір зверху і наполовину залив бетонним розчином – для рівноваги, а потім засипав зверху землею, а уже дружина посадила хвощ.

Зі ще більшим захопленням пенсіонери розповідають про свою «пляшкову кімнату».

- Одна сторона – причілок літньої кухні, три інші – підвішені на мотузці одна на однією пластикові пляшки від пива та води, - говорить господар.

Майже усі пляшки, а їх тут більше 800, - 2-літрові, хоча є кілька рядів і з 1,5літрових пляшок.

- Не подумайте, що це ми усе випили, усміхається Емма Едуардівна. – Сусіди, знайомі приносили, продавець магазину, до якого ми ходимо, відкладала для нас.

На мотузці, яка прикріплена до перекриття уверху – сім пляшок. У їх дні для мотузки зроблені отвори. Пляшки щільно прилягають одна до одної.

- Щоб мотузка з пляшками не коливалася від вітру, у нижню насипав наполовину піску, - продовжує господар, - а потім ще й мотузку прив'язав до підлоги.

Кому належить ідея «пляшкової кімнати» – Терегулови уже не пам'ятають. Назбиралося кілька десятків порожніх пляшок, які треба було віднести до автомобіля, що збирає сміття у мікрорайоні. Щоб менше було робити, вирішили використати їх в інших цілях. Емма Едуардівна говорить, що чоловік місяців зо два майстрував кімнату.

У МАЛІЙ ВИСЦІ РОБЛЯТЬ ЛІМУЗИНИ

Сергія Кравченка у певній мірі можна назвати щасливою людиною. Він любить свою роботу – працює на станції юних техніків, вкладає у неї душу і серце. А ще увесь свій вільний час цей 50-річний чоловік віддає улюбленій справі. Він, так би мовити, місцевий Кулібін. Хоча те, що пройшло через руки Сергія Павловича, заслуговує більшої уваги за районний масштаб.

У 1982-му році Кравченко купив у вчителя-пенсіонера у Шполянському районі (Черкаська область) автомобіль «Опель» 4/12 «Лаубфрощ», 1926 року випуску. Власник цієї раритетної машини придбав собі новенькі «Жигулі», а от на причіп грошей не вистачало. Тож і зійшлися на вартості причіпа – 550 рублів. Це був перший опелівський серійний автомобіль, який випускали з 1924 по 1931 рік. Його ще називали «дерев'яна жаба». Таку назву ця 4-циліндрова машина отримала тому, що, розвиваючи швидкість до 60 км/год, через особливості амортизаторів, високо підстрибувала на ямах. «Опель» мав дерев'яні колеса зі шпичками та дерев'яне кермо. Зараз ця машина у Німеччині в клубі старовинних автомобілів. Її купили іноземці, спершу доставили до Прибалтики, а уже звідти вивозили частинами.

Наступний автомобіль мав не менш легендарну історію - «Форд» з особистого гаража Герінга. Кравченко каже, що це встановили за номерами двигуна та агрегатів машини. Продав її Сергію Павловичу колишній міністерський працівник. Оскільки вона була більш схожою на брукс, то заплатив за неї майстер високопосадовцю небагато. Кілька років пішло на реставрацію. Потім на цій чудо-машині Кравченко з'їздив у Ленінград і назад, брав участь в автопробігах старовинних

автомобілів дорогами СРСР. А потім на неї чекала доля «Опеля». «Форд» сьогодні також у Німеччині у приватній колекції.

Після цього Сергію Павловичу закортіло чогось нового. І він став робити спортивний двомісний автомобіль з пластика, який назвав «Саморобка». Автомобіль має великі колеса, салон піднімається і опускається за бажанням водія, двері відкриваються уверх. Робота ця від задумки до втілення була складною і зайняла вісім років. Так кузов робив поетапно. Спершу виготовив з гіпсу основу, яку обклеював пластиком. Двигун в машині був авіаційний, у 900 кінських сил. Сьогодні «Саморобка» стоїть в гаражі Кравченка. Торік на літаку скидали на поля міндобрива і заклинув двигун. А де взяти новий? Довелося Кравченку виручати пілотів.

Можливо б майстер поставив би на «Саморобку» новий двигун і їздив би на ній, та він уже загорівся новою ідеєю. Вирішив власноруч зробити лімузин. Та ще й який! Сергій Павлович купив три старі „Запорожці”, з друзями порізав їх, зробили на комп’ютері креслення, за яким вслаسه й зварили раму. Додали всередину фаршу - усі сидіння оббиті червоним велюром, є холодильник, музика, пічка, навіть старовинний лімузинний мобільний телефон. «Його також довелося пошукати та реставрувати, - говорить Сергій Кравченко. – А телефон справді цікавий. Якщо сьогодні для мобілок нам потрібно сім-карту відламати від стартового пакету, то в цей картку треба вставляти усю.

Зараз цей шедевр у стадії завершення. Майстру не під силу єдине технологічне питання – як пофарбувати машину? Довжина «Запорожця» - 6.5 метра, а в Малій Висці таких великих камер для фарбування немає. Однак і в такому вигляді лімузин проїхав не одну сотню кілометрів. Кравченко їздить на ньому на роботу та з роботи, його запрошують возити молодят на весіллях. Машина, за словами майстра, справді чудова. Бере усього 5.5 літрів бензину на 100 кілометрів, а розвиває швидкість до 80 км/год. Маловисківським дивом цікавляться одесити, пропонують 8 тисяч доларів. Тож не виключено що невдовзі «Запорожець»-лімузин їздитиме вулицями над Чорним морем.

Сьогодні очі Кравченка сяють новою ідеєю. Це буде 8-метровий лімузин з 401-х «Москвичів», з подвійними диванами всередині та іншим „фаршем». І це має бути єдиний у своєму роді автомобіль. На теренах колишнього СРСР робили з „Волг”, „Жигулів” та „Запорожців” лімузини, а от із „Москвичів” – поки що ні. Проект є. Уже й одного „Москвича” майстер купив. Так що зараз усі його думки спрямовані в одному напрямку. Тож через рік-два з двору Кравченка на вулиці Малої Виски виїде чудо-„Москвич”.

ВЕЛИКОДНІ ЛИСТІВКИ

У відомого у місті колекціонера Юрія Тютюшкіна чимало листівок, які датовані початком ХХ століття. Вони розкладені за святами. З них більше двохсот - великодніх. У дореволюційні часи їх виготовляли утричі більше, ніж різдвяних на наших теренах. Великдень усе-таки мав більшу вагу, ніж Різдво.

Більшість мальовничих мініатюр датовані першим десятиліттям - на цей час припадає розквіт листівки. Їх виконували на високому поліграфічному рівні, якість багатьох краща, ніж у сучасних альбомах. Автори експериментували із різними матеріалами, застосовували різноманітні аплікації. З написів та малюнків на листівках можна зробити висновок, що віддруковані вони за межами Російської імперії, напевне у Німеччині. Більшість листівок у колекції підписані і адресовані мешканцям Єлисаветграда.

- На окремих листівках адресанти намагаються, окрім вітань зі святом, розповісти родичам чи знайомим про новини зі свого життя, - говорить Юрій Володимирович. - Тому вони берегли площу листівки, писали дрібним почерком і з обох сторін. На малюнках - курчатка в різних варіаціях і ситуаціях. На листівках зображений і символ Великодня – яйце. Так на одній з

карток хлопчик з дівчинкою везуть на дерев'яному візку велике яйце.

Ось і на листівці, яка надійшла Єлисаветградцю Г.Руцькому на вулицю Вокзальну у 1910 році, зображений квартет курчаток, двоє з яких грають на контрабасах, а двоє співають арію. На іншій листівці, яка адресована у тому ж таки Руцькому, але відправлена у 1906 році, дівчинка стоїть біля ящика з яйцями, а по траві бігають курчатка, символізуючи зародження життя.

А ось на цій листівці біля миски з їжею кілька цуценят та курчат, яких повчас мати-квочка. Листівка відправлена 4 квітня 1907 року з Новоархангельська у Єлисаветград на вулицю Миргородську (нині - Шульгіних).

Є й листівки з нехарактерними для свята Великодня малюнками. Приміром, на одній з карток над привітанням «Сь праздником Св. Пасхи» летить аероплан, яким керує зайченя, а на зеленій траві ще двоє зайченят. Коли виготовлена ця листівка - невідомо. А от відправлена вона 12 квітня 1925 року. «Алеша! Поздравляю тебя с праздником Пасхи, желаю встретить и провести в радости. Твоя сестра Вера». Очевидно, цю листівку Вера відправила братові у конверті, інакше б її вилучили на пошті.

У Радянському Союзі не прийнято було вітати з Великоднем. Сьогодні можна знайти у продажу великодні листівки, але небагато знайдеться читачів, які скажуть, що вони їх підписують рідним та знайомим. Взагалі, такий вид кореспонденції як поштова листівка відходить у минуле.

ПІНОПЛАСТОВИЙ СКУЛЬПТОР

Кіровоградець Володимир Крутоус вирізає з пінопласту гетьманів та королів

На полицях квартири 43-річного ведучого дитячих програм Кіровоградської облдержтелерадіокомпанії Володимира Крутоуса вишукувалися солдати армій Туреччини, Польщі, Росії, Франції та України. Усі мініатюри вирізані з пінопласту.

Спочатку з'являється задум, потім Володимир збирає історичні дані про епоху та костюми, і лише після цього бере у руки шматок пінопласту і ніжик. Буває, що вирізає фігурку і фарбує її за вечір, а інколи ця робота затягується на кілька днів. Це залежить від настрою та натхнення.

- Я вирізаю в основному мініатюри у масштабі 1:23, - говорить майстер. - Є у моїй колекції стародавні слов'яни та воїни УНР, солдати іноземних армій та священики різних конфесій і рангів. Більше 20 мініатюр присвячені військовим прапорам Кіровоградщини. Окрема колекція – мініатюри учасників Північної війни зі шведами.

Володимир вирізає свої маленькі скульптури з пінопласту уже 30 років.

- Чому цей матеріал? Бо він ніколи не був у дефіциті, а ще легкий в обробі. Для вирізання фігурок мені потрібен лише ніжик.

Крутоус не робить своє хобі ремеслом, хоча у нього є й замовники, у тому числі й закордонні.

- Уже кілька років мене запрошують на ярмарки у Пирогове, і я охоче їжджу туди зі своїми виробами, - продовжує Володимир Васильович. – В останню поїздку брав різьблені мініатюри з дерева, я їх називає українські нецке. В основному це фігурки, пов'язані з епохою козака Мамає. Їх охоче купують як сувеніри.

Ідея вирізати фігурки з дерева виникла випадково. Був у друзів на дачі і побачив колоду тополі, від якої відламався шматок деревини. Вона легко, як і пінопласт, піддалася обробці ножом.

- Якщо мініатюри з пінопласту я фарбую, то тополіні нецке лише покриваю лаком. Але робота над деревом більш напружена і вимагає більшої віддачі. Треба виділити у фігурці все, що я задумав показати – позу, вираз обличчя.

Таких фігурок у квартирі Крутоуса сьогодні близько двохсот - більше він їх не тримає удома.

- Коли збирається велика кількість готових мініатюр, настає депресія, пропадає бажання вирізати нові, - говорить Володимир Васильович. – Мені пояснили художники, що потрібно

частину виробів продати, подарувати, роздати, або ж у крайньому випадку – спалити. І тоді знову повернеться натхнення і бажання творити. Я так і зробив. І зараз так періодично роблю – дарую. Зокрема, частина моїх мініатюр зараз знаходиться на постійно-діючій виставці у ліцеї.

ПРО ЯКІСТЬ І «НЕЯКІСТЬ» СТАТЕЙ РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ

Спогади кіровоградця Володимира Романцевича, який редагує газету понад півстоліття

58 років у журналістиці, а останні 51 — редактор однієї й тієї ж газети. Мабуть, небагато хто в Україні може так про себе сказати. Сьогодні Володимир Романцевич не лише редагує студентську газету Кіровоградського педуніверситету «Університетський меридіан», а й працює редактором редакційно-видавничого відділу вишу, вносить правки в статті доцентів та професорів, які друкуються в збірнику «Наукові записки». За знаннями рідної мови з ним мало хто може зрівнятися.

Народився Володимир Костянтинович у голодному 1932-му в селі Хмельове Маловисківського району на Кіровоградщині. Після семирічки вступив до Новомиргородського педучилища. 1955-го отримав диплом учителя початкової школи. Роботи за фахом не знайшов, тому влаштувався завідувачем клубу. При сільській раді кілька разів на місяць проводив заняття з політосвіти редактор Новомиргородської райгазети «За соціалістичну перебудову» Христофор Соколовський. Він і запропонував Романцевичу роботу в редакції літпрацівником-коректором. Під час вільних від коректури днів готував різну інформацію для тижневика.

Узагалі за 58 років роботи в газеті було багато ляпів, смішних історій. Одного разу секретар райкому партії Григорій Безвушко взяв Романцевича із собою перевірити роботу колгоспних дитячих ясел і дати матеріал у газеті. «Емка» секретаря зупинилася в селі Оситній. Безвушко пішов у контору сільради телефонувати, а журналіст сидів у машині.

«Улітку я голив голову. На той час на Кіровоградщину мав приїхати Микита Хрущов. У містах і селах наводили блиск, сподівалися, що до них завітає бритоголовий керівник партії. Очевидно, хтось із жителів Оситної побачив в «емці» бритоголого чоловіка й сприйняв його за генсека. А коли автомобіль вирушив у напрямку Панчєвого, сільчанин зателефонував туди, щоб попередити: до вас їде Микита Сергійович! У Панчєвому містилася зона МТС. Назустріч «емці» звідти виїхали кілька машин. Райкомівський «Москвич» загальмував, а із зустрічних машин вийшли голова сільради та голова колгоспу, секретар парторганізації. Вони здивовано запитали в Безвушка: «А де ж Микита Сергійович?» Якого сміху потім було із панчєвськими керівниками!», — пригадує Володимир Романцевич.

Володимира Костянтиновича не полишала думка про навчання у виші. Однак Соколовський не хотів відпускати цінного працівника. Та 1960-го, коли редактор був у відпустці, Романцевич усе ж таки вступив до Кіровоградського педінституту.

В інституті виходила багатотиражка «Радянський студент». Володимир Костянтинович спершу дописував до газети й щотижня вичитував її матеріали в обласній друкарні. 1962 року з'явилася посада секретаря редакції. Романцевичу запропонували працювати секретарем і перейти

на заочне навчання. 1965 року ввели посаду редактора газети. Відтоді Володимир Костянтинович працює редактором.

У 60—70-х роках минулого століття в педінституті часто бували класики української літератури. «Пригадую цікаву, мудру оповідь Михайла Стельмаха, — говорить Володимир Костянтинович. — Поруч зі мною сидів доцент кафедри історії КПРС. Він прорік таке: «Безідейний виступ цього письменника, бо не згадав керівної ролі партії». Мушу сказати, що не раз доводилося чути на зборах від суспільствознавців критику деканів, які не ставили першими парами історію КПРС, філософію, політекономію, науковий комунізм. Математику, фізику, мову чи літературу можна, мовляв, слухати й на третій або четвертій парах. Тоді вважалося, що виш має готувати передовсім ідейних бійців партії».

У ті часи українська освіта не мала національного духу, змісту. Орієнтація була на Москву, на КПРС. Газета перебувала під пильним контролем партійних органів, без печатки цензора вона не могла вийти. Інколи цензор міг викинути вірш і навіть статтю.

«Якось Ленінський райком партії зобов'язав редакцію багатотиражки давати в газеті матеріал про засідання райкому. Після виходу газети секретар райкому зателефонував секретарю парткому педінституту із скаргою на редактора, що той дав «неякісну замітку». «Як я не намагався з'ясувати, у чому полягала ця «неякість», секретар парткому нічого не міг сказати. Я зрозумів, що секретарю райкому не сподобалося, що мало було написано про його виступ на засіданні», — говорить Володимир Костянтинович.

Вихід газети 1990-го зі статтею «Для чого інститутіві потрібен партком?» став своєрідним вибухом бомби. Тижневик навіть потрапив у залу Верховної Ради. Написав текст доцент Володимир Панченко, нині професор Києво-Могилянки. Стаття обійшла провідних викладачів інституту, і вони поставили під нею свій підпис.

«У цьому номері вже не було гасла «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!», — пригадує Романцевич. — Замість органу парткому, ректорату значилося: «Газета колективу викладачів, студентів...». Так і зараз написано.

Було в газеті надруковано й статтю «Досить фальшивих обіцянок» із критикою КПРС. Сполошилася місцева влада. Секретар міськкому партії Валерій Мішура скликав нараду редакторів багатотиражок, щоб піддати критиці редактора «Освітнянського гарту». Володимир Костянтинович відбивався від нападів Мішури. Романцевича навіть викликали до обласної прокуратури. Там сказали, що ним цікавиться Генеральний прокурор Потебенько.

«За півстоліття було багато студентів, які співпрацювали з газетою, виділялися у студентському середовищі, — говорить Романцевич. — Узяти хоча б Євгена Марчука. До речі, я колись писав листа Леонідові Кравчуку, на той час депутату Верховної Ради, пропонував ініціювати висунення Марчука кандидатом у президенти України».

У СВОЇ РОБОТИ СЕСТРИ ВКЛАДАЮТЬ ДУШУ

У бібліотеці ім.Чижевського експонуються роботи двох майстринь з Кропивницького - сестер Галини Костюк та Валентини Ковтун. Галина Миколаївна (на знімку зліва) представила свої рушники, картини та ікони, які вишиті нитками і бісером. А у Валентини Василівни є ще й яйця, оздоблені бісером, та чудові візерункові шкатулки.

- Взагалі-то, ми вишиваємо з дитинства. А у 1998 році, коли одружувався син, я вишила йому на весілля кілька рушників, - говорить Галина Миколаївна. — А потім стала вишивати для родичів та знайомих. Причому, я не копіюю чужі роботи, а запозичую якісь найкрасивіші елементи з народних або авторських рушників. Потім додаю своє, удосконалюю. Тож мої рушники оригінальні по-своєму.

Наступним етапом стало вишивання картин та ікон.

- Вишиваю лише ту картину, яка сподобалась, і лише тоді, коли є настрої, ніколи себе не примушую — тоді нічого не виходить. А от до ікон йшла довго, - продовжує майстриня. - Навіть коли отримала благословення на їх вишивання у нині покійного отця Василя з Покровської церкви, усе ніяк не могла розпочати. Першою іконою був «Микола Чудотворець». У мене склалося таке враження, що він зі мною розмовляє зі стіни. Де б я не була у кімнаті - дивиться на мене. Потім вишивала ікони іменні, дітям, знайомим, які просили ці ікони для своїх дітей. В основному це уже були ікони, вишиті бісером.

За словами майстринь, їхня робота копітка, займає багато часу, та ще й матеріали дорогі. Вишивають французькими нитками за ціною 18 гривень за моток з 10 метрів. А на картину, чи ікону інколи треба до 60 різних відтінків. Звідси і собівартість такого виробу. З рушниками простіше - там менша кольорова гама.

- Є у мене й картини-мініатюри – «Різдво», «Великдень», «Трійця», «Покрова». Одну з них купили, не змогла відмовити. Я б вишила нову, але не можу підібрати кольорову гаму ниток. Вона різна у нитках, які були випущені років 20 тому - і сьогодні, у Кіровського заводу - і французьких. Та й товщина ниток різна. Нитки Кіровського заводу набагато дешевші – 6 гривень за 10-метровий моток. Ось нещодавно вишивала рушник, потрібно було 40 мотків червоного і стільки ж чорного кольорів, так за нитки з Кіровського заводу віддала 500 гривень, а французькі були б утричі дорожчі.

На кожен рушник йде не менше місяця, а буває й до чотирьох місяців. Майстриня говорить, що як розпочне роботу, так лише про неї і думає, може до двох годин ночі вишивати.

Галина Миколаївна виставила і шість монохромних картин. Це силуети, які вишиті чорним кольором. У всіх картин однакові рамки, кожна ціною 110 гривень.

- Взагалі-то, я вишила 18 таких картин, та кілька купили разом з рамками. Вишила нові, але рамки не можу підібрати. Не стану ж я усі їх міняти, це дорого. Та й немає де купити, доводиться самій майструвати.

Бісер також дорогий - за 10 грамів платять до 10 гривень.

- Яюсь я вишивала тигра. Потрібнен був бісер 29 кольорів. А бісер чеський. Куплю – не підходить. Нарешті з муками майже закінчила вишивати. Залишилося лише одне око у дві бісерини. А їх то і немає. Ледве знайшла.

А от Валентина Василівна уже рік як займається ще й джутовою філігранню. Ця техніка дозволяє відтворювати неймовірно витончені візерунки на поверхні, внаслідок чого її нерідко порівнюють з різьбленням по дереву: всі лінії настільки тонкі й акуратні, що складно повірити в їх справжню природу. Матеріал - шпагат. Додаткові матеріали та інструменти, без яких не обійтися,

- прозорий клей, який стане і фіксатором, і своєрідним скульптором, ножиці, пінцет. Може знадобитися товста голка, спиця або тонке шило, акрилові фарби, акриловий лак — фіксація готового результату і зміна відтінку шнура. За необхідності можна використовувати і додатковий декор — від страз і пайеток до пір'я, намистин і стрічок. Для різнокольорових робіт шпагат забарвлюють акриловою фарбою в найрізноманітніші кольори.

- Техніка проста, вибраний малюнок переноситься на папір, який стане основною поверхнею для його втілення нитками, - говорить Валентина Василівна. - Потім папір вкладають у целофановий файл. Починають роботу з акуратного і дуже уважного нанесення клею по всьому контуру ескізу малюнка. Поверх клейового контуру викладають відрізки шпагату. Його згортають в завитки пінцетом і щільно укладають на клейову основу. Після обробки всього ескізу проводять просушування протягом кількох годин. Залежно від творчого задуму, готовий виріб може складатися з декількох фрагментів. Кожну частину послідовно відпрацьовують в одній і тій же послідовності. Потім готові частини скріплюють в єдине ціле. Простий матеріал перетворюється в красиві вироби, які завжди будуть чудовим подарунком для друзів. На одну таку шкатулку йде тиждень.

Сестри беруть участь у виставках останні п'ять років. Часто підходить хтось і заявляє, що хоче купити роботу, або замовляє щось собі. Говорять, продати не жалко, але тому, хто оцінить твою працю. Якщо людина зацікавилася, якщо їй подобається, - тоді можна й продати.

ЕКСПОНАТИ У МУЗЕЇ НЕ БЕЗ ІСКРИ ТАЛАНТУ

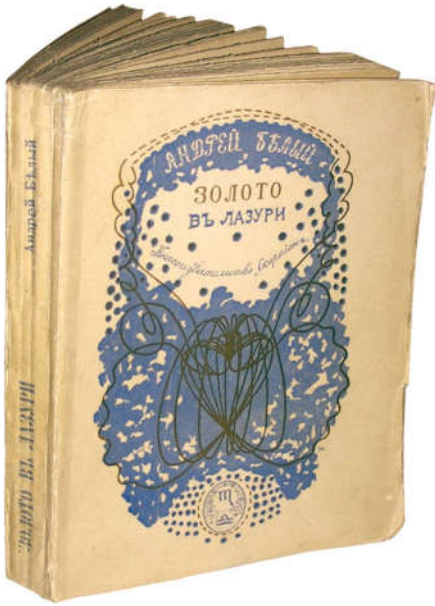
Музей обласної психоневрологічної лікарні – один з наймолодших на Кіровоградщині, йому трішки більше двох місяців. З ініціативи головного лікаря О.Тарасенка група ентузіастів за короткий строк збрала у трьох залах історичні дані про заснування та роботу лікарні. А урочисте відкриття музею відбулося 15 червня цього року на професійне свято. На його стендах представлені фото та директивні документи, які стосуються усіх етапів діяльності лікарні, а їй до речі уже 76 років. У 1932 році для лікування хворих було відведено місце за 13 км від міста біля станції Лелеківка. Спочатку це було психіатричне відділення у

вигляді лікувально-трудої колонії, з 1951 року – психіатрична лікарня, з 1964 – обласна психіатрична лікарня.

Та найбільше враження справляє зал, у якому представлені роботи тих, кому довелося перебувати у свій час на лікуванні. Вони переконують у тому, що цих людей не обділив бог іскрою творчого таланту і вони мають золоті руки. Чого вартий пластиліновий годинник. Виліпивши обрамлення годинника з пластиліну, невідомий майстер (він то відомий, але тут не прийнято підписувати роботи хворих) покрив його специфічною сумішшю на базі яйцевих жовтків, пластилін затвердів і у такому вигляді зберігається у лікарні ось уже понад 20 років. Чимало серед хворих і художників, кожний з яких по-своєму бачить цей світ, і зображує його на полотні на свій манер. Є й роботи, які вимагають усидливості та, як не дивно, міцних нервів. Не один день та не одна коробка сирників пішли у архітектора, який зібрав церковну споруду висотою у півметра. І до того ж, так би мовити, цвяха, тобто клею. За словами В.Хоренженко та С.Єнько, які опікуються музеєм, допомагали їм у створенні експозицій не лише працівники лікарні, які передали до музею свої старі фотографії та спогади, а й хворі. Один з них, столяр-червонодеревник, виготовив макет інструментів, якими лікували душевнохворих у 18 ст.

ДОРЕВОЛЮЦІЙНА КНИГА У МАКУЛАТУРІ

Пенсіонер з обласного центру Олександр Панченко знайшов на пункті прийому макулатури книгу поета Андрія Белого «Золото в лазури», видану у 1904 році.

- Зайшов в інтернет – купівельна ціна 340 доларів. Віддав за 250 доларів, - говорить Олександр Пилипович.

Раз на тиждень Панченко відвідує три ближніх до його будинку пункти прийому макулатури.

- У мене домовленість з приймальниками, щоб відкладали книги. Я потім їх оглядаю і відбираю щось для себе. Плачу поверх вартості макулатури по гривні за кожен таку книгу.

У радянські часи книги були дефіцитом. Олександр Пилипович каже, що багато чого хотів купити, та не мав можливості. Тож зараз надолужує згаяне.

- Сьогодні діти та онуки таких як я бібліофілів, вступивши в спадщину, викидають книги з полиць сервантів як непотріб. Дехто відносить до сміттебаків, а дехто здає у макулатуру. У лютому на один з пунктів принесли 18 книг українських радянських письменників з автографами авторів.

Датовані ці книги 60-70 роками, і підписані однією і тією ж особою, до речі, відомій у місті у ті часи, оскільки вона працювала в обкомі компартії. Припускаю, що цей чоловік був на зустрічах з київськими гостями, і ті робили йому дарчі підписи. А от тепер онукам партійця ці книги виявилися непотрібними.

Олександр Пилипович говорить, що серед макулатури можна знайти не лише окремі книги, а й цілі серії. Приміром, він уже зібрав близько 200 книг із серії «Жизнь замечательных людей». Трапляються як довоєнні книги, приміром, «Книга слідчого» за 1937 рік, на яку також не прийшлося довго шукати покупця, а й дореволюційні видання.

ТАКІ КРАСИВІ, ЩО ЖАЛЬ ЗАПАЛЮВАТИ

Працівник локомотивного депо із Знам'янки Юлія Крук виготовляє неймовірно красиві декоративні різьблені свічки. Ось уже шостий рік жінка приділяє цьому захопленню увесь свій вільний час.

- Мені давно подобалися парафінові свічки, але до їх виготовлення власноруч йшла довго, - говорить Юлія Миколаївна. - Парафін, стеарин, барвники, гніт, лак - недешево задоволення. Я уже не кажу про обладнання.

Приміром, коли починала, то купувала парафін по 12 гривень за кілограм – зараз ціна сягнула 50 гривень. Свічки екологічно чисті. Парафін спеціальний, лише українського виробництва, який використовується в харчовій промисловості і косметології, всі інші матеріали також не містять шкідливих речовин.

Починалося усе з того, що жінка замовила собі одну свічкову форму, купила парафін і почала його плавити на водяній бані в домашніх умовах. Тобто засипала в банку і ставила її в каструлю з гарячою водою. Це був тривалий процес, який до того ж не дозволяв виготовляти красиві свічки.

- Більше двох років я збирала кошти, щоб придбати обладнання. Зараз у мене налагоджений процес. Проживаю з сім'єю у приватному будинку, тож для свого виробництва виділила окрему кімнату-майстерню.

Процес виготовлення свічки починається з плавлення парафіну. Розтоплювати його необхідно на водяній бані до 60-65 градусів. У жінки є спеціальна водяна баня для виготовлення свічок, яку замовляла в інтернет-магазині. У ній більше десятка ємностей, куди засипає парафін і барвники. Обійшлася така водяна баня в 3 000 гривень.

У парафін Юлія Миколаївна додає стеарин. Він потрібен для того, щоб свічка була тверда і довше горіла. Розплавлений прозорий парафін заливає в спеціальні форми, попередньо протягнувши гніт в центрі. Гніт виготовлений з натурального матеріалу. Його, як й інші складові, які необхідні для виготовлення свічок, замовляє в інтернет-магазині. Пластикові форми продають по 100-150 гривень. Є ще силіконові форми, але вони недовговічні, рвуться і тріскаються.

- Треба відчувати матеріал, його температуру і пластику, починаючи з перших кроків уже бачити готову свічку, - продовжує майстриня. - І треба поспішати, поки парафін не охолов.

Після того як розплавлений парафін залитий в форми, він застигає. Потім заготовки можна витягати з форм. Далі гніт свічки чіпляють за гачок і по черзі опускають в необхідні кольори парафіну в водяній бані.

- Після цього опускаю свічку по черзі в потрібні кольори - у кожен колір по кілька разів, щоб він був насичений. Буває, що таких занурень до чотирьох десятків.

Треба періодично помішувати парафін, щоб барвник був розподілений рівномірно. Свічку після кожного занурення у парафін опускають в холодну воду, щоб парафін швидше застигав. Коли усі шари на свічку нанесено, вішають її на спеціальну підставку, прибирають зайвий парафін унизу свічки і починають вирізати візерунок.

- Найскладніший етап роботи - це зробити якісний, рівний і чіткий візерунок. Використовую різні інструменти. Важливо встигнути зробити візерунок до того, як свічка повністю застигне.

Коли все сформовано, прикрашено, свічка занурюється в спеціальний лак, за допомогою якого створюється ефект кераміки. Все залежить від розміру свічки і складності візерунка. У парафін можна ще додати який-небудь аромат, тоді свічка у процесі горіння буде пахнути. Наприкінці деякі свічки покривають лаком - він закріплює візерунок і робить свічку блискучою. Також свічку можна декорувати різними стразами, блискітками і намистинками. Процес виготовлення свічки може тривати годин з чотири.

- Великі свічки, а я роблю не більші 23 сантиметрів і вагою до 800 грамів, часто замовляють на весілля, або на подарунок ювіляру - з фотографією, знаком зодіака, якимись символами. Замовляють свічки з зображенням логотипу організації. Багато свічок купують на новорічні подарунки. Є й оптові замовлення.

Підпалити таку красу рука не підніметься. Хоча на весіллях символічно батьки підпалюють свічку для молодят, потім її гасять, а підпалюють ще на кожную чергову річницю.

ЗАХОПЛЕННЯ МАЙОРА МІЛІЦІЇ

Служба в міліції - це, як відомо, робота без вихідних та свят, часто на межі ризику. Щоб відволіктися від складних міліцейських буднів, кіровоградка Тамара Сімокоп шукає собі цікаві хобі. Вона, як натура, яка має чимало захоплень, проводить дозвілля різноманітно і цікаво. Музика, народні танці, баскетбол, кульова стрільба... А ще Тамара Петрівна любить збирати мозаїчні панно, усі картини зібрані з кількох тисяч елементів - «пазлів». Стіни її квартири прикрашає понад два десятки таких картин, і колекція постійно поповнюється.

- Збирання вимагає уваги, зосередженості, і допомагає зняти нервову напругу після роботи, - стверджує майор міліції. - Зважаючи на те, що, крім юридичної, я маю ще педагогічну та психологічну освіту, мені дуже цікаво працювати з різними категоріями населення, спостерігати за поведінкою людей, шукати до них підхід.

Є у Тамари Петрівни ще одне цікаве заняття. Працюючи з процесуальними документами, вона «виловлює» вислови, які гріх не виписати. У блокноті майора близько тисячі таких «перлів» (читайте нижче – прим. авт.). Це, в

основному, вислови учасників процесу, та є серед цитат і «ляпи» працівників міліції. Часто на дозвіллі жінка зачитує свої записи друзям та колегам, і вони завжди викликають щирий сміх.

А уже понад рік у майора Сімокоп інше захоплення - маленький син Єлисей. Молода мати зараз перебуває у відпустці по догляду за дитиною і вже завела новий блокнот, до якого буде занотовувати гумор у «дитячих штанцях».

- Народження сина, - каже Тамара Петрівна, - надихнуло мене на малювання вітражними фарбами. Розмальовую у «дитячому» стилі віконне скло, кахлі, вази для квітів.

З блокнота майора міліції:

* Я схватил его за свитер и начал бросать его в разные стороны.

- Особенно жалко лестницу: она у нас путешествует по многим дачам, помогая людям собирать урожай.
- На месте происшествия обнаружены пуговицы от труса.
- Еще один мужчина находился на телеграфном столбе и обкусывал провода. Он был одет в курточку, шапочку и когти.
- Вопрос: -Вы знаете, что Вы были ранее судимы? Ответ: -Да, знаю, потому что я сидел в тюрьме.
- В помещении магазина находится продавец Иванова, неизвестная мне женщина и органы милиции.
- В сарае были приготовлены к краже два избитых кролика.
- Иван нанес потерпевшему удар ребром по шее.
- Остатки изъятого самогона были уничтожены экспертом совместно с дежурной частью и понятыми.
- С протоколом обвиняемый ознакомился, в чем глубоко раскаялся.
- Коридор имеет квадратную форму приблизительно размером 3х5 м
- Стояли я, Иван и корова, и разговаривали между собой
- Украли магнитофон, ковер, плеер и другие ненужные вещи
- Обнаружен мертвый труп гражданина Иванова
- От сарая к дороге видны свежие следы коровы
- Ковер был не новый, ношенный
- Справка выдана исполкомом о том, что гражданин Васюков действительно проживал до дня смерти
- Он был еще крепким для своих 18 лет наркоманом... (из протокола).
- Выезжали на вызов по заявлению гражданки Волковой. Вызов ложный - муж трезвый, жена пьяная (из рапорта).
- В ночь с 12 на 25 декабря была совершена кража.
- В ходе проведения оперативно-розыскных мероприятий была задержана гражданка Сидорова. Дома у нее проведен обыск и обнаружен мелкооптовый склад наркотиков, которые она не только продавала, но и не имела на это лицензии.
- При задержании преступника сержант М. произвел выстрел в воздух, но не попал.
- ...ударила его лобковой частью головы прямо в переносицу...
- Смерть наступила мгновенно, между двенадцатью и часом ночи.
- Из лифта неожиданно выскочила собака и хозяйка, которая начала гавкать.
- Труп сидит в непринужденной позе на унитазе по месту своей постоянной прописки.
- Увидев патрульных гражданин Г. начал убегать от машины ГАИ, но через 20 км был настигнут и обезврежен.
- После попойки произошла драка между стеной и забором (из рапорта).
- Отсидел в колонии строгого режима почти три года, а исправиться не успел - помешала амнистия (из заявления).

НАПЕРСТКИ ЛЮДМИЛИ КРИВЕНКО

Кіровоградка Людмила Кривенко займається клаптиковим шиттям, печворком та арт-квілтом з 2007 року. На авторських картинах майстрині сюжетні панно, натюрморти, в яких вона уміло використовує аплікацію з тканин, крейзи, синель, барджело, клаптикову смальту та інші техніки шиття. Вважає за головне передати емоційний стан, настрої за допомогою кольору, тону та різноманітності фактур тканин. Роботи Людмили Іванівни знаходяться у приватних колекціях в Україні та за кордоном. Вона учасник багатьох фестивалів та виставок, зокрема в французьких Авіньйоні та Божоле. Займається також Людмила Кривенко вивченням та виготовленням ляльки-

мотанки і ручним ткацтвом. А ще вона збирає колекцію наперстків, у якій кілька сотень експонатів.

Наперсток - це ковпачок, який надягають на палець для захисту від уколу голкою при ручному шитті. З часом їх намагалися використовувати по-різному. Наприклад, наперстками розливали духи і відміряли порошок. Наперстками з сандалового дерева відганяли моль. Під час Першої світової війни британський уряд оголосив збір срібних наперстків для «тих, хто не мав нічого, щоб дати». На виручені гроші закуповувалося лікарняне обладнання. 1930-х і 40-х популярними були скляні рекламні наперстки. У американців пластикові та алюмінієві наперстки можна було знайти і в пачках прального порошку і в коробках з чаєм.

Підручні інструменти рукодільниць пройшли еволюцію від зручних і необхідних предметів до витончених сувенірних і дорогих виробів. З появою швейної машинки наперстки стали менш популярними. Звичайно, багато традицій відійшли і сьогодні не кожна домогосподарка володіє голкою.

У колекції Людмили Кривенко, яку вона збирає кілька останніх років, наперстки з металу, дерева, пластмаси та кістки. Окремими експонатами раніше користувалися майстрині. А багато наперстків були виготовлені як сувеніри. Вони різної форми і на них різні зображення та написи.

Майстриня вважає, що збирати наперстки її підштовхнуло те, що вона народилася і виросла у російському місті ткачів Івановому. Основу колекції складають наперстки, подаровані знайомими та друзями. Вони знають про нове захоплення Людмили Іванівни і, перебуваючи у відрядженнях та турпоїздках в інших містах та країнах, знаходять серед сувенірів місцеві наперстки і привозять їх у подарунок у Кіровоград. Є серед експонатів і кілька старовинних інструментів вишивальниць. З ними наші читачі можуть ознайомитися у відділі мистецтв бібліотеки ім. Чижевського.

ЗНАЙОМСТВО З ХАРКІВСЬКОЮ БАНДУРОЮ

Цими днями в гостях у кіровоградських друзів перебував визначний бандурист сучасності, популяризатор „харківської школи” гри на бандурі Віктор Мішалов, українець австралійського походження, який останнім часом проживає в канадському місті Торонто. Минулого понеділка, 30 червня, пан Віктор зустрівся у приміщенні ДМШ-2 з викладачами по класу бандури та учнями музичних шкіл Кіровограда, які навчаються гри на цьому легендарному народному інструменті. Уся майже тригодинна зустріч пройшла у розповідях гостя про себе, про своє захоплення, про харківську бандуру (за конструкцією вона відрізняється від традиційної чергівської, на якій сьогодні грають усі українські бандуристи, і які випускають, вірніше випускали наші фабрики), про свої дослідження творчості українського письменника та бандуриста Гната Хоткевича, про ті зусилля, які витрачає на відродження харківської бандури. Свою розповідь Мішалов доповнював майстерним виконанням, а пан Віктор народний

артист України, маловідомих навіть професійному загалу творів.

Син українських емігрантів народився в австралійському Сіднеї. Там, на краю світу, долучився до гри на бандурі, став досліджувати творчість та зібрав архів Г.Хоткевича. Згодом навчався на американському континенті та в Київській консерваторії. Сьогодні Мішалов займається не лише просвітницькою діяльністю, а й навчає дітей канадських українців гри на бандурі та керує ансамблем бандуристів. За кордоном він з товаришем налагодили випуск пластикових бандур харківської конструкції. Власне те, чого сьогодні не може зробити влада на Україні. Як зазначила на зустрічі одна з викладачок, держава виділила на закупівлю народних інструментів для музичних шкіл кілька мільйонів гривень, а наші діячі від культури витратили їх на скрипочки. Тож поки що українська влада лише на словах доводить, що вона за відродження нації, її вірні сини, які проживають за кордоном, на ділі роблять це.

ВАЛЕНТИН НІВАЛОВ ЗА 60 РОКІВ НЕ ПРОПУСТИВ ЖОДНОГО МАТЧУ СВОЄЇ КОМАНДИ

- Сімдесятисемирічний кіровоградець Валентин Нівалов більше півстоліття супроводжував місцеву футбольну команду «Зірка» у її виїзних матчах.

- Уперше я прийшов на стадіон у 1944 році, - говорить Валентин Іванович. - Мати працювала на заводі «Червона зірка», і її посилали на прибирання території стадіону. Узимку з котелень на бігові доріжки вивозили шлак, а весною треба було вивозити його уже звідти. Тож у цьому році виповнилося 70 років, як я ходжу на стадіон. Без поважних причин не пропустив жодного матчу «Зірки», був практично на усіх її тренуваннях.

Сьогодні Валентина Нівалова у Кіровограді вважають найстарішим вболівальником команди.

- Живий ще, правда, Міша, зубний лікар, він на два роки старший за мене, але він уже на стадіон не ходить, хворіє, - робить уточнення Валентин Іванович.

Нівалов вважає, що вплинув на його палку любов до футболу Микита Хрущов. Наприкінці липня 1948-го він, на той час 1-й секретар ЦК КПУ, приїздив до Кіровограда на заготівлю хліба. Жив у вагоні, який стояв у тупику на станції. Поряд на вигоні підлітки влаштували футбольне поле.

Якось увечері до них вийшов Микита Сергійович з картузом цукерок і став пригощати. «Любиш футбол?» - запитав у 11-річного підлітка, який стояв найближче до нього. «Так!» - відповів Нівалов. «А ким хочеш бути?» - знову запитав Хрущов. «Залізничником» - сказав підліток. Хрущов похвалив таке бажання і дав вказівку секретарю записати прізвище хлопчини. А потім, місяців через два, з Києва прийшло запрошення на футбольний матч за участю «Динамо». Працівник КДБ, який приніс цього листа, розірвав його у присутності матері Валентина, а прочитавши, довго не міг зрозуміти звідки така честь хлопчині.

Це був перший вояж юного вболівальника за межі міста на футбол. Добирався товарним потягом.

Нівалов дотримав слова, даного Хрущову, - усе життя, з 16-річного віку і до пенсії, пропрацював на залізниці, і на все життя залишив любов до футболу.

- У більшості випадків я їздив на матчі в інші міста один, - говорить Валентин Іванович. - А раз на рік компанію мені складали ще троє кіровоградських уболівальників - Марк Шустов, Володимир Демкович та Анатолій Фоменко, які брали відпустки на цей час на роботі.

Весною, коли були надруковані у газетах календарі матчів різних футбольних ліг, Нівалов разом з друзями сідали і аналізували, коли брати відпустки, і який обирати маршрут, щоб переглянути найбільшу кількість матчів. Майже за 60 років Валентин Іванович об'їздив ледь не всю європейську частину Радянського Союзу, Прибалтику, був у Білорусії і на Кавказі, а на Україні - у кожному обласному центрі. Приїжджав у Москву на тиждень. Переглядав кілька матчів. Далі їхав у Ленінград, Ригу, Таллінн, Калінінград, інші міста.

- Він «по парних - залізничник, а по непарних -

уболівальник», - так жартома говорили на стадіоні про Валентина, - пригадує інший кіровоградський вболівальник зі стажем Сергій Колесников.

На залізниці Нівалов отримував три безплатні проїзні квитки на рік. Бувало, працює тиждень підряд, підмінюючи товаришів, а потім має тиждень відпочинку і вирушає у дорогу.

Подорожував Нівалов і за власні гроші.

- Тоді квиток на літак до Москви з Кіровограда коштував 16 рублів, - пригадує вболівальник. - Плацкартний квиток - 12 гривень. А отримував я, здається, рублів з 700.

На запитання, де зупинявся, Валентин Іванович відповідає, що у кожному місті у нього був брат – вокзал, а сестра – готель. Вартість проживання в готелі – 1 рубль 10 копійок. У Москві зупинявся у готелі на ВДНГ, у «Востоці», «Алтаї» та ще двох готелях.

- У 1965 році поїхав у Москву на збірну Бразилії. За квитком стояв у черзі дві доби. Мій номер був 54 696, до цього часу його пам'ятаю. Тоді наші програли, 3:0, два голи забив Пеле, один Гарінча.

Біля стадіону в Лужниках було 11 вулиць з ларьками в одну сторону та 8 вулиць перпендикулярно до них. Не обійти до обіду. Там усе продавали. Навколо стадіону 29 буфетів. Чеське пиво тоді у Москві продавали лише біля стадіону.

- Черга за квитками завжди стояла до Кримського мосту, далі через річку до Палацу піонерів. Коли підходив ближче до стадіону, давали жетон і я йшов до однієї з 42 кас – взалежності, у якому секторі хотів брати квиток, і купував його. Давали по два на руки. Ціна від 1.50 до 2.20.

- Тоді не було такого зв'язку як сьогодні, тож у день гри «Зірки» вболівальники збиралися у сквері навпроти магазину «Дитячий світ», - пригадує Сергій Колесников. - Мені давали картуз, я обходив усіх вболівальників, кидали по 10-15 копійок, а потім я йшов через дорогу на почтамі до телефоністки і вона дзвонила у місто, де грала «Зірка», та дізнавалася результат матчу. Я повертався у сквер і повідомляв його вболівальникам. А вони чекали у будь-яку погоду, не розходилися.

За радянських часів Нівалов не пропустив жодного товариського та відбірного матчу збірної СРСР. З кожного матчу залишилася програмка. Їх у Валентина Івановича уже 11 мішків. Зараз у підвалі зберігаються. Могло б бути і більше, але не у кожному місті друкували свої програмки на футбольні матчі.

Коли «Зірка» виїжджала на парні зустрічі по Україні, то було ще пів-біди, як добратися до цих міст. А от коли команда їхала у Росію, то добиратися було складніше. У різні роки команда грала парні матчі у Горькому-Ульяновську, Ярославлі-Ленінграді, Казані-Іжевську... Нівалов слідував за командою.

- Коли я одружувався, то попередив дружину, Любов Афанасіївну, а у вона у мене була учителькою української мови, що маю таке захоплення, і прошу з ним рахуватися. І дружина рахувалася.

По Україні Нівалов на матчі «Зірки» добирався попутним транспортом. Якось був анекдотичний випадок - Валентин Іванович швидше повернувся з Чернівців, ніж «Зірка» власним автобусом.

- Під час цих поїздок до Москви, Ленінграда та інших міст, у мене була широка культурна програма. У 1959 році був на виставці в Сокольниках. Бачив Ніксона і Хрущова. Три години стояв в черзі за пепсі-колою. У Палаці З'їздів був більше десятка разів на концертах. Любив сидіти годинами біля Цар-Колокола, і спостерігати, хто з керівництва держави заїжджає у Кремль. Там поворот, машини збавляють швидкість, а вікна тоді не були затоновані. У Мавзолеї був зо два десятки разів. Ще застав Сталіна на Красній Площі.

Сидів на трибунах в інших містах тихо, не виказував радості, коли кіровоградці забивали гол. Говорить, могли, як і сьогодні, надавати стусанів. Бувало, зізнавався, що приїхав з Кіровограда. І раніше на трибунах були вболівальники з неадекватною поведінкою. Хуліганські дії підігрівав алкоголь, який продавали неподалік стадіонів.

- Це було у 1961, чи у 1962-му. «Зірка» приймала львівських армійців. У гостей був швидкий крайній нападник Філяєв. Він раз у раз перегравав наших захисників. Трибуни від заводу не було. Там прямо на пагорбі, за кілька метрів від поля, сиділи вболівальники. І один з них кинув пляшку від горілки у голову Філяєву. Нападника швидка повезла у лікарню, а хулігана затримала міліція. Через тиждень було виїзне засідання суду на стадіоні. Дали 10 років.

Лише у Москві виникали проблеми з квитками на матчі.

- У мене скрізь були знайомі, допомагали купувати квитки.

У Москві - колишній футболіст «Зірки» Борис Петров та старший тренер збірної СРСР з футболу Євгеній Горянський. Найпам'ятніший - прощальний матч Яшина у 1971-му.

Нівалов був знайомий з усіма тренерами «Зірки» за її історію з 1954 року. Їх він по пам'яті нараховує 52. Говорить, що тільки з одним ні в нього, ні в інших уболівальників не було контакту. Усі при зустрічі подавали руку Валентину Івановичу.

- Яюсь на одному з матчів у Горькому тренер «Зірки» виводить команду на розминку, повертається до трибун і жартома голосно запитує: «Нівалов є на трибуні?». Я відгукнувся. «Ну, тоді будемо грати!» - сказав тренер.

Був знайомий та спілкувався не один раз з Валерієм Лобановським, Костянтином Бесковим, Олександром Севідовим, Микитою Симоняном, та багатьма іншими відомими тренерами. Про кожного з вихованців кіровоградського футболу, які потім стали зірками, - Валерія Паркуяна, Володимира Веремєєва, Василя Кириченка, Михайла Михайлова, та багатьох інших, Нівалов може пригадати якусь цікаву історію.

- Останніми роками подорожував на виїзні матчі «Зірки» з Сергієм Фурсіковим. А уже кілька років як припинив ці поїздки. І вік не той, та й в інтернеті ці матчі транслюють. Однак і зараз не припускаю жодного тренування команди у Кіровограді, не кажучи уже про календарні та товариські матчі «Зірки».

ГАСОВІ ЛАМПИ СЕРГІЯ ВОРОНИ

Коли у людини є хобі, це полегшує рідним та друзям вибір подарунку на день народження чи до іншого свята. Найкращим подарунком для 27-річного кіровоградця Сергія Ворони стали газові лампи. Він їх збирає уже чотири роки. Має у колекції близько двохсот експонатів, серед яких - унікальні екземпляри, які були зроблені ще наприкінці XIX століття. Деякі раритети колекціонер зібрав буквально з частин.

- Цікавитися газовими лампами почав випадково, - говорить Сергій. - У дідуса Василя у селі Мошорине Знам'янського району була така лампа. Начистив її до блиску, відремонтував. Боявся навіть запалювати - а раптом не запрацює. Ця лампа й стала першим експонатом.

Це сьогодні лампи використовують хіба що у декоративних цілях. А раніше вони були у кожній сільській хаті, а також у багатьох квартирах жителів міст. Першу газову лампу описав багдадський поет Ар-Разі ще у IX столітті. Батьківщиною сучасної газової лампи вважають Львів, а сконструювали її аптекарі Ігнатій Лукасевич та Ян Зех у 1853-му. До появи газової лампи приклав руку ще сам Леонардо да Вінчі. Він зробив для свого зразка скло для надходження повітря до полум'я, але при цьому намагався охолодити скло водою, через що воно тріскалося.

- Принцип дії газової лампи простий, - продовжує колекціонер. - У ємність заливають гас, опускають у нього фітіль, інший кінець якого зажимають механізмом у горілці, який піднімається і сконструйованій таким

чином, щоб надходило повітря. Фітіль плетений. Зверху горілки встановлюють скло для забезпечення тяги, а також для захисту полум'я від вітру.

На полицях серед експонатів з десятків залізничних ліхтарів.

- Бачите, тут скло кольорове - червоне та зелене. Його повертали, щоб давати ту чи іншу команду машиністу потяга, - розповідає Сергій.

Є серед експонатів корабельні та безпечні шахтарські ліхтарі. Останні повідомляли про рівень метану. Бірки над ними повідомляли, хто спустився у забій.

- Шахтарський ліхтар у такому вигляді, який у мене на полицях, газовий, його винайшов Гемфрі Деві у 1815-му. За цей винахід королева Англії подарувала йому титул барона. Адже цей світильник рятував тисячі шахтарських життів. З ним можна було спускатися у шахту, де був метан, і полум'я не контактувало з газом, тому не виникало вибуху. Ліхтар був безпечним - служив індикатором рівня метану, - говорить колекціонер. – У мене є кілька екземплярів газових ламп відомого в Радянському Союзі заводу «Світло шахтаря».

Люди сьогодні не бачать у газових лампах ніякої цінності, зберігаються ці речі найчастіше у коморах і на горищах. Припадають пилом, ржавіють, приходять у непридатність. Сергій часто навідується на «блошиний ринок». Знаходить частини ліхтарів або газових ламп, і дає їм друге життя. Там скло треба замінити, там до блиску натерти і пофарбувати, там іржу прибрати і обновити.

- Над кожною лампою доводиться "чаклувати" тижнями, а то й місяцями, скрупульозно підбирати деталі, - говорить Сергій. – Періодично беру у руки ту чи іншу лампу, інколи навіть не розумію чому саме її. Давно переконався, що реставраційна робота складна. Доводиться консультиватися у рихтувальників автомобілів, приміром, коли треба зафарбувати облізлі місця лампи потрібним кольором, щоб вона була, як нова.

Більшість «багатства» Сергія Ворони – лампи, які подарували йому друзі та знайомі. Дещо придбав на місцевому ринку. Був кілька разів на зібраннях колекціонерів газових ламп біля станції метро «Лівобережна» у Києві, де обмінявся кількома експонатами.

Працює Сергій Олександрович експертом спеціальних видів експертиз у Науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі при УМВС у Кіровоградській області. Служба вимагає акуратності та педантичності у діях. Ці риси допомагають під час реставрації нових експонатів колекції.

- Купую лампи не часто - на мою зарплату експерта багато не купиш, - жартує Сергій. – Найбільше віддав за ось цю лампу, - бере у руки лампу фірми «Schulze», – 150 гривень. Дуже вона мені сподобалася, не зміг стриматися. Бачте, на ній вибитий порядковий номер виробу. Такі лампи досить дорогі. На сайті колекціонерів їхня вартість сягає кількох тисяч гривень. Приміром за лампу фірми «Отто Мюллер» кінця XIX століття просять 12 тисяч російських рублів. Таку я собі не можу дозволити купити. А вона у мене є. Товариш, знаючи про моє захоплення, випадково знайшов і подарував мені.

На полицях шафи та стінах кімнати Сергія Ворони уживаються сучасні лампи з тими, яким більше 100 років.

- Лампи різних часів і різних людей, - показує колекціонер Сергій. - Ось ці освітлювали будинки багатіїв, мають гарне оформлення. Вони оцинковані, корпуси мідні чи латунні. Є й такі, які були доступні простому люду. Метал ємностей у них залізний, тонкий, недовговічний...

- А ось такі ліхтарі давали світло і тепло у бліндажах радянських бійців під час Другої світової війни, - розповідає експерт-криміналіст. - Їх можна побачити у фільмах про війну. А це німецькі, якими освітлювали свої бліндажі фашисти.

У колекції Сергія Ворони є газові лампи, виготовлені у Німеччині наприкінці XIX – у першій половині XX століття. Вироби відомої фірми «Glowo» прикрашає товарний знак «Вовк з ліхтарем». Є лампи з товарними знаками «Вогонь у руці» та «Чудо-лампа». Багато виробів заводів дореволюційної Росії та підприємств Радянського Союзу - Санкт-Петербурга, Талліна, Горького, Москви, Риги, Одеси, Харкова та інших міст.

Про кожен експонат Сергій Олександрович дізнавався в Інтернеті або з книг. А там є й ті експонати, про які він мріє. Як екскурсовод, він може годинами розповідати про такі необхідні колись для людини пристрої.

СЕРГІЙ ЛАДУТЬКО ВИРІЗАЄ ОКІМОНО

Кіровоградець Сергій Ладутько вирізає окімоно з третього класу.

- Спершу це була дитяча забава, адже дитині треба чимсь гратися, - говорить майстер. – Вирізає фігурку лелеки – мати сказала, що є схожість. Потім вирізає козака.

Сюжети наступних окімоно були різноманітні: фантастичні істоти, історичні персони, герої казок та легенд, селяни, рибалки, тварини, птахи, і навіть овочі та фрукти.

- Беру ніжик та матеріал у руки, коли є настрій. Тоді можна вирізати задуману фігурку за кілька днів. Та як правило, на статуетку йде до двох тижнів. Натхнення не кожного дня приходить, а від нього багато, що залежить.

Більшість окімоно Сергій вирізав з дерева - дуба та калини. Інколи потрапляє до рук і дорогий матеріал – роги оленя чи лося, янтар.

- Були якось на морі кілька років тому. Часу – вдосталь. Тиняючись берегом підібрав кілька камінців і став з них вирізати фігурки. Вийшло.

Друзі та знайомі знають про захоплення Сергія і дарують йому такий дорогий матеріал для роботи, як роги тварин. А з янтаря попросив вирізати фігурку товариш.

- До нього приїхала родичка з Ізраїля. Дам мені три дні на роботу. Він довго не міг визначитися, що вирізати. Я зупинився на символі року народження іноземки – Дракон. Товариш каже, роби не поспішай, але щоб у роботі відчувалася твоя душа. Робота сподобалася як замовнику, так і тому, кому її подарували.

Сьогодні майстер вирізає окімоно у більшості для подарунків родичам чи друзям, та на замовлення.

- З інструменту у мене – оцей єдиний мініатюрний ніжик. Я його сам зробив. І у руці зручно тримати, і будь-який елемент виробу можна вирізати. Окімоно не шкуриться і не лакується. Великі

скульптури не роблю – нецікаво. Цікава лише мініатюра.

Перші згадки про чудернацькі фігурки відносяться до III ст. до н.е. З'явилися вони у Китаї під назвою чжуй-цзи. В Японію потрапили під час військових походів у Корею. Хоча японці й користувалися подібними брелоками для носіння хіуті-букуро, але їх вразило мистецтво виконання різних фігур чжуй-цзи, тож тривалий час нецке в Японії називали тоборі, тобто китайське різьблення. А сам термін «нецке» закріпився в Японії лише у ХУІІ ст.. Нецке - дослівно "корінь" "прикріпляти" - брелок з наскрізним отвором, який служив противагою для кріплення кисета, трубки, чи гаманця до пояса кімоно. Розповсюдження європейського одягу призвело до поступового зникнення нецке як обов'язкового елемента костюма.

Значна частина майстрів зайнялася окімоно. Це мініатюрна скульптура, яка призначена для прикрашання інтер'єру.

- На відміну від нецке, в окімоно відсутній отвір, - говорить майстер. - У японському будинку фігурки стоять у спеціальній ніші - токонома - поряд з бонсями та сусекі. Їх купують не лише з метою привернути удачу, а й на згадку, в якості подарунка чи просто заради прикраси помешкання.

Розміри окімоно значно більші від нецке - від 10 до 40 см. В основному їх вирізають з дерева, слонової кістки, бронзи, срібла. Часті комбінації цих матеріалів. Для надання виробу більш декоративного ефекту майстри використовують інкрустацію. Колекції окімоно є в музеях багатьох країн світу, а серед приватних колекціонерів чимало відомих людей. Зокрема, колекціонував окімоно Максим Горький. В його зібранні були статуетки з кістки та бронзи.

- Якось подзвонив знайомий. Нагадав що через два тижні у нього день народження і попросив вирізати фігурку крокодила. Без проблем, кажу. Вирізав. Сподобалася імениннику. Але не фігурка була основним подарунком на свято. Купували ще подарунок у магазині. У той же час там роботи гривень на 600, а ще – вартість матеріалу. Та не усі це беруть до уваги. А дехто інколи каже: «О, що це за фігурка, що її робити!» Кажу: «А ти сядь і зроби». Даю у руки ножики і шматок дерева. Після кількох неумілих рухів, чоловік бере свої слова назад.

СПОГАДИ У КЕРАМІЧНИХ ТАРІЛКАХ

Для багатьох людей колекціонування – це спосіб зберегти якісь моменти та переживання у пам'яті. Тож з кожної поїздки мандрівники везуть додому сувеніри, які йдуть у колекцію. Таке колекціонування схоже на зберігання фотографій – милуючись ними, ви знову у думках опиняєтеся у далеких країнах, поринаєте у приємні відчуття та радісні спогади.

Для директора туристичної агенції «Купітур» Юлії Колеснікової таким предметом для колекціонування стали керамічні декоративні тарілки. Їх Юлія Сергіївна привозить з різних країн світу, у яких сама побувала. Тут є також і тарілки, привезені колегою Оленою Матлах. Дарують подібні сувеніри і клієнти агенції на знак подяки за добре організований відпочинок. За неповних два роки на стінах кабінету знайшли своє місце близько ста тарілок з 75 країн світу.

- Започаткувала колекцію тарілка, куплена під час відпочинку в Єгипті два роки тому друзями, - говорить Юлія Сергіївна. – На ній зображені єгипетські боги та ієрогліфи. Потім з поїздки до Іспанії привезла тарілку у формі віслюка. Її цікавинка у тому, що у хвості тварини - термометр, який показує температуру повітря.

Пам'ятна і тарілка з Мачу-Пікчу – стародавнього міста на території сучасного Перу, одного з чудес світу, яке знаходиться на вершині гірського хребта на висоті 2450 метрів над рівнем моря. Турист, який відпочивав у Грузії, привіз тарілку з жіночого монастиря Святої Ніно, розташованого при впадінні річки Мткварі в Арагві.

На сувенірних тарілках назви та герби міст, відомі географічні місця та історичні пам'ятки, які є визначальними для того чи іншого регіону або ж країни, у яких побували кіровоградські туристи. Форма тарілок в основному кругла, хоча є й інші геометричні фігури, або й такі, як привезена з китайського Шанхаю. Вона у формі силуета дівчинки-богині, що символізує добробут та злагоду.

- Після того, як ця тарілка зайняла своє місце на стіні кабінету, вона принесла з собою гармонію, енергію та успіх агенції, - говорить Колесникова. - Вона є нашим оберегом. Бачте, тому вона й висить на самому видному місці.

Сьогодні Юлія Сергіївна мріє побувати у Занзібарі і поповнити колекцію агенції виробом майстрів цього танзанійського архіпелагу в Індійському океані біля берегів Африки, та у Перу. В одному з цих місць обов'язково побуває цього літа

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НА СІРНИКОВІЙ КОРОБЦІ

Серед наших читачів знайдеться багато таких, хто у дитинстві збирав етикетки з сірникових коробок. Один з них – 56-річний кіровоградець Володимир Соколов.

- Збирати етикетки я почав у 10-річному віці в Олександрії, де проживав з батьками, – говорить Володимир Сергійович. – Інтенсивно поповнював колекцію аж до служби в армії. Хоча, і потім, якщо потрапляла на очі рідкісна етикетка, над парою знімав її з коробки і клеїв в альбом. Та усе ж таки, основна частина моєї колекції припадає на 1969-1976 роки.

Колекціонування сірникових етикеток, або ще філуменія, з'явилося з виробництвом самих сірників. Та після революції колекціонування взагалі (і сірникових етикеток, зокрема) стали вважати «буржуазними забобонами». І тільки у 1930-х роках філуменію дозволили разом з ще п'ятьма видами колекціонування (філокартією, екслібристикою, нумізматиною, боністикою та філателією). До речі, слово «філуменія» писалось з двома літерами «л», але завдячуючи помилці у постанові ЦК КПРС, одна літера «л» зникла.

Розквіт філуменії припадає на 1960-1980 роки, коли Балабановська експериментальна сірникова фабрика, на якій друкували етикетки для більшості сірникових фабрик, випускала спеціальні набори для філуменістів. Аналогічні набори випускали також і прибалтійські фабрики, що друкували свої етикетки самостійно. Наприкінці 1980-х виробництво наборів для колекціонерів було припинено (частково, через перехід багатьох фабрик на виробництво сірників в картонних, а не шпонкових коробках).

- Як спогад про дитяче захоплення - у мене два альбоми з сірниковими етикетками, - продовжує Володимир Соколов. – На малюнках - зображення пам'ятників культури, мистецтва, історії, сюжети з фольклору і класичних творів літератури, портрети діячів науки і мистецтва, видатних людей, національний орнамент і зображення іграшок. Є етикетки, на яких прислів'я та приказки, гасла, заклики, застереження, наприклад, з приводу поводження з вогнем чи дотримання правил руху.

На етикетках дрібним шрифтом надруковані назви міст та фабрик, на яких виготовляли сірники. Борисов, Чудове, Вільянді (Естонія), Первомайське, Калуга, Рибінськ, Бійськ, Тирасполь, Барнаул, Череповець, Балабанове... Сірникові фабрики були по всьому Радянському Союзу. Хоч географію вивчай.

- Тяжко було дістати етикетки з Естонії, або ж, скажімо з Далекого Сходу, де також була фабрика. Зроблені там сірники на Україну не привозили для продажу у наших магазинах.

Поповнював свою колекцію Соколов не лише в Олександрії. Під час поїздок на канікулах до родичів у Москву та Куйбишев шукав нові екземпляри. Проте складність

колекціонування полягає ще й у тому, що Володимир Сергійович не просто збирав етикетки, які потрапляють до рук, а за тематикою. Приміром, у 1969 році була випущена серія з 12 етикеток, на яких зображені перші сторінки 12 номерів журналу «Дружба народів» за той рік.

- Мені так і не вдалося зібрати усі 12 етикеток – маю лише 11. А щоб їх віднайти, довелося звертатися до родичів, які проживали у різних містах, до знайомих. Або ж, скажімо, ось ці п'ять етикеток із літаками. Я знав, що їх буде п'ять у серії, але останню, п'яту, шукав кілька років, поки знайшов.

- На поштові марки гроші потрібні були, та й у нас у селі не було де їх купити, – продовжує інший кіровоградець Сергій Василенко, дитинство якого пройшло у Добровеличківському районі. - А сірникові коробки дорослі викидали. Ми їх знаходили, підбирали, на пару віддирали від коробок етикетки, а потім хвалилися один перед одним: а у тебе така є? Коли у сільський магазин завозили товар, я з товаришами чекав, поки розвантажать машину, щоб потім поцікавитися у продавця, чи не привезли сірники з новими етикетками.

- А ми купували у магазині по 10-15 коробок сірників і йшли на залізничний вокзал, - згадує Іван Сидоренко, дитинство якого пройшло у Знам'янці. - Коли потяг зупинявся на 15-20 хвилин і пасажери виходили на перон покурити, а тут і ми: "Дядя, покажи сірники!" І якщо на коробці була рідкісна етикетка, швидко міняли її на свою коробку. Тоді етикетка на сірниковій коробці була не

лише невеличкою художньою мініатюрою. За ними можна було вивчати не лише історію, а й інші науки.

Сьогодні філуменія не є розповсюдженим хобі, проте багато хто не лише зберігає альбоми із сірниковими етикетками, як Володимир Соколов, а й продовжує поповнювати свою колекцію. В інтернет можна знайти чимало сайтів, які присвячені цьому захопленню, та оголошень з купівлі-продажу етикеток. А раритетів у радянській філуменії вистачало і ціни на такі етикетки сьогодні з кількома нулями.

- Знаєте, це захоплення на все життя: якщо раз загорівся ним, то ніщо уже це бажання збирати не загасить, - говорить Володимир Соколов.

ВІКТОР СОРОЧАН СОРОК РОКІВ НЕ ЗНАВ У КІРОВОГРАДІ ГІРКОТИ ПОРАЗКИ

Шістятидес'ятирічний кіровоградець Віктор Сорочан говорить, що більярд для нього більше, ніж хобі, це смисл його життя.

- Прораховую удари не лише, коли стою біля більярдного стола, а й навіть уві сні, - говорить Віктор Олександрович.

Сім'я Сорочанів проживала на розі вулиць Компанійця (нині Пашутіна) та Гагаріна. Навпроти, де зараз сквер, стояв двоповерховий будинок будівельників. У його напівпідвальному поверсі грали у повоєнні часи у більярд.

- Десь з п'ятирічного віку ми з друзями сиділи під стіною і заглядали через вікно у гральну залу, де стояли два столи. Нас туди не пускали. Тоді можна було грати у більярд лише з 16-річного віку. Тож уперше я узяв кий у руки у 10-му класі.

Першими учителями були два студенти з Харкова, які навчалися у педінституті. Вони показали як правильно тримати кий, як бити з підкруткою та шукати вихід для наступного удару.

- На вході сидів старий маркер-євреї. Він брав плату за гру. У нього єдиного у Кіровограді була книга зі спортивного більярду. Та він не усім давав її у руки, а якщо й давав - то на кілька хвилин.

Година гри тоді була 60 копійок. Це великі гроші для підлітка з сім'ї, у якій було п'ятеро дітей, і яких виховувала одна матір. Тож Віктору не часто доводилося грати.

- А грали у ті часи у більярд ще у Будинку офіцерів. Там стояли три столи. Один - ще з царських часів, з красивими точеними ніжками. Там за годину брали по 80 копійок. Грали у більярд також і в парку Леніна, але я туди не ходив.

Уже в 17-річному віці Віктор Сорочан входив у п'ятірку кращих більярдистів Кіровограда. Пам'ятає гру Вікторів — Рассевича та Компанійця, інших ветеранів... Нікого з них уже немає у живих.

- Коли служив в армії, там було не до більярда. Щоправда, одного разу, а служив у Києві, був у звільненні, знайшов більярдну залу, зайшов, коли там нікого не було, боявся потрапитися на очі патрулю, і узяв кий у руки.

Тоді грали лише у «піраміду». Кожен шар мав порядковий номер від 1 до 15. Для перемоги треба було набрати 71 очко.

Після армії Віктор Сорочан працював у Школі вищої льотної підготовки і продовжував грати кожну вільну хвилину. Та ще й як грав. Майже сорок років йому не було рівних у Кіровограді.

У радянські часи більярдисти зрідка грали на інтерес. Зазвичай, це були незначні суми. Хоча траплялися і крупні виграші та програші.

- Здається, це було у 1975 році. Один лейтенант у Будинку офіцерів програв за більярдним столом 9 тисяч карбованців. На той час це була крупна сума, двоє “Жигулів” можна було купити. Лейтенант після програшу бравадно заявляв, що розрахується, бо у нього дядько у Генштабі. І пропав. Знайшли його, коли лід розтанув на Інгулі. Після цього випадку більярд у Будинку офіцерів закрили на 16 років...

Як говорить Віктор Олександрович, серед його суперників за більярдним столом були гравці різних професій - артисти місцевого театру, працівники міліції, військові, лікарі-євреї, пілоти, робітники...

Коли їздив у відрядження чи на відпочинок, перше, про що запитував у місті - де у них більярдна зала. Уперше, у 17-річному віці, грав на турнірі у Кременчуці. Виграв усі зустрічі, а

разом з ними і велику суму грошей. Але виграшу не побачив. Щоправда не засмутився, коли залишав межі міста живим-здоровим.

— Під час відрядження до Донецька у 80-ті роки зайшов до більярдної зали і обіграв там якогось місцевого чоловіка при грошах. Програне він мені віддав, але дав пораду. Якщо залишусь у місті, можу на більярдні розбагатіти. А так краще більше не грати, а їхати з Донецька по-доброму.

— Якось у Криму програв пристойно одягнутому чоловікові.

На диво, після гри він запросив мене до ресторану, віддав програне мною, і сказав... що я непогано граю.

Були у Віктора Олександровича й програші, але не у Кіровограді.

Сьогодні щодня Віктора Сорочана можна побачити у більярдному клубі "BeatoK" на вулиці Полтавській.

А у 2008 році, коли після тяжкої хвороби Віктор Олександрович Приходить поспілкуватися з однодумцями, зіграти партію-другу, дати урок молоді. Віктор Олександрович шанована серед більярдистів міста, та й не тільки міста, людина. Говорить, часто вітаються з ним на вулиці незнайомі люди, які, напевне, знають його по грі у більярдне міг далеко їхати з міста, Кубок Європи з комбінованої піраміди серед ветеранів з поваги до нього провели у Кіровограді. Віктор Сорочан став тоді срібним призером у віковій категорії серед гравців, які старші за 60 років.

НАТАЛІЯ КОСТЮК: СЕАНСИ ГІПНОЗУ НА СЦЕНІ ПРИНОСЯТЬ ТІЛЬКИ ШКОДУ

Багато хто з наших читачів бачив по телебаченню сеанси психотерапії Анатолія Кашпіровського. Дехто був на його виступах під час приїздів у Кіровоград. А от психотерапевту Наталії Костюк довелося працювати з Анатолієм Михайловичем в одній лікарні.

Уперше Анатолій Кашпіровський виступив на телебаченні з сеансами психотерапії у 50-річному віці. Сталося це 9 жовтня 1989-го. Шість його передач збирали багатомільйонну аудиторію. Давав масові сеанси психотерапії і нібито зцілював людей від алкоголізму, енурезу та облісіння. Виступав у Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Ізраїлі, Німеччині. За цикл передач "Телевізійна клініка Кашпіровського" поляки вручили йому премію "Віктор" - її отримали також Іван Павло П і Лех Валенса. 1991-го з трибуни ООН запропонував світу свою допомогу в лікуванні наслідків радіоактивного опромінення, рубців і СНІДу. Проте лікарі зажадали заборонити шоу Кашпіровського. Зокрема, одним з наслідків роботи психотерапевта було те, що після його сеансів психіатричні лікарні поповнювалися новими пацієнтами.

Лікар вищої категорії з психіатрії та психотерапії Наталія Костюк – одна з небагатьох на Кіровоградщині, хто має офіційне право проводити сеанси гіпнозу. Цей метод Наталія Іванівна застосовує з 1985 року при лікуванні неврозів, алкоголізму, інших розладів психіки.

У мене лише науковий підхід, - говорить Наталія Костюк. - Дуже негативно ставлюсь до тих, хто займається гіпнозом з естради з комерційною метою. А от Кашпіровський йшов на сумнівні номери.

У Вінницьку обласну психлікарню ім. Академіка Ющенка Наталія Іванівна влаштувалася у 1976-му. Позаду були медінститут та курси у Харківському інституті удосконалення лікарів, на яких викладачі кафедри психіатрії навчали практичному гіпнозу. Ті курси, до речі, раніше закінчили Анатолій Кашпіровський та Олександр Довженко, широко відомий своїм методом лікування алкоголізму. З Кашпіровським працювала у психлікарні протягом чотирьох років, аж поки чоловіка, військового, не перевели у Первомайськ. Анатолій Михайлович закінчив той же

медінститут у 1962-му, а потім 25 років працював психіатром у 12-му відділенні (для пацієнтів зі складними хронічними захворюваннями, які фактично там перебували десятиліттями).

Я, хоча й не працювала з Кашпіровським в одному відділенні, знала про його невдоволення дорученою ділянкою роботи. Він вважав, що не може повною мірою реалізуватися як психотерапевт. А запам'ятався як неординарна людина і талановитий лікар. Та через свої величезні амбіції іноді чинив так, як, вважаю, медик робити не має права.

Якось у лікарні відзначали 23 лютого. Оскільки більшість медперсоналу жінки, запросили військових. Кашпіровський продемонстрував гостям свій гіпнотизерський талант. Запропонував сховати ключі, коли він вийде з кімнати. Потім вибрав найбільш гіпнабельного солдата, поклав йому руку на плече і наказував думати про місце схованки. І сержант повів лікаря по залі до того, у кого були ключі.

- Після цього номера Кашпіровський ввів у гіпнотичний стан 19-річну медсестру, - продовжує Наталія Іванівна. - Вказав їй на майора і нав'язав, що це чоловік її мрії. Дівчина усілася офіцеру на коліна, обійняла його. Майор почервонів, а солдати стали сміятися. Оскільки дівчина перебувала у гіпнотичному стані третьої, найглибшої, фази, вона після виведення з нього не уявляла, що робила перед цим. І коли їй хтось про це сказав, то з нею трапилася істерика. Таких номерів я також не схвалюю.

На початку 80-х років Анатолій Кашпіровський почав проводити сценічні сеанси. На один із таких виступів у Могилеві-Подільському в районний будинок культури прийшло багато людей. Кашпіровський почав з того, що всі бажаючі мають зімкнути руки. Після установки гіпнотизера багато-хто не міг розімкнути пальців. Такі мали вийти на сцену. Після чого почалося справжнє шоу. Люди робили усе, що їм наказував гіпнотизер. Усі команди звучали голосно. Наприклад, він попереджав, що треба перейти річку. Хтось починав підкачувати брюки, а хтось знімав одяг. Також Кашпіровський вишикував присутніх у ряд, підходив по черзі до кожного, торкався лоба, після цього всі падали. Причому, потилицею об підлогу.

Наталія Костюк говорить, що Анатолій Михайлович до неї ставився добре. Щоправда, критикував за нерішучість. «Тобі треба більше авантюризму», – казав. Самому йому авантюризму не бракувало. Улітку, під час відпусток, а вони у психіатрів тривалі, більше 48 днів, їздив у Находку. Надавав морякам психологічну допомогу. Повертався з Далекого Сходу з хорошими грішми. Щороку жертвував тисячу карбованців у Фонд миру. Інші лікарі віддавали туди раз на рік лише односторонній заробіток, більше не могли собі дозволити.

- Жертвуючи гроші, Кашпіровський діяв як патріот, - говорить Наталія Іванівна. - Але одного разу цей факт допоміг йому. Ордер на квартиру, яка, відповідно до черги, мала дістатися йому, вручили іншому. Кашпіровський, довідавшись про це, самовільно вселився в ту квартиру. Виник скандал. Але Анатолій Михайлович відстояв своє право на те житло. І цьому, напевне, сприяло те, що він жертвував великі суми у Фонд миру.

Наталія Іванівна була серед тих, кого Кашпіровський запросив на новосілля у відвойовану квартиру.

- Прийшла з чоловіком, він Кашпіровського боготворив, на відміну від мене. Я ставилася до колеги трохи скептично. Меблів у квартирі ще не було. Частувалися, сидячи на килимі, розстеленому на підлозі. Їли пироги, спечені господинею. А ще – бутерброди з дефіцитними червоною рибою і такою ж ікрою. Пили з крихітних чарочок уссурійський бальзам. Кашпіровський саме повернувся з Далекого Сходу, звідти і привіз цей дефіцит. Звучала приємна музика з магнітофона «Шарп» - його Кашпіровський також привіз з Далекого Сходу. До речі, усі його сеанси психотерапії супроводжувалися хорошою музикою. Коли йшли, Кашпіровський дав почитати на вихідні книжку Дейла Карнегі «Як завойовувати друзів і впливати на людей», що саме входила в моду. Книга була набрана на друкарській машинці. Ледве встигли з чоловіком прочитати до понеділка.

Одного разу Анатолій Кашпіровський уклав парі з колегами на ящик коньяка, що об'їде за кермом автомобіля із зав'язаними очима навколо лікарні. Зав'язали йому очі, сів за кермо червоного «Москвича» і поїхав. Поряд сидів колега-лікар, який поклав руку на плече водієві. Пасажир, у випадку небезпеки, передавав імпульси страху Кашпіровському, а той уловлював ці рухи. І таки проїхав.

Анатолій Кашпіровський користувався славою у Вінниці задовго до того, як його почало показувати центральне телебачення. Місцеві хлопчачі бігали за ним юрбами, оскільки він займався карате, навіть мав чорний пояс.

— Коли я уже працювала в Миколаївській області, то дізналася, що Кашпіровський зробив у лікарні революцію — змінив керівництво. Як це йому вдалося? Тоді уже перебудова йшла, трудові колективи отримали права вибирати собі керівників, от Анатолій Михайлович і повів за собою людей.

А ще кажуть, на той час у Вінниці не було другого такого лікаря, який би написав стільки листів і скарг, як це зробив Кашпіровський: від міського й обласного управління охорони здоров'я - до міністерств у Києві і Москві. Всі вони зводилися в основному до того, що йому не дають можливості працювати над новою справою.

Наталія Костюк не здивувалася, що Кашпіровський став знаменитістю. Вважає, що він свідомо і наполегливо йшов до слави, і заслужив популярність. А як спеціаліст, вона не схвалює масових гіпнотичних сеансів, оскільки вони — непродуктивні. Анатолій Михайлович двічі приїздив у Кіровоград, проводив тут свої сеанси. На одному із цих естрадних заходів, у філармонії, була присутня і Наталія Іванівна, пішла з подругами заради цікавості. Зустрітися з Кашпіровським за мету не ставила. Та й охорона не допустила б до зірки естради.

—Кашпіровський надзвичайно трудолюбива людина, - говорить Наталія Костюк. - Можливо, саме завдяки його наполегливості і впертості вдалося досягти такої популярності. Тих, хто займається гіпнозом, вистачає. Але про них стільки не говорять. Кашпіровського зробили популярним преса і телебачення. Я ставлюсь до його сеансів з іронією. Заради популізму він йшов на сумнівні номери. Ця показуха шкідлива.

Дехто вважає, що Кашпіровський своїми телесеансами відволікав увагу людей від розпаду Радянського Союзу. Що неспроста так «розкручували» його центральні канали телебачення і друковані засоби інформації. У Москві добре розуміли, що треба відволікти увагу людей великої країни, яка руйнувалася на очах.

У ВОЛОДИМИРА ГУЙВАНА ЗНАЙОМІ БРАЛИ РАВЛИКІВ ДЛЯ ОЧИЩЕННЯ ШКІРИ

У квартирі жителя селище Нове Володимира Гуйвана мирно уживаються кішка Мурашка, тхір Кузьма і африканські равлики Ахатіна.

- І тхора, і равликів передала з Києва донька, - говорить Володимир Олександрович. - У доньки пропав тхір, вона дала оголошення, і їй спершу принесли похожу тваринку, а потім і власну. Щоб вони не гризлися між собою, донька і передала одну тваринку у Кіровоград. Що стосується равликів, то тут гостинець був один. Ахатіни — гемафродити, тобто кожна тваринка може виконувати як чоловічі, так і жіночі функції. В екстремальних умовах можливе самозапліднення, хоча це і рідкісна вимушена міра. Можливо так сталося і з цим равликом. Хоча, равлики після одного запліднення можуть зберігати сперму у своєму тілі протягом двох років, поступово використовуючи її для запліднення яйцеклітин. Число їх яєць чи ікринок в кладці зазвичай близько 200, при цьому ваш вихованець робить до шести кладок щорічно.

Розміри яєць Ахатін приблизно п'ять міліметрів, а за формою схожі на курячі. В залежності від температури через один-три тижні з яєць з'являються маленькі равлики.

- Найкращий ареал для Ахатін у квартирі - сухий акваріум. У мене зараз п'ять тваринок. Раніше роздавав знайомим. Зараз просто знищую яйця.

Це нічні тваринки, вдень вони зазвичай сплять, зарившись у ґрунт. Сплять і коли прохолодно. А коли прокинуться, повзають і шукають їжу по тераріуму.

- Невибагливі, поїдають овочі, фрукти. Вважається, що вони розумні, уміють відрізнити господаря від інших людей. Люблять, коли їх купують на руках в теплій воді. Повзаючи по руці, равлик виділяє слизький слід. Кажуть, що він має лікувальні властивості для шкіри, а також косметологічний вплив. У мене з цією метою брали равликів, щоправда, не цікавився який був результат.

А ще Володимир Гуйван говорить, що маючи у квартирі таких тваринок, можна сміливо їхати у відрядження чи відпустку. Якщо не буде їжі і стане сухо в акваріумі – равлики заляжуть у сплячку.

ЗА ПОЛЬОТОМ ГОЛУБІВ ВИЗНАЧАЮТЬ СТАТЬ ДИТИНИ

Займатися голубами 64-річний кіровоградець Дмитро Бартош почав уже у зрілому віці.

- Я тоді якраз розлучився з дружиною. Колега, а я працював у Льотній академії, подарував пару «німців», голубів м'ясної породи, 700-800 грамів м'яса. Каже, будеш дивитися як птахи воркують, доглядатимеш за ними, і таким чином відволікатимешся від сімейного життя. І справді, буває приходиш розстроєний, сів біля голубиць, а вони воркують – увесь стрес знімають. Можу дивитися на них годинами.

Після «німців» у Дмитра Івановича були «шейки», «дутиші» та ще кілька інших порід. Зараз він доглядає спортивних та поштових голубів.

- В Аджамці, звідки я родом, багато хто займався голубами. Мій старший брат Іван також мав до них пристрасть. А от у мене було інше захоплення. Пам'ятаю, після армії брат одружився і отримав ділянку землі під забудову. Так от, ми з матір'ю копаємо котлован під його будинок, а він у цей час грається з голубами, ремонтує їм голуб'ятню...

Товаришів по захопленню у Дмитра Івановича у Кіровограді багато. Щонеділі вони збираються на голубиний ринок, що на березі Інгулу біля мосту по вулиці Кірова. Навіть у погану погоду туди приносять на продаж чи обмін своїх голубів кілька десятків кіровоградців. Приїздить голубарі з Кривого Рога, Олександрії, Світловодська та інших сусідніх міст.

- Раніше я навіть не здогадувався, що у місті так багато людей займається голубами. Виявляється, у кожному мікрорайоні Кіровограда є свій старший над голубарами.

Пару поштових голубів Дмитро Бартош купив у чоловіка з Кущівки. А невдовзі поїхав у відрядження, сказав доньці, щоб дивилася за птахами. Приїхав – а голубів немає. «Вони зі стовба на стовб – і полетіли кудись» - пояснила, плачучи, донька. Дмитро Іванович на велосипед - і на Кущівку до Василя, у якого купляв цих голубів. А вони у його вольєрі.

- Чужих дорослих голубів важко приручити до нового місця. Тож коли з'являються пташенята, їх відсаджують в інший вольєр і тоді вони звикають, а це місце стає їх рідним. Коли підростають, роблять обліт місцевості. Було таке, що молоді голуби десь полетіли і їх не було аж чотири дні. За цей час вони облетіли увесь Кіровоград. А потім повернулися додому.

Дмитро Іванович якось попросив сусіда, який працює водієм і їхав у відрядження до Дніпропетровська, узяти з собою пару голубів, випустити їх там і відразу подзвонити йому у Кіровоград.

- І ви знаєте, прилетіли додому у вольєр за чотири з половиною години, швидше міського автобуса були у Кіровограді.

Якщо голуб сумний, значить, прихворів. Першим гніздо займає голуб, а вже тоді голубка йде до нього жити. А паруються вони не по любові, до цього їх примушують голубівники. Але потім птахів розлучити неможливо. Голубка за сезон сідає на гніздо разів чотири-п'ять. У цьому

році, говорить Дмитро Іванович, - аж шість, бо тепла погода. Вперше висиджує два яйця. Одне, як правило, бовтун. Зараз Бартош утримує більше 30 голубів. «Зайвих» несе на ринок, де пара молодих йде за 50 гривень.

- Двічі на день даю по мисці корму, це десь зо два кілограми зерна пшениці, насіння соняшника, проса... Взимку даю кукурудзу. Вони сидять, «перетирають» зерно і зігріваються.

Дмитра Івановича можна побачити у п'ятницю та суботу у кількох місцях Кіровограда, де люблять бувати молоді пари, які того дня беруть шлюб: біля пам'ятника Ангелу на 5/5, біля міськвиконкому, на Фортечних валах, біля РАЦСів міста...

- Я не даю ніяких рекламних оголошень. Мій телефон одна пара молодят передає іншій. Дзвонять, домовляємося про зустріч. Я передаю пару білих голубів молодят і вони запускають їх. Така процедура коштує 50 гривень.

Лишень голуби злітають угору, як роблять коло і беруть курс на Некрасівку, до свого вольєра. Коли Дмитро Бартош добирається туди на велосипеді – голуби уже чекають на нього.

- Якось у мене були «дутиші». А вони тяжкі. Запустили молодята пару голубів біля пам'ятника Ангелу, а один і полетів до сусідньої п'ятиповерхівки і залетів у вікно на четвертому поверсі. Наступної суботи приїжджаю до пам'ятника з іншими голубами. Підходить пенсіонерка і каже хитро: «А яка ціна такого голуба?» Відповідаю, що 50 гривень. Довелося йти у магазин і купувати коробку цукерок...

Голуб має дієтичне м'ясо. Їх яйцями лікують туберкульоз і коклюш. Але голубівники їх не їдять. «Не можу уявити, як можна їсти те, що на руках носив, - говорить Дмитро Іванович. – Хоча, було раз, що просили продати для лікування кілька голубів».

Уже шостий рік підряд сімейна пара, яка брала шлюб 21 травня, запрошує Дмитра Бартоша цього дня на 15 годину до себе на Балашівку. Збираються гості і господарі випускають на щастя свою чергову пару голубів.

П'ЯТНИЦЯ, 13-ТЕ — ЩАСЛИВИЙ ДЕНЬ!

П'ятниця, 13-те в усьому світі вважається невдалим днем. Саме в п'ятницю сталася найвідоміша подія всіх часів і народів - вигнання з раю Адама і Єви. Пізніше в цей день тижня Каїн убив Авеля. У п'ятницю розіп'яли Ісуса Христа. На Таємній вечері тринадцятим був Іуда. Ще стародавні римляни і греки уникали числа 13, яке нібито приносить нещастя. Давньогрецький поет Гесіод у поемі «Труди і дні» настійно рекомендував селянам не починати сіяти 13-го числа. У XIX ст. в Європі поширилося марновірство, що якщо 13 чоловік сядуть за стіл, то один з них неодмінно помре протягом року після трапези. Існувала навіть професія «чотирнадцятого гостя», якого запрошували на зустріч, щоб уникнути нещасливого числа...

І хоча неприємності та різні події відбуваються й в інші дні, упередження щодо "чорної" п'ятниці все ж стабільно існує. Однак, як кажуть психологи, побоювання, пов'язані з цим днем, ніяких наукових підтверджень не мають.

– Боязнь числа "13" – це звичайний забобон. Це кодування, налаштування себе самого чи іншої людини на очікування певної події, певного результату, - говорить парапсихолог Олександр Браверман. - Мене, малого, батько запрограмував на те, що чорний кіт, який перебігає дорогу, – вісник неприємностей. І хоча я уже давно не вірю у зловісну роль чорних котів, але й тепер іноді чиню так само, як мій батько, бо закодований ним. Та я намагаюся боротися з цим в самому собі. І всім, хто опинився в полоні забобонів, раджу вибиратися звідти.

Завітала якось до Олександра Карловича жінка, яка принесла несправний наручний годинник, з яким пов'язувала свої численні біди. Посипалися нещастя на жінку, за її словами, після того, як вона показала його годинникаря, також жінці.

- Майстриня, як тільки глянула на задню кришечку годинника, голосно ойкнула і відсунула його від себе, - розповідає парапсихолог. - Виявляється, там викарбувано число 666. Викинути годинника, як радила майстриня, жінка не могла – їй він дістався у спадок, вона берегла його як пам'ять про дорогу людину. Тоді я зняв з годинника кришечку і, запевнивши пацієнтку, що без цієї частини він – енергетично чистий, запропонував таке: кришечка зі зловісним номером залишається у мене, а вона несе годинник в іншу майстерню, там його ремонтують і підбирають нову кришечку. Через два тижні та жінка прийшла до мене, щоб повідомити, що нещастя, які переслідували її раніш, уже відступили. Тобто майстриня-годинникар запрограмувала клієнтку на негатив, і та почала поводитися відповідним чином, через що в неї й виникли численні проблеми.

У практиці парапсихолога Олександра Бравермана було багато подібних пацієнтів. Що цікаво, самокодуються з допомогою забобонів і кодують інших представники різних професій і соціальних груп, з різною освітою та різного віросповідання...

- Числа "13" не треба боятися. Я з ним не пов'язую нічого поганого. Я з народження мешкав з батьками у квартирі під номером "13", і бабуса моя жила у 13-й квартирі. Якби я вірив у злу силу цього числа, то давно з'їв би себе своїм песимізмом. Віра – це велика сила. Вірити треба. Але якщо вибирати, то вже краще вірити не в прикмети і забобони, а в Бога, і все буде добре.

Отож, якщо у п'ятницю, 13-го з людьми і відбуваються якісь неприємності, то всьому виною самонавіювання та недовірливості, а зовсім не «поганий» день. Адже підсвідомо ми притягуємо як удачі, так і неприємності. Парапсихолог Олександр Браверман радить переконати себе, що п'ятниця, 13-те - найщасливіший день. І так воно і буде!

ЗОШИТ БУВ СВОЄРІДНИМ НАГАДУВАННЯМ

Ми уже розповідали про різні зібрання кіровоградського колекціонера Юрія Тютюшкіна: цеглу, з якої побудоване наше місто, каналізаційні люки на його вулицях, новорічні та різдвяні листівки. Також неодноразово публікації на історичні теми на сторінках газети були проілюстровані дореволюційними фотографіями будинків та видами Єлисаветграда з колекції Юрія Володимировича. Напередодні нового навчального року Юрій Тютюшкін вирішив ознайомити читачів «21-го каналу» із ще двома своїми зібраннями – колекцією поштових листівок, якими у радянські часи вітали школярів зі святом 1 вересня, та колекцією шкільних зошитів.

- Як листівок, так і зошитів у мене близько сотні, - говорить Юрій Тютюшкін. - Листівки датовані 60-90-ми роками минулого століття. З появою та розвитком інших видів зв'язку вони поступово відійшли у минуле. А от зошити у мене є й за 30-ті роки. Належали вони учням сіл Аджамка та сусідньої Новоолександрівки.

Зошит - носій інформації, предмет для записів, насамперед учнів. Найчастіше мають 12, 18, 24, 36, 46, 48, 60, 80 та 96 аркушів. Бувають розлінованими «в клітинку», «в лінійку» і «в косу лінійку». Зошит з великою кількістю сторінок ще називають «загальним».

- Мені дуже добре запам'яталися шкільні зошити, - говорить пенсіонерка Алла Іванівна Пастух. - Простенький папір, непоказні обкладинки - зеленуваті, сірі, жовті, рожеві... Часто з жовтуватого кольору папером аркушів для письма. Правда, були і з білим папером. А ще в них вкладали промокашки з м'якого паперу з зубчиками з одного або обох боків. І звичайно у кожному зошиті була пізнавальна задня частина.

Зошити також ділилися за якістю аркушів, обкладинки і надрукованого тексту. Матові, які моментально вбирали вологу і висихали коштували 3 копійки і мали 12 аркушів. Простий варіант коштував 2 копійки і мав 12 аркушів. Був варіант у 18 аркушів і вартістю 3 копійки зі звичайною обкладинкою.

- За радянських часів обкладинка зошита була сувора і налаштовувала на діловий лад, - продовжує Юрій Володимирович.

- Адже ніхто не посперечається, що навчання - це робота, причому важлива. Відрізнялися зошити один від одного тільки зворотною стороною.

Там можна було знайти таблицю множення і таблицю Менделєєва, основні фізичні величини, гімн СРСР, або просто правила жовтенят...

Виробники шкільних зошитів сьогодні не шкодують фантазії і фарб, щоб зробити обкладинку якомога привабливішою і відповідно зошит дорожчим. Замість таблиці множення на обкладинці зображені герої американських мультиків і коміксів, футболісти та співаки.

СЕРГІЙ СІНЮК НАВЧИВ ПРИЩЕПЛЮВАТИ ПЛОДОВІ ДЕРЕВА ЗО ДВА ДЕСЯТКИ ЗНАЙОМИХ

Якщо плодове дерево чимось не влаштовує садівника-любителя, не обов'язково садити нове, можна провести перещеплення одним або декількома більш цінними сортами.

- Мене навчив цій справі батько, - говорить кіровоградець Сергій Сінюк. - А тепер уже я передав свій досвід зо двом десяткам знайомим. Справа це не складна. Займаюся я нею на присадибній ділянці на Балашівці.

Живці бажаного для щеплення сорту Сінюк бере у молодих дерев. Рослини зерняткових культур повинні бути не старше 7-8 років, кісточкові - 5-6 років.

- За правилами, прищепу, живці, заготовляють на початку зими, після невеликих морозів. Так роблять, щоб однорічні прирости встигли визріти і пройти загартовування. Пагони нарізають на відрізки довжиною 40-80 см і зберігають до весни у снігу. Якщо зима м'яка, без сильних морозів, то можна заготовити живці і навесні. Я саме так і роблю. Але якщо ж зима була морозною, використовувати такі живці ризиковано - могла підмерзнути кора і ростові бруньки.

Щеплення плодових дерев зазвичай проводять наприкінці березня - на початку квітня, коли у підщепі відбувається активний сокорух. Для гарного зрощення живців з підщепою важливо, щоб щепка перебувала у спокої, а підщепка - в активному стані.

Спочатку перещеплюють кісточкові культури (вишню, черешню, сливу), а потім зерняткові. Це пов'язано з тим, що у кісточкових культур раніше починається сокорух.

У плодового дерева, приміром груші, обрізаю скелетні гілки, залишивши їх частини довжиною близько 40 см від стовбура, і прищеплюю живцями бажаних сортів, - продовжує Сергій Романович. - Кращі способи щеплення плодових дерев: за кору (по 2-4 держака на кожній обрізаній гілці), в бічний заріз, у розщепи. Я практикую останній.

У зрізаному стовбурі Сінюк робить стамескою поперечний розкол. Потім загострює з двох боків один кінець підщепи і вставляє її у розкол стовбура.

- Добре змащую садовим варом, щоб зменшити випаровування і запобігти всиханню пагонів. Хоча, садовий вар можна замінити пластиліном. Що я, до речі, й роблю. Місце щеплення щільно обв'язую поліетиленовою стрічкою. Можна ізолянтною. Зрощення відбувається зазвичай через 3-4 тижні, після чого обв'язки знімаю.

Сергій Сінюк біля стовбура груші, на якій цієї весни він прищепив кілька сортів груш.

СОРОК П'ЯТЬ РОКІВ ПЕТРО СІРИК «СПІЛКУЄТЬСЯ» АЗБУКОЮ МОРЗЕ

Радіосправою Петро Сірик захопився ще під час навчання у школі у рідній Олексіївці Бобринецького району. А коли 1964-го вступив на фізмат педінституту, познайомився з викладачем радіосправи Анатолієм Константиновим, який завідував студентською радіостанцією. Індивідуальний кличний - UT5IF, яким користується і сьогодні, а також право працювати в радіоефірі Петро Васильович отримав у 1969-му.

- Заповнив тоді в ДТСААФі заяву, пройшов перевірку в КДБ, і через деякий час отримав кличний та замовив у друкарні 10 тисяч карток, так званих QSL-льок, за які віддав одну зарплату.

Приватний будинок Петра Сірика помітний здалеку через 10-метрову антену на даху. Уже 45 років чоловік виходить в радіоефір, намагається встановити зв'язок з новими станціями, з новими країнами, навіть тими, де не живуть постійно люди. Після кожного такого зв'язку радіолюбителі обмінюються картками. На одному їх боці яке-небудь фотографічне зображення, на іншому – відомості про радіоприйом, дані її власника. Висилаються такі картки поштою. Чимало їх від радіолюбителів з усіх континентів та більшості країн світу і в активі Петра Васильовича.

До кожної події глобального масштабу у різних регіонах влаштовують змагання серед радіоаматорів. Треба встановити певну кількість зв'язків з певними територіями і, надіславши картки-підтвердження організаторам, можна отримати відповідний диплом. Петро Сірик каже, що не рахував, скільки таких дипломів заробив, але їх більше сотні. В активі також ряд відомих радіоаматорів, з якими вдалося встановити радіозв'язок. Зокрема, це король Йорданії Хусейн та син Індіри Ганді - Раджив.

Звісно, хобі вимагає коштів на радіопаратуру та часу. Проте радіоаматорство приносить велике моральне задоволення. Тож кожну вільну хвилину Петро Сірик проводить біля своєї радіостанції.

У СПІВАВТОРСТВІ З ПРИРОДОЮ

Кажуть, якщо людина талановита, то вона талановита у всьому. Ось і Сергій Седов, інженер однієї з кафедр Кіровоградського державного технічного університету, має кілька захоплень. Він вирізає з пінопласту маски різних народів та збирає і колекціонує мініатюрну бронетехніку. А ще - займається коренепластикою – виготовленням різних виробів з дерева при мінімальній їх обробці. Природа кращий дизайнер, і майстер також. Химерні форми коренів, різних наростів, капів, просто вигнутих гілок - усе це відмінний матеріал для майстра.

- Захопився цим у середині 80-тих, - говорить Сергій Миколайович. - Якось підняв із землі суху гілляку, яка після буревію відпала від стовбура дерева. Вона нагадала мені змію. Обробив цей кусок дерева – вийшла симпатична статуетка.

У пошуках матеріалу для дерев'яних фігурок Седов регулярно гуляє скверами та парками міста.

Але не тільки там можна знайти гарний матеріал для коренепластики. Сергія зацікавив нарост на колоді, що лежить на подвір'ї біля його будинку. Збирається зрізати цей кап. Каже, кілька рухів ножиком — і буде оригінальна скульптура.

З таких наростів я відбираю ті, які потребують якомога меншого втручання з мого боку, - пояснює. - Чим менше втручатися в природу, тим красивішим вийде витвір.

Інший би мимо пройшов, і навіть не помітив, що під гіллякою, яка лежить під ногами на землі, прихований химерний образ, а Сергій Миколайович помічає. І несе додому.

- У мене є стамески, але головний і улюблений інструмент - ніж, я одним ножом вирізаю фігурки, звук уже.

Цінність своїх виробів Седов вважає у тому, що вони не можуть бути повторені і розтиражовані.

- Найбільш цікаві знахідки бувають випадково. Знайдену заготовку не слід відразу починати обробляти, треба придивитися до майбутнього виробу. У процесі роботи не можна домагатися повної схожості. Завжди варто прагнути найбільш повно зберегти природний матеріал.

Сергій Миколайович бере до рук фігурку птаха:

Я називаю цю скульптуру зозулем. Коли я побачив на відпалій гілляці цей нарост, то був вражений його надзвичайною схожістю з пташкою. Дуже мало мого втручання - і ось цей витвір природи (Седов бере статуетку якоїсь чудернацької тваринки з явними ознаками земноводної – авт.). А ось над цим крокодилом довелося добре попідніти. Ось ці шипи (показує на спину крокодила – авт.) довго довелося вирізати.

Дерев'яні скульптури Сергій Миколайович часто дарує знайомим. Деякі поїхали з новими своїми власниками у США, у Німеччину, в Ізраїль, в Росію. Є такий витвір і в актриси Катерини Климової, яка кілька років тому була у Кіровограді, коли знімали фільм "Синдром дракона". Седов подарував акторці на згадку про наше місто статуетку змії.

- Я за своєю природою – не комерсант. Торгувати не вмію, як і обманювати людей. Та якось знайома підприємця, яка займається реалізацією сувенірів, попросила мене виготовити на продаж кілька статуеток змії, тоді саме Рік Змії починався. Я був проти цієї ідеї, чинив опір, але жінка мене все ж умовила. І продавалися мої змії добре!

Дерев'яні витвори природи, від яких Сергій Седов відрізає зайве, можна побачити на виставках у музеях міста, де він уже виставляв і маски, і коренепластику, і куди має нові запрошення.

ШКІРЯНИХ СПРАВ МАЙСТЕР

Шкіряні ремені, портмоне, браслети, обкладинки для паспортів та інших документів з різьбленням і тисненням – це і справжні витвори мистецтва, і добротні аксесуари, які прослужать довгі роки. Виготовленням саме таких виробів займається Володимир Яровий з міста Долинська.

- Раніше я був військовим. Зараз на пенсії. Давно мріяв зайнятися обробіткою шкіри. Але не вистачало часу. Сьогодні його вдосталь. Я знаю, яку шкіру і де купувати, маю відповідні інструменти та інші матеріали для її обробітки. Але щоб усе це знати та мати, знадобився певний час, - говорить Володимир Борисович.

З Яровим ми познайомилися на останній виставці виробів народніх умільців, яка проходила у стінах торгово-промислової палати в обласному центрі. Володимир Борисович був єдиним шкіряних справ майстром на цій виставці.

- Для різьблення і холодного тиснення підходить тільки шкіра рослинного дублення. При її виробленні не використовуються хімікати, а тільки рослинні екстракти. У нас такого матеріалу не виробляють. Купую імпортну за оголошеннями в інтернет. Шкіра дорога – один квадратний дециметр коштує 20-30 гривень. У кілька разів дорожча звичайної, але термін її служби обчислюється десятиліттями.

Крім того, з такої шкіри виходять надійні та унікальні аксесуари.

Інструменти для різьблення і тиснення по шкірі теж потрібні особливі. Насамперед, поворотний ніж. Потім штампи, за допомогою яких створюється малюнок і різні текстури, тло, ефекти. А за допомогою художніх штампів можна робити різні візерунки. Це також різні ножі, шила, молотки, плоскогубці, голки, пробійники, розмітники шва, інструмент для доведення тиснення... Спеціальні фарби додають шкірі зістарений вигляд або виділяють тиснення.

Техніка досить складна, малюнок наноситься за допомогою спеціального ножа, а потім у прорізи ставляться штампи і пробиваються молотком. Так міліметр за міліметром вимальовується остаточний орнамент. Після цього за необхідності наноситься фарба і фінішний шар. Всі вироби прошиваються вручну «сідельним швом» вощеною ниткою в дві голки.

- На будь-який виріб з різьбою і тисненням йде не менше 5 годин, а частіше - 8-10 годин. Необхідно запастися бажанням, терпінням і старанністю. Це досить копітка робота. Для неї важливі акуратність і точність, інакше будь-яка подряпина стане помітною.

- Сьогодні я працюю, так би мовити, з коліс – є замовлення, сідаю за роботу. А замовники уже самі мене знаходять. Багато знайомств на виставках. Радять колеги з інших міст країни, або ж ті, хто став власником мого виробу.

Захоплення приносить Володимир Яровому справжнє задоволення, адже так здорово усвідомлювати, що людські руки можуть створювати такі незвичайні речі. Особливо приємно бачити, як родичі, друзі та колеги користуються подарунками в повсякденному житті. Вироби зі шкіри приносять радість, користь і підкреслюють індивідуальність власника.

МИХАЙЛО АНТОШКА УЧИВ В'ЄТНАМЦІВ АВТОСПРАВИ

Сімдесятичотирирічний житель села Первозванівка Кіровоградського району Михайло Антошка чотири місяці у 1964 році учив під Ханоем в'єтнамців автосправі.

- Я проходив військову службу на Уралі, був в ракетному дивізіоні водієм, - говорить Михайло Тимофійович. - Перевозив автомобілем ЗІЛ-157 ракети для враження цілей на висоті до 30 км. У 1964-му, на третьому році служби, потрапив до загону, який мав відправитися у В'єтнам, де у той час була війна.

Нас було 24, вісім офіцерів та 16 солдат, - продовжує пенсіонер. - Усі, звісно, пройшли відповідні перевірку та підготовку. Отримали нову техніку – автомобілі, пускові установки та прицепи на одну та дві ракети, які були у чохлах. Видали паспорти громадян СРСР, у які вклеїли наші фотографії. Ми були в жакетах, білих сорочках та галстуках. Видали по цивільному костюму, по сім пар трусів та шкарпеток, та кілька «спецовок», робочого одягу.

Під час інструктажу політрук наголошував на тому, що не повинні вступати у конфліктні ситуації, і взагалі без необхідності не спілкуватися з місцевими жителями. Потім повантажили техніку на залізничні платформи і повезли на Забайкалля. Там «перевзули» платформи на іншу базу, оскільки у Китаї залізниця вузла на 19 см, і більше тижня ешелон йшов через Китай під охороною місцевих військових.

Прибули у В'єтнам на початку квітня 1964-го. Розмістили нас на території військового містечка у новеньких акуратних дерев'яних будиночках. Виїжджали з Уралу – сніга по коліна, приїхали у передмістя Ханой – спека, навкруги усе квітне. Особливо вразили своєю красою квітки лотосів на водоймах. А ще банани на кожному кроці, їж не хочу, та зарослі бамбука.

Ходили у цивільному одязі. Усе було за розпорядком. Розпочинався день зі сніданку у їдальні. Кухарі - в'єтнамці. За їжу платили – видали на це по 200 донгів. У меню переважав рис. Хоча варили і щось схоже на український борщ. Це було приємно, адже відсотків 80 радянських військових радників були з України. Що це сподобалося, так це хліб, наче з тирсою.

- Оскільки я був водієм, то навчав в'єтнамців навичкам цієї професії. Як завести автомобіль, як під'їхати, зробити маневр, як розвертати пускову установку... Та навчання їм давалося важко. Тож обмежувалися елементарним. А вони такі маленькі і слабенькі. При розгортанні ракетної установки покрутять ручку – і язик висолопили, утомилися. Офіцери навчали їхніх військових розгортати та наводити ракети на ціль. Хоча потім, під час бойових дій, це робили інші радянські офіцери.

На місце бойових дій Михайло Антошка не виїжджав. За технікою у військове містечко приїжджали інші радянські військовослужбовці. Були у В'єтнамі військові з інших країн соцтабору, зокрема болгар.

- Уже минуло більше півстоліття, а я пам'ятаю деякі завчені тоді фрази. Приміром, чао дом чі – доброго дня, товариші.

Одного разу була пікантна ситуація. Підходить до групи радянських солдат літня жінка, яка привела трьох своїх доньок. Маленькі такі, як підлітки. На обличчях - одна в одну. У світлих курточках та легких білих штанях. Щось сказала, а солдати не можуть второпати, що вона хоче. Тоді перекладач пояснив, що вона хоче, щоб у неї були такі міцні і високі онуки. Ось вона і вирішила, що доньки повинні завагітніти від радянських солдат. А ми й справді були вищі за в'єтнамців на дві голови. Перекладач тоді щось відповів і жінки, вклонившись, тихенько пішли.

- 1 травня приїжджав радянській посол у В'єтнамі Щербаков. Вручили нам медалі Дружби. На жаль, я десь втратив свою, залишилася лише подяка, підписана керівником їхньої держави, та посвідчення про нагородження медаллю.

- Коли ми їхали додому, то подарували кожному по відрізу шовкової тканини. Я його потім подарував своїй майбутній дружині, а вона пошила на весілля сукню. Ні в кого з її подруг такої не було!

У військову частину на Урал Михайло Антошка повернувся через чотири місяці, наприкінці липня. Ще через три місяці демобілізувався. Одружився і поїхав з дружиною до родичів у Кіровоград. Працював на «Кізельгурі», потім на шахті.

- Я намагався знайти тих, з ким служив у В'єтнамі. Але це не вдалося. А кілька років тому у госпіталі познайомився з кіровоградцем, який виконував ту ж місію, але у 1967 році.

ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ У МЕТАЛЕВИХ ЗНАКАХ

Лікар-викладач Кіровоградського медичного коледжу Вадим Кащенко збирається “подати” на реєстрацію до Книги рекордів України свою колекцію значків на медичну тему. Їх у нього більше тисячі.

- Я уже понад 30 років займаюсь колекціонуванням, - говорить Вадим Борисович. - Зустрічався з багатьма колекціонерами з різних міст України і Росії, і думаю, більшу за мою колекцію навряд чи хто має.

Одним з найдорожчих експонатів Кащенко вважає той, з якого й бере початок зібрання. На початку 80-х він був на виставці досягнень американської медицини у Москві. Кожний відвідувач отримав від організаторів невеличкий значок. Привіз у Кіровоград його і лікар-дерматовенеролог.

- Перебуваючи в інших містах у відрядженнях, відвідував зібрання місцевих колекціонерів, - продовжує Вадим Борисович. - А туди приходять як такі, хто лише займається обміном значків, та й ті — хто перепродує їх. Тож доводилося і міняти, і купувати.

Свою колекцію Кащенко поділяє на вісім напрямків. Це діяльність Міжнародної організації Червоного Хреста, донорські знаки, значки закладів санаторно-курортного лікування, присвячені видатним лікарям та за напрямками медицини. Уже за зовнішнім виглядом можна визначити якої галузі стосується значок: з ниркою — нефрологів, ромашка — фтізіатрів, ендокринологів тощо.

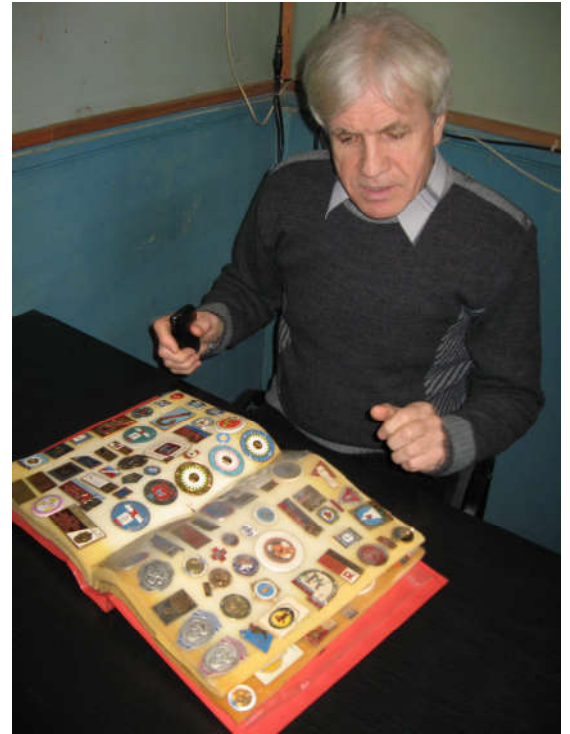
- У кожного колекціонера є цінні та дорогі експонати, - говорить Кащенко. - Мені дорогі ті, які пов'язані з моєю професійною діяльністю, а також перший значок у колекції та значок начального закладу, де я нині викладаю.

Є в колекції й справді дорогі експонати. Приміром, це знак «Відмінник охорони здоров'я». За номером на звороті Кащенко вирахував, що він належав наркомун охорони здоров'я СРСР Миколі Семашку.

- Це унікальний знак. Потрапив до мене випадково. А коли я почав цікавитися історією, сам здивувався його раритетністю, - каже Вадим Борисович.

Особливий і справді цінний розділ колекції — це нагороди. Медаль Бехтерева — для тих, хто мав заслуги у галузі психіатрії. Медаллю Пирогова нагороджували заслужених хірургів. Є й інші іменні медалі, і, звісно, власники цих нагород неохоче розлучалися з ними, оскільки це їх пам'ять.

За найдорожчий експонат, який Кащенко привіз з Москви, він віддав 300 доларів. Значну частину колекції подарували друзі і колеги. Вони знають про захоплення Вадима Борисовича і привозять йому значки з різних науково-медичних заходів, в яких беруть участь.

НАДІЯ НІКЛЕСА ЗВЕРТАЄТЬСЯ ДО СВОЇХ КІЗ ПО ІМЕНІ

У пенсіонерки з села Нововодяне Знам'янського району Кіровоградщини Надії Ніклеси більше сорока кіз.

До кожної, навіть козенят, 62-річна Надія Володимирівна звертається по імені.

- Чесно скажу, навіть не знаю скільки їх зараз у мене разом з козенятами? — усміхається жінка. — Не рахую, немає на це часу. Треба ж доглядати за такою отарою! І нагодувати, і напоїти. Отак з ранку до ночі.

Щоб тримати стільки кіз, справді потрібен час. Вранці, коли ще прохолодно, Надія Володимирівна виганяє рогатих на випас. Потім заганняє їх до загорожі на території домоволодіння, де напуває та підгодовує. А під вечір знову вигонить за ворота.

- Усе літо заготовляємо з сином та невісткою сіно для кіз на зиму. Он було упала зі скирти і переламала ребро, довелося лягати до лікарні. Не могла дочекатися, коли прийду додому. Як там без мене кози?

У кожної кози свій характер, одна в отарі йде попереду, інші, більш спокійніші та менш норовисті, – позаду. Допмагають випасати отару дві собачки, які завертають кіз, щоб не зайшли на фермерське поле.

А коли Надія Володимирівна сідає доїти, то кози вишиковуються у чергу одна за одною, і чекають, поки господарка не звернеться до них по імені, та не почуває. Дереза, Кнопка, Ласкава, Горностайка – як тільки не називає жінка своїх підопічних.

- Ім'я чіпляється до кози випадково, – говорить пенсіонерка. – Або даю його за зовнішністю – рогами, зафарбуванням шкіри, або за норовом кози, чи чимось іншим. Дорослих кіз називаю безпомилково. І лише назву, як коза біжить до мене, щоб почухала.

У селі ветеринарного лікаря немає. А якщо трапляється, що якась коза захворіє, Надія Володимирівна уже знає, які ліки й коли давати, сама робить уколи. Син із невісткою працюють у Кіровограді, тож буває консультуються у ветаптеці, що купити, коли захворіє коза.

- Я уже не лише своє стадо лікую. Он в односельчанки захворіла коза, так я робила їй уколи і рогата видужала, – хвалиться жінка.

За козиним молоком у Нововодяне приїжджають із Кіровограда. Є такі, хто купує відразу декілька літрів молока для своїх дітей. Решту забирають заготівельники. Ціна трішки вища, ніж за коров'яче молоко. Робить жінка і бринзу. Зрідка приїжджає власник одного кіровоградського кафе та купує декілька старих кіз на шашлики.

А от сама Надія Володимирівна періодично купує цапів – щоб було здорове потомство. Останнього їй привезла односельчанка з Новоукраїнського району. Тримає цапів окремо від кіз, бо колотять отарою. Підпускає до кіз, лише коли це потрібно.

- А як прийде час, заходиш вранці у хлів – а біля кози лежить маленьке і мекає. Так приємно!

ХІБА НЕ ОРИГІНАЛЬНО

Під час журналістських поїздок по області довелося побувати у багатьох населених пунктах та скласти уявлення про характерні риси побуту жителів тієї чи іншої місцевості. Тин з очерету бачив лише у кількох селах, та й то невеликі ділянки загорожі, не більше 10 метрів. А от тин вздовж домоволодіння по вулиці Леніна у села Єлизаветградка Олександрівського району вразив – його довжина понад сто метрів.

В'їхавши у село, ми зупинилися у першій крамнички біля приватного домоволодіння. Його загорожа від вулиці була з металевого профілю. Коли випили води з холодильника, і поїхали далі, повернувши у провулок до сільської церкви, то побачили вздовж однієї сторони цього домоволодіння довгий тин з очерету.

- Цьому тину уже років п'ять, – говорить власник домоволодіння 36-річний Олег Лень. –

Дешево і оригінально. Узимку було багато вільного часу, тож два дні провів на річці, де лопатою нарубав очерету. Потім переніс його додому, це з півкілометра. А потім ще днів зо три пішло на те, що заплести очерет. Технологія проста. Закопав дерев'яні кібці, прибав до них поперечні тички, і вставив в них очерет однієї висоти.

Чоловік каже, що його тин не від злодіїв, а щоб не зайшла на город чужа корова чи курка.

БОРИС МАСЛЕНКО РАДИТЬ САДИТИ КІЛЬКА СОРТІВ ПОЛУНИЦІ

На присадибній ділянці кіровоградця Бориса Масленка на початку вересня червоніють плоди полуниці. Він уже 30 років збирає різні сорти цієї ягоди. Має крім вітчизняних сортів французькі, американські, англійські, італійські та японські. Класифікує за періодами дозрівання: рання, середня та пізня. У кожній групі має по кілька сортів, які найкраще плодоносять в Україні.

- Першими дозрівають українські сорти Ольвія й Розана

Київська, - говорить Борис Миколайович. - Ягоди збирають у середині травня. З ранніх сортів для нашої місцевості також підходять італійські Альба та Клері.

До морозів плодоносять американські Альбїон та Монтерей, італійський Фламенко. Американський Гігант Джорней середньо-ранній, але ягоди найбільші з усіх ранніх. Вони завжди дрібніші, ніж середні й пізні, бо швидко дозрівають і не мають часу налитися. Джорней виростає до величини курячого яйця. Завбільшки з середнє яблуко плоди японського сорту Чомора Турусі. Родить у липні, коли ціна піднімається, бо основні сорти відходять. Ще можна посадити англійський сорт Пенсіонер Челсі. Він не набагато менший, але родить рясно. Цупкий, теж у липні досягає.

Полуниці французького сорту Проф'южен плодоносять до морозів. Ягоди рожевого кольору, продовгуваті, до 60 грамів, з чудовим смаком та ароматом. За сезон з куша можна зібрати в середньому до 2 кілограмів плодів.

Останні ягоди Борис Миколайович збирає в жовтні з американського сорту Альбїон. Така полуниця навіть після приморозків продовжує цвісти й зав'язувати ягоди. Якщо літо спекотне, то рослина бореться й за рік дає три врожаї. А якщо температура до 25 градусів чи в затінку посаджена, то й п'ять може бути.

Середньо-ранній сорт Сан-Андреас виведений в Каліфорнії. Ягода конусообразна, велика. Має відмінний смак через великий вміст цукру. З морозостійких також добре адаптувалася у нашому кліматі Королева Єлизавета, англійський сорт. Ягоди середньої величини, ростуть гронами по 10-15 штук на китиці. Перші досягають у травні, останні — до снігу.

А найсмачніший - французький ранній сорт дарлізетте. Його Борис Миколайовичу привезла з Англії племінниця.

Масленко перепробував багато сортів. Віддає перевагу врожайним і

не примхливим, з великими ягодами. Радить садити полуницю усіх пір дозрівання, щоб мати ягоди з травня до морозів.

Поради Бориса Масленка, як садити полуницю

Купуйте не менше ніж п'ять-десять корчів нового сорту. Якщо не все прийметься чи під'їсть шкідник, залишіть для розмноження.

Беріть розсаду, де видно корінь. Він має бути мокрий, із землею або субстратом. У середині кущика молоді салатіві листки — серцевина чи точка росту. Без неї не прийметься.

Дрібні коричневі плями на листі не страшні. Їх обривають, щойно рослина піде в ріст.

До посадки саджанці можна зберігати у целофановому пакеті, куди додати зволожені тирсу, торф, компост чи обгорнути мокрою ганчіркою.

Можна зберігати прикопаними, щоб корені були у землі, але сердечко не записане, на грядці чи в ємності — відро, горщик тощо.

При підготовці ділянки бажано внести приблизно відро органічних добрив на 1 кв. м. (перегній, компост тощо) та склянку попелу чи мінеральних добрив.

Перед посадкою розсаду (корені) вимочити у воді від 30 хвилин до 1 години.

Копаємо ямки. Відро органічних добрив розсипаємо на 5-6 ямок і лопатою перемішуємо з ґрунтом. Туди ж додаємо ложку попелу і знову лопатою перемішуємо з ґрунтом. Заливаємо водою. Бажано, щоб вона була з марганцовкою насиченого червоного кольору.

Підрізаємо корінці, відкидаємо приблизно 1/3 довжини.

Садимо так, щоб корені не загиналися наверх і знаходилися у землі, а сердечко не було б засипане.

Після посадки полити теплою водою, приблизно 1-1,5 літра на ямку. Краще, якщо вода з марганцівкою блідо-рожевого кольору.

Через 2-3 години замульчити перегноєм, компостом, торфом чи сухою землею.

Затіняйте до того часу, поки не стане зрозуміло, що куці прижилися – це приблизно 5-7 днів. Поливати щодня.

Якщо посадили куці пізньої осені, то з настанням морозів прикрийте їх.

У ГЛОДОСАХ БУЛО 54 ВІТРЯКИ, ЗАРАЗ ОДИН, І ТО МІНІАТЮРНИЙ ВИРІБ

Житель села Глодоси Новоукраїнського району Микола Паскарь збирає експонати для сільського музею. Для нього поки що виділили одну кімнату у сільському клубі.

- У нас був у селі музей, - говорить Микола Михайлович. -

Але кажуть, його у Польщу вивезли. Ой, не хочу я про це говорити, - пояснив, побачивши наше здивування. - Я у цьому селі народився і прожив усе своє життя. Тож мені не байдужа його історія. На добровільних началах я погодився створити новий музей.

Паскарь обійшов майже кожен хату. Звозить до свого музею усе, що може становити історичну цінність – вишиті рушники, ярмо та інший сільськогосподарський реманент, документи, збирає спогади глodosян. Одним словом, усе, що може дати уявлення майбутнім поколінням про те, як жили їхні односельчани, серед яких людей вони народилися і живуть.

- Он навіть шматок метеорита, який упав на одному з городів, принесли до музею, - показує Паскарь. - А взагалі-то, історія села Глодоси багата, тож і наш музей у перспективі має бути великим.

Микола Михайлович усе життя пропрацював водієм у колгоспі.

- На курсах водіїв у Новоукраїнці був разом з земляком Володею Чухрієм. Це він у червні 1961 року знайшов на Катросах біля Глodos знаменитий скарб.

Освіта Паскаря закінчується середньою школою, та природа наділила його багатьма талантами. Микола Михайлович добре малює, пише вірші, був чемпіоном району з шахів. А ще у нього золоті руки. Зимовими вечорами він виготовляє з дерева мініатюрні копії сільськогосподарського реманенту. У серванті в одній з кімнат його будинку на полицях стоять гарба, віз з бочкою, на якому влітку вивозили людям в поле воду, та інші речі, які вже сьогодні й не побачиш навіть у селі.

- На один виріб у мене йшов приблизно місяць, - говорить

Микола Михайлович. - Копітка робота. Використовував липу, без жодного цвяха, хіба що в деяких місцях є мініатюрні болти. Зараз уже очі не ті, все-таки 67 років. Тож рідко майструю. А може, зараз немає нових ідей, бо займаюся музеєм. Прийде зима, буде час, можливо й з'являться нові ідеї.

Останнім виробом Паскаря стала копія вітряного млина, якого він побачив у музеї під Києвом.

- На початку XIX століття у Глodosах, не повірите, було аж 54 вітряки. Будували їх селяни вскладчину. Сьогодні – жодного. Тож і зробив я копію вітряка, щоб вона нагадувала молодому поколінню про побут та життя рідного села.

ВАС ВИДАВ ПОЧЕРК

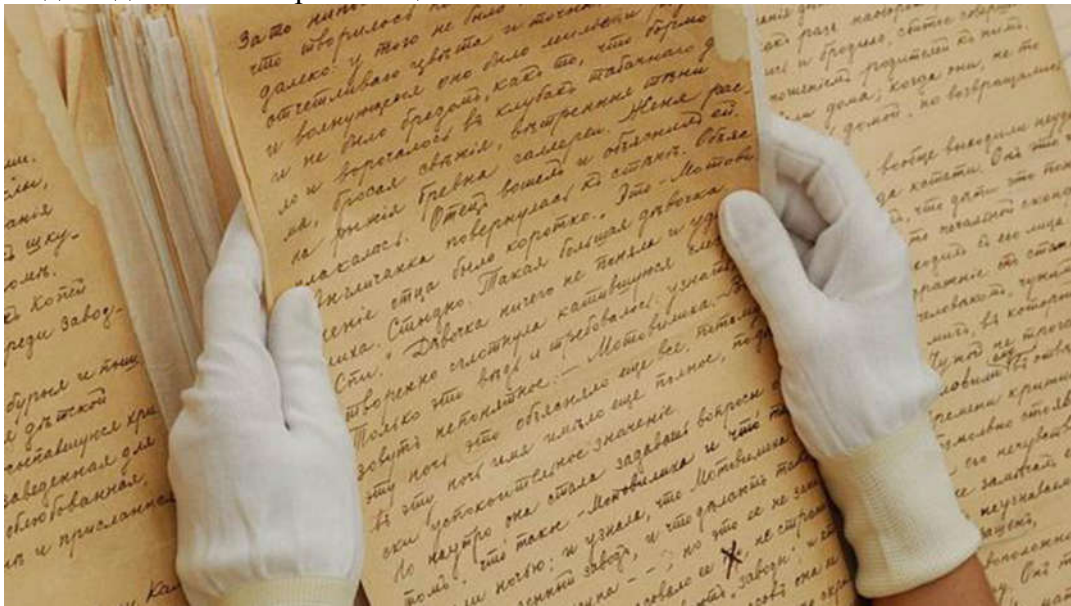
Усе, що ви напишете, може бути використано проти вас - досвідчений почеркознавець обов'язково встановить автора

Почерк, як і відбитки пальців, вважають однією з індивідуальних ознак, з допомогою яких спеціалісти можуть ідентифікувати особу. А чи можна, дивлячись на те, як людина пише, сказати про її професію чи захворювання? Як почеркознавці допомагають розкривати злочини? Про це

наша розмова з начальником сектору технічних досліджень документів та почерку Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при УМВС України в Кіровоградській області підполковником міліції Сергієм Петровим.

- Доводилося чути твердження, що почеркознавча експертиза - одна з найскладніших. Чи так це?

- Я маю допуски до проведення п'яти основних видів криміналістичних експертиз і 12 років практичної роботи, тож можу порівнювати їх за складністю. Повинен сказати, що у кожній експертизі - свої нюанси. Але почеркознавча справді вирізняється. У неї безліч особливостей, починаючи з того, що займатися нею повинна людина з більш ніж середнім інтелектом. А ще плюс чудова зорова пам'ять, образне та логічне мислення. Тож не кожен випускник навчального закладу за спеціальністю «експерт-криміналіст» може розраховувати на успіх на цій ниві. На жаль, лише одиницям вдається посягнути усі тонкощі теорії та навчитися застосовувати їх на практиці. Та й не мало важливу роль для експерта відіграє і досвід. Вважається, що експерт-почеркознавець може кваліфіковано і правильно самостійно виконувати експертизу десь через п'ять років роботи під наглядом досвідченого почеркознавця.

Перш ніж експерт-почеркознавець почне знайомитися з матеріалами експертизи, його завжди охоплює хвилювання: чи вистачить йому знань та досвіду; чи докаже він справжність тих чи інших документів чи, навпаки, підтвердить правильність сумнівів, що виникли; чи зможе він надати слідчому докази винності або невинності підозрюваного; чи допоможе він судді винести справедливе рішення?

Робота експерта-почеркознавця творча, і у той же час копітка. Матеріали, які надходять на експертизу, експерт опрацьовує декілька днів або тижнів, а інколи - декілька місяців. Сумніви змінюються впевненістю, впевненість - сумнівами, і нарешті з'являється однозначний висновок - це висновок експерта.

- **З якими злочинами доводиться мати справу експертам-почеркознавцям?**

- Основне завдання - ідентифікація виконавця рукописного тексту, цифрових записів і підпису. Експертиза вирішує і деякі неідентифікаційні завдання - встановлює факти виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком. Під час проведення почеркознавчого дослідження відіграють роль усілякі фактори: скажімо, розмір і нахил літер, натиск, взаємне розташування реквізитів, навіть різні начебто малозначимі штрихи тощо. Гадаю, немає сенсу зупинятися на всіх нюансах, тим паче, що їх багато.

Експертизи стосуються як кримінального процесу, так і господарських та цивільних справ. Щодо останніх, приміром встановлення авторства підпису у заповіті, то вони платні, і якщо громадяни звертаються до нас у Центр на вулицю Жовтневої революції, то ми не відмовляємо їм у прагненні встановити істину. Скільки це буде коштувати, залежить від складності проведеного дослідження.

Наприклад, над оцим ось наполовину списаним аркушем паперу - розпискою про отримання грошей, я пропрацював декілька днів, робив необхідні запити на надання додаткових зразків почерку (підписів), брав участь у судових засіданнях з метою надання допомоги суду у правильному та якісному відборі зразків, і нарешті провів дослідження і знайшов необхідну сукупність ідентифікаційних ознак, які вказали - ці записи та підпис виконала особа від свого імені та ще й у стані алкогольного сп'яніння. Хоча ця особа заперечує виконання досліджуваної розписки, ціна якої їй квартира, усі фактичні дані та отримані у ході проведеного дослідження висновки підтверджують факт написання даної розписки саме нею. Тепер остаточне рішення у справі прийме один з місцевих судів нашої області.

- Скільки слів чи речень треба мати, щоб встановити, кому належить той чи інший почерк?

- Що стосується обсягу досліджуваного матеріалу - то, звичайно, чим його більше, тим краще, але у цьому власне і полягає складність дослідження коротких рукописних записів та спрощених підписів. Існує така залежність - чим коротший досліджуваний текст (менший підпис), тим складніше і триваліше дослідження. Особа, яка призначила експертизу або замовила дослідження, повинна надати експертові вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку особи, яку ідентифікують. Вільні - це рукопис та підписи особи, виконані нею до порушення кримінальної справи і не пов'язані з нею; умовно-вільні - зразки, які виконані у зв'язку з цією справою, але не для експертизи; експериментальні - виконані за завданням слідчого (судді) спеціально для даної експертизи. Хоча інколи доводиться вдовольнятися тими зразками, що є. Проте, якщо наданих зразків недостатньо, експерт може витребувати їх у слідчого (судді), або зробити відповідний висновок (як правило у вірогідній формі) на підставі наявних матеріалів. Щодо підготовки та призначення почеркознавчої експертизи є відповідні науково-методичні рекомендації, затверджені Мінюстом.

- Чи були у Вашій практиці випадки, коли передбачувані виконавці при відборі експериментальних зразків змінювали свій почерк або викривляли свій підпис?

- Так, такі випадки були. Але це дуже легко перевіряє експерт при співставленні експериментальних зразків із вільними.

- Яким чином підробляють почерк і чи можна бездоганно підробити чужий підпис?

- Підробити почерк чи підпис практично неможливо. Хоча намагаються зробити це різними способами. Один з них - перемальовування на просвіт, коли ви маєте на руках зразок, через скло переводите кожен літеру, потім усе це обводите і в результаті копіткою праці отримуєте текст, який за почерком співпадає з почерком оригіналу. Але при цьому проявляються ознаки загальмованості письма, тупі початки та закінчення рухів і т.п. Кращий результат виходить, коли, трішки потренувавшись на аркуші, людина виробляє в себе необхідні рухальні навички, які дозволяють імітувати чужий почерк чи підпис. Але мушу сказати, що для цього треба певний талант і знання. Мені доводилося мати справу з документами, коли керівник не міг з впевненістю сказати чий підпис стоїть на папері - його чи заступника або ж секретаря. Трапляється, що в деяких організаціях посадовцям доводиться часто підписувати певні папери за шефа і вони добре натренувалися у цьому. Та у будь-якому випадку досвідчений експерт визначить підробку, хоча інколи зробити це буває дуже складно.

Природний почерк є результатом вироблених навичок письма і характеризується швидкістю, автоматизмом, стійкою координацією рухів. Людина, яка вмє добре, швидко і зв'язно писати має, так званий, високо вироблений почерк, який можна надбати лише у результаті великої письмової практики. Особи, які мало пишуть, не мають таких навичок, пишуть нестійкими, не зв'язними між собою рухами. Цей почерк називають мало виробленим. За короткий проміжок часу навчитися писати швидко і зв'язно не можливо. Тому інколи навіть побіжного погляду на зразки почерку достатньо, щоб зробити висновок - цей підозрюваний не міг написати досліджуваний текст.

- Буває, що у людей є декілька варіантів підпису: простіший - для паперів не відповідальних, і складніший - для важливих?

- Як не зустрічається абсолютно ідентичних почерків у різних людей, так не буває і абсолютно однакових автографів у однієї й тієї ж людини. Кожний новий, хоча трішки, але відрізняється від попереднього. Можете спробувати - підпишіть відразу три документи і помітите,

що усі підписи різні. Тому, якщо трапляються документи, де автографи раптом виявилися схожими як дві краплі води, експерти майже не сумніваються: один з них фальшивка.

- За почерком можна не лише встановити виконавця, але й стать, вік, фізичні та професійні особливості і, як ви вже сказали, стан сп'яніння...

- У певній мірі так. Почерк - це система рухів, умовний рефлекс, а усі рефлекси йдуть з голови. Починають писати усі однаково - за прописом, ретельно виводячи кожну літеру. З часом розвиваються графічні навички, скоропис та система скорочень - у кожного вони свої. Ви помічали, який почерк, приміром, у лікарів чи бухгалтерів? Там щось можна розібрати? Це від великого обсягу інформації та того, що вони багато пишуть.

- Останнім часом підписи спрощені, а почерки схожі. Якщо раніше писали з різними завиточками, хвостиками, то зараз цього немає. Чи не ускладнює це експертизу?

- Для експерта, який знає свою справу, це не суттєво. Він у кожному почерку знайде свої особливості, за якими можна серед інших впізнати автора. Разом з тим, звичайно, чим більше оригінального у письмі, тим легше встановити виконавця.

- З якими підробками документів найчастіше доводиться мати справу?

- Звичайно, найбільше експертиз стосується кримінального процесу, хоча є й підробки підписів у заповітах, документів при здійсненні шахрайських операцій та «захопленні» підприємств, підробка документів, які надають в суд в якості доказів по справі, підробка підписних листів...

- Ви згадали про підробку підписних листів. Побутує думка, що почеркознавчі не люблять вибори?

- Виборча кампанія просто приносить нам додаткову роботу. Згадайте хоча б справу «сотого округу». Як ми підраховали, лише експерту-почеркознавцю, щоб зробити усі експертизи по цій справі, згідно методики їх проведення, потрібно було б більше 50 років, а ще необхідно врахувати час, який мають витратити оперативні працівники на якісну підготовку матеріалів (експериментальних та вільних зразків) для проведення експертиз...

- А чи є складності при виявленні підробки у залежності від того, якою ручкою вона зроблена?

- Головне, щоб текст був написаний вручну, а вже те, чим він написаний - чорнилами, гелієвою чи кульковою ручкою, не завжди важливо. Хоча бажано мати зразки почерку, написані тією ж ручкою, що й досліджуваний документ.

- Графічний матеріал на аркуші паперу для експерта-криміналіста - все одно що фарба для художника, який створює портрет...

- Можна сказати і так. А от що стосується аркуша паперу... Можу навести такий приклад. Якось до міліції звернулася сім'я із заявою про те, що невідомий осквернив пам'ятник їхньому родичу на цвинтарі, написавши на гранітній плиті нецензурні слова. Подібні образливі написи на адресу родини були залишені на рейках, паркані у мікрорайоні, де вони проживали. Коли встановили підозрюваного, у нього вилучили аналогічні зразки для письма. Проведені почеркознавчі дослідження підтвердили - написи зробила саме ця людина.

В історії почеркознавства відомий випадок, коли маніяк розпеченою коцюбою випалював на тілі жертви слова. За зразками почерку підозрюваного експерти довели, що саме він катував потерпілих. Але в практиці кіровоградських почеркознавців таких випадків, на щастя, не траплялося. У моїй особистій практиці був такий цікавий випадок, коли неподалік трупа на стіні був видряпаний надпис, який вказував на самогубство людини. Але при порівнянні з вільними зразками почерку потерпілого (зрозуміло, що зразки були написані на папері, але літери були друковані і порівнювальні з досліджуваними) було встановлено, що досліджувані записи виконані не ним...

- Відомий італійський психіатр Чезаре Ламброзо, подивившись на почерк Льва Толстого, сказав, що він належить жінці легкої поведінки з психопатичними нахилами. Чи можна судити про людину за її почерком? Ваше особисте ставлення до графології?

- Почерк - це додаткова інформація про людину. Графології стільки ж років, скільки алхімії, і це лише у певній мірі наука. Тут велика доля фантазії. Тобто результати містять разом з об'єктивною інформацією момент суб'єктивізму. І їх не можна використовувати, скажімо, у суді. Але криміналіст, щоб отримати уяву про людину для себе особисто, може скористатися послугами графології. Що мені й доводилося неодноразово робити. До речі у розвинутих

західноєвропейських країнах у 90-ті роки минулого століття (близько 80% фірм Німеччини, більш 50% великих компаній Швеції) проводили аналіз почерків при прийомі на роботу.

- І як визначити за почерком, що за людина перед вами?

- У почерку (в особливостях написання окремих літер, у ритмі і темпі письма, в манері акцентування окремих літер, наявності підкреслювань і т.п.) можуть об'єктивно відбиватися такі особливості людини, як слабкість або сила волевих установок, ступінь збудженості або зрівноваженості людини.

У почерку відображаються фізичні вади виконавця. Так, наприклад, одна з робіт Леонардо да Вінчі «Codex atlanticus» написана дзеркально. Довгий час вважалося, що таке виконання рукопису було обумовлено бажанням автора замаскувати зміст, поки не було встановлено зі спогадів сучасників, що права рука Леонардо да Вінчі була паралізована. До речі, наявність дзеркально виконаних знаків у рукописі - є ознакою зміни виконавцем звичної «пишучої руки». Крім того, в почерку відбиваються і розлади нервової системи людини. Дуже вирізняються, наприклад, почерки параноїків, хворих на шизофренію, страждаючих на хворобу Паркінсона. Для визначення ступеню і стадії розвитку паркінсонізму медиками розроблені спеціальні методики, основані у тому числі і на вивченні почерку хворого.

Ось, наприклад, кінцевий штрих, різко і прямо направлений донизу, особливо у підписах, означає рішучість і сильну волю, войовничість. Відкриті доверху голосні літери - означають миролюбність, довірливість, донизу - лицемірство та неправдивість, закриті - замкнутість. Тонкі літери - делікатна, ніжна натура, а коли почерк розмашистий - це свідчить про широку натуру. Але при цьому нерівний - чоловічий. У жінок зазвичай почерк рівний, тому що вони більш зрівноважені, ніж чоловіки. Жінки більш схильні у своїх психологічних проявах до золотої середини. Навіть у відношенні інтелекту. Чоловіки не такі, вони більш схильні до відхилень від норм у той чи інший бік. Серед них більше геніїв, але разом з тим і розумово неповноцінних більше.

- Чи застосовує сьогодні експерт-почеркознавець комп'ютерну техніку ?

- Якщо ви маєте на увазі використання комп'ютерної техніки для оформлення висновку експерта та ілюстративного матеріалу - тоді застосовує, але якщо це стосується використання почеркознавцем специфічних комп'ютерних програм, то, на жаль, а можливо на щастя, - ні, не застосовує. В нашому науково-дослідному центрі таких програм поки що немає. Мені відомо, що в науково-дослідних інститутах судової експертизи такі програми розроблялися і деякі з них протягом певного часу використовувалися, але за різних обставин вони не знайшли свого місця в даній галузі. Тож на озброєнні експерта-почеркознавця, як і раніше, залишаються знання, досвід, очі та мікроскоп. Але скажу відверто - підробити чужий почерк чи підпис так, щоб це не помітив фахівець, практично неможливо. А тому, враховуючи ті наслідки, які настануть після виявлення підробки, - підробляти чийсь почерк чи підпис, принаймні не раджу.

ДУМАВ – ЙДЕ „НАЛІВО”, ВИЯВИЛОСЯ – НА ТОЙ СВІТ

Процес отримання сексуальної насолоди може мати летальний наслідок. У групі ризику - люди із серцево-судинними захворюваннями, з різкими перепадами артеріального тиску, захворюваннями дихальних шляхів у гострій формі. Померти можуть і люди з хорошим здоров'ям, наприклад від задухи чи раптової зупинки серця.

Причина смерті – сексуальна насолода

В управлінні усі знали, що Аркадій Петрович любить жінок. І не лише підлеглих йому. Двічі на рік він їздив у санаторій до Трускавця підлікувати шлунок. І щоразу його супроводжувала нова пасія. В управлінні шепталися, що це чергова коханка з танцювального ансамблю, яка репетирує з Аркадієм Петровичем різні „па”. Двох танцівниць раз на тиждень водив відвозив на дачі Песецького. Кажуть, дружина знала про цю слабкість чоловіка, але закривала на неї очі. Обоє – люди передпенсійного віку, разом прожили понад 30 років, уже онуки закінчили школу. Тож на старості років жінка боялася міняти заможне життя. Сподівалася, що цей блуд чоловіка колись та закінчиться, тобто природа візьме своє. І справді, узяла.

Тієї суботи Іван відвіз на дачу до Аркадія Петровича двох жіночок – Клавдію та Тамару. Як потім розповідала слідчому Тома, вони випили – дівчата пляшку шампанського, а господар - півпляшки коньяку. Спершу у ліжку до Аркадія Петровича полізла Тома, а потім настала черга Клави. Тома вийшла надвір, нарвала з черешні пригорщу спілих ягід, кинула одну до рота і ледь

не подавилася. Злякав несамовитий крик Клави, від якого дзенькнули шибки у вікнах будинку. Через мить надвір вибігла гола подруга і помчала по дорозі з дачного містечка у напрямку вулиці Полтавської. На щастя, назустріч йшов дачник, який і допоміг Томі зупинити Клаву. Коли вели її назад до будинку, пручалася, на запитання „що трапилось?” - не відповідала, а лише плакала.

Аркадій Петрович лежав на дивані з широко розкритим ротом та з виразом задоволення на обличчі. „Бідолашна дівчина, - пожаліла Тамара подругу. - Це ж треба: раптом усвідомити, що на тобі, і у тобі, покійник... Це, знаєте, смертельний шок!”. З нього потім Клаву виводили з півроку у селищі Новому.

Чоловіча смерть

Її ще називають „солодкою”, оскільки вона приходить під час статевого акту. Любовне напруження іноді трагічно накладається на серцево-судинне захворювання, і людина залишає цей світ. Список померлих таким „благородним” шляхом досить великий. Знамений цілитель Авіценна, великий завойовник Чингісхан, імператор Карл Великий, римський папа Лев VII... 18 жовтня 1865 року „смертельно” відзначився під час любовних утіх із

служанкою на більярдному столі прем'єр-міністр Великобританії лорд Генрі Пальмерстон. Президент Франції Фелікс Фор помер у борделі у лютому 1899 року. Після цього його партнершу довго не могли вивести з шокowego стану. Колишній віце-президент США Нельсон Рокфеллер сконав в обіймах коханки у 1979 році. Мільярдеру на той час був 71 рік. А чилійський політик Рауль Велосо у 2001 році посмертно став депутатом. У цьому йому допоміг скандал, пов'язаний зі смертю. Незадовго до виборів він, прихильник суворих моральних устоїв, помер під час сексу з повією. Ім'я Велосо залишилося у бюлетенях через халатність працівників виборчих комісій, а чилійські ЗМІ присвятили стільки уваги історії смерті політика, що на день виборів його знала уся країна. У результаті він переміг на виборах, хоча потім чилійський виборчком визнав подані за нього голоси недійсними.

Буває і з жінками. Але рідше

Лікарі кажуть, що шанси померти під час сексу у чоловіків у кілька разів більші, ніж у жінок. Смерть настає через зупинку серця чи інфаркт, а до цього чоловіки, мовляв, більш схильніші, та й основне фізичне навантаження лягає як правило на них. Лише у кожному четвертому випадку чоловік помирає від сексу з дружиною. Інші 75% - секс с повіями та коханками. Напруга пристрастей вища і емоції більші, тому і навантаження на серце серйозніше.

Статистика подібних смертей не ведеться. Але що такі випадки трапляються і у Кіровограді – ніхто не стане заперечувати, і напевне читачі можуть пригадати подібні історії із сусідами, знайомими, колегами.

- Працюючи водієм на „швидкій”, - говорить Василь Іванович, - двічі виїжджав на чоловіків, які охололи після сексу. Зі слів їх партнерок, помирали вони швидко, і навіть красиво. Хрюкнули кілька разів – і усе. Без страждань. Як потім говорили лікарі, в обох випадках під час розтину констатували коронарну смерть, іншими словами - зупинилося серце. Жінки ж стверджували, що сталося це у самий пік оргазму. Пристойні сім'янини, обіймали високі посади, відомі у місті люди. Після їх смерті у квартирах коханок, дружини не знали, як реагувати. Начебто і горе, але ж одночасно й сором. Хоча б на дружині помер, а то з коханкою.

А помирають і на дружині. Вранці почався кошмар. Лариса прокинулася і відчула щось недобре. Повернула голову у бік чоловіка. Ігор лежав з відкритими очима, зуби розжаті, рот перекошений з блаженною посмішкою. Медики констатували, що смерть настала відразу після статевого акту – не витримало серце. За 25 років їх спільного життя Ігор завжди був уважний, ніжний з нею і, незважаючи на свій похилий вік, подружні обов'язки виконував з регулярністю, завидною навіть для чоловіка середніх років. Усе було чудово і цього разу. І ось...

В одному з районів області трапилася наступна історія. 65-річна самотня жінка померла у момент найвищого сексуального задоволення. Як вважає слідство, вона могла на мить втратити свідомість, і, занурившись обличчям у подушку, віддати Богу душу, не маючи можливості дихати.

Коли наступного дня сусіди занепокоїлися, що вона не порається, як це бувало зазвичай, по господарству, зайшли до будинку жінки – і закам'яніли від несподіванки, побачивши оголене тіло Марії Іванівни у замисловатій любовній позі. „Захолола у тому положенні, у якій її й застукала смерть” – шепталися сусіди. Міліція швидко знайшла партнера - 35-річного односельчанина, який частенько заходив на вогник до жінки. Він і розповів, що ж насправді трапилося. Ці слова підтвердила судмедекспертиза. Насилля над померлою не було, а смерть настала у результаті нестачі повітря під час статевого акту. Щоб приховати свої гучні емоції, жінка сильно притиснулася до подушки. А хвиля сексуального задоволення остаточно задушила її.

Коментар фахівця

- У моїй практиці був такий випадок, - говорить **завідуючий кардіологічним відділенням лікарні швидкої допомоги міста Кіровограда Олександр Вавінський**. - 50-річний хворий відпросився увечері з'їздити додому через сімейні обставини. Його відпустили, а чоловік поїхав до своєї коханки. Там і помер.

Під час статевого акту організм зазнає досить серйозних навантажень, - продовжує Олександр Борисович. Частота серцевих скорочень досягає 180 ударів на хвилину, а артеріальний тиск – 230/130 мм рт. ст. (нормальний тиск 120/80!). У фазі передоргазму частота дихання досягає 60 на хвилину (норма 18-20). Ризик раптової смерті вищий у людей із серцево-судинними захворюваннями, особливо якщо поєднуються фактори так званого смертельного квартету: артеріальна гіпертензія, порушення жирового обміну та різні варіанти ожиріння, гіперліпідемія (підвищений вміст ліпідів у крові) та порушення вуглеводного обміну. Це трапляється у випадку позашлюбного зв'язку з молодого партнеркою, і цьому передують багата трапеза та вживання алкоголю. Чоловік прагне викластися без залишку, хвилюється. Безумовно, важливий і віковий фактор, тому чоловікам старшого віку можна порекомендувати пози, за яких основне навантаження лягає на жінку. Разом з тим у рамках сімейних стосунків сексуальна активність значно не збільшує ризик розвитку інфаркту міокарда. Навпаки, зменшення або відсутність сексуальної функції може вплинути не тільки на якість життя чоловіка, але і, очевидно, на його тривалість. Як не дивно, але статистика стверджує, що аноргазмія (коли оргазм поганий, секс не приносить задоволення - наприклад, примусовий) – є фактором ризику розвитку у чоловіків атеросклерозу та раптової смерті.

До перевантажень можуть призвести і препарати, які стимулюють серцеву діяльність, і які у малих дозах рекомендують приймати для підвищення потенції. Скажімо, бум викликала поява віагри. Деякі чоловіки, які приймали цей препарат помирали за тяжкого колапсу (різкого падіння артеріального тиску). У 130 випадках смертей після вживання віагри у США 77 чоловіків хворіли серцево-судинними захворюваннями, 44 раніше перенесли інфаркт міокарда, троє – гостре порушення мозкового кровообігу. 16 пацієнтів приймали нітрати. А тим, хто приймає їх у зв'язку з тим чи іншим захворюванням, слід забути про революційні препарати, і перш, ніж їх вживати, слід порадитися з лікарем. Та й взагалі, що можна, а що не можна в інтимній сфері, повинна вирішувати індивідуальна бесіда з лікарем, можливо підкріплена велоергометрією (запис ЕКГ на фоні фізичного навантаження).

ВІД ГУСЕНИЦІ ПІД КІРОВОГРАДОМ ГИНУТЬ ЖИВНІСТЬ ТА РОСЛИНИ

Глобальне потепління несе людству нові хвороби і нові біди. Приміським селам уже загрожує гігантська гусениця. Врятує селян хіба що холодна зима

Майже одночасно кілька наших читачів, жителів сіл Катеринівка, Мальовниче та Олексіївка з Кіровоградського району, забили тривогу. Уже близько місяця їм проходу не дає гігантська гусениця, окремі екземпляри якої сягають 15 см. Куди не стань, ризикуєш розчавити бридку істоту, з якої вибризкується зелена пастоподібна смердюча маса. Гусениця повзає по дорогах, гусениця на городах, гусениця у степу... Жовтувата, руда, зелено-бура з різнобарвними поздовжніми і косими бічними смугами, а зверху - ріг. Голова чимось нагадує колорадського жука, начебто це його мутант. Гусениця об'їдає листя, стебла і пагони рослин. Одну з таких потвор ми закрили у скляну банку разом з пагоном берізки, і поки їхали 20 кілометрів до Кіровограда, від рослини нічого не залишилося.

Селяни стверджують, що від гусениці здохла домашня птиця. Так жителька села Валентина Яківна Корчагіна говорить, що за свої майже 70 років ще не бачила нічого подібного. У неї днями пропало шестеро дорослих гусок. Уранці випустила їх з двору, птиця вийшла на вигін,

щось ухопила з трави і почала конвульсивно крутити головою ламбаду, а потім упала і завмерла лапками вгору. Жінка не бачить іншої причини у загибелі гусок, як у гусениці, яку ковтала птиця. Ті з гусок, які відригнули її, залишилися живі. Подібне горе спіткало і Діну Кривинську з Олексіївки, у якої загинуло чотири качки. Тепер жінка не випускає з двору своїх каченят, тримає їх у загорожі. Діна Василівна говорить, що гусениця поїла у неї та сусідів помідори, повзає по іншій городині. У степу, де залишила свій смердючий слід гусениця, не хочуть пастися корови.

Що це за нечисть і як з нею боротися? – б'ють на сполох селяни.

- Це гусениця бражника, - говорить головний державний інспектор, начальник Державної

станції захисту рослин Кіровоградської області Дмитро Бабков. – Що цікаво, деякі види цих метеликів занесені до Червоної книги! Уперше бражник нагадав про себе масово восени 2005 року на Херсонщині. Там на один квадратний метр сільськогосподарських культур припадало до 20 гусениць. Очевидно, що у цьому році метелик долетів до Кіровограда і відклав свої яйця. Бражник за літо приносить два покоління. Метелики першого літають у червні-липні, а другого – у серпні-жовтні. Заляльковуються у ґрунті, де і зимують у земляних печерках. За суворой зими лялечки вимерзають, тож популяція відновлюється за рахунок мігрантів.

- Усе це наслідки глобального потепління, - вважає Бабков. – Взимку лялечки не вимерзають і напровесні вилітають на лани. І це не єдиний випадок впливу зміни клімату на поширення комах. Так торік до нас звернулися з Устинівського району, де усе поле кукурудзи було всіяне коричневими черв'ячками, закрученими по спіралі. Це була комаха ківсюк, яку на Україні описали ще наприкінці XIX століття, і ось уже більш, ніж сто років не спостерігали (!).

Як нас запевнили фахівці станції захисту рослин, бражник не пошкоджує культурні рослини, мовляв такі випадки не зафіксовані наукою на Україні. Однак ті з селян, з ким нам довелося розмовляти у селах Кіровоградського району, іншої думки з цього приводу. Гусениця знищує не тільки картоплю та помідори. І якщо метелик бражника ще можливо й можна назвати красивим, то гамма кольорів на спинах гусениць не те що не вабить око, а відлякує людей. І впершу чергу вони бояться невідомого, того, що може принести їм ця нова нечисть. Он скільки боремося з колорадським жуком, а йому хоч би хни! А як боротися з цією гусеницею наука поки що не знає. Вірніше - не ставила перед собою такого завдання. Кажуть, не було проблем з бражником. Тож селянам залишається лише сподіватися на природу – узимку будуть морози і лялечки бражника, які ховаються на кілька сантиметрів у землю, вимерзнуть. І не дай Бог зима буде теплою!

ПРИМИРЕННЯ НАД МОГИЛАМИ

У жовтні на місці танцювального майданчика у міському парку Бобринця розпочали розкопувати захоронення німецьких солдат. Проводять його спеціалісти з Народної Співки Німеччини. Після окупації Бобринця у 1941 році у місті працював військовий госпіталь. Сюди звозили тяжкопоранених та хворих солдатів. Померлих з почестями хоронили на місці нинішнього парку у 1941-42 роках, та пізніше, у 1944-му, під час відступу німців. На могилах ставили хрести. Але після війни їх зрівняли з землею і заасфальтували під танцмайданчик, на якому півстоліття вибивали гопака бобринчани. Чого дивуватися: у радянські часи така неповага до пам'яті покійних була звичним явищем, на місці захоронень, і не лише колишніх ворогів, а й наших співвітчизників, споруджували житло та заводи – скільки таких забудов лише у Кіровограді!

Гуманітарна організація Народна співка Німеччини з догляду за військовими захороненнями була заснована після Першої світової війни у 1919 році. Нині вона працює у 45 країнах світу, переслідуючи свою головну мету – догляд за військовими могилами німецьких солдат за кордоном. Перезахоронення вояків вермахту на території України останнім часом стало так би мовити державною політикою. Вони проводяться згідно міжурядової угоди - у 1994 році між Німеччиною та Україною підписана декларація, яка слугує правовою основою діяльності

Спілки у нашій країні. А це розшук, збереження та догляд за могилами полеглих на війні німців. В Україні створено п'ять великих збірних кладовищ, одне з яких - у селі Крупське під Кіровоградом.

Тема перезахоронення загиблих німців у Бобринці була порушена у 1998 році. Тоді ж провели і перші розкопки та знайшли останки 70 солдатів, які відправили до Києва. Ініціатором другого етапу, уже у 2007-му році, став міський голова Бобринця Л.Кравченко. У травні рішенням міської ради було надано дозвіл на здійснення робіт з ексгумації та перезахоронення німецьких солдат, а після святкування дня міста розпочалися роботи.

- Захоронення здійснено у вигляді великої підкови, спочатку кілька паралельних рядів могил глибиною 1-1.2 метра, а потім заокруглення у вигляді підкови, у центрі якого колись стояла церемоніальна чаша з вічним вогнем, - говорить старший спеціаліст Народної Спілки В.Качмарчик. - На рештках форми загиблих гудзики з нальотом хлору - за свідченнями старожилів, трупи під час захоронення пересипалися хлоркою з метою обеззараження території, оскільки захоронення велике. За списками німецьких архівів тут поховано 249 осіб, як правило це померлі у госпіталі солдати. Останні семеро чоловік, серед яких один обер-лейтенант, очевидно потрапили під артобстріл, оскільки мали численні переломи кінцівок. Ми ведемо облік ексгумованих, уже знайшли багато жетонів, за якими ідентифікуємо останки. До речі, жетони розділені навпіл – одна половина була у вояка на одязі, інша до цього часу зберігається в архівах. За цими даними згодом розшукують родичів загиблих. Якщо вони не виявлять бажання забрати прах на батьківщину, військового перезахоронять на німецькому кладовищі, у Кіровоградській області таке облаштоване у селі Крупське.

В.Качмарчик говорить, що німці відповідально ставилися до захоронення загиблих одноплемінників. Про всяк випадок фотографували могилу з прилеглою територією у двох екземплярах. Один знімок відправляли рідним у Німеччину, інший - залишали в архіві. Загиблих закопували зі спеціальним жетоном, на якому були вибиті ім'я та звання. В одній із могил знайшли пляшку з-під шампанського, у якій зберігався аркуш паперу з написаною олівцем інформацією про померлого від ран у госпіталі солдата Ернеста Енгельса, 1913 року народження, та інші деталі, які дозволяють ідентифікувати убитого, а також дані за яких обставин він загинув.

Взагалі німці, незважаючи на воєнний час, шанобливо ставилися до померлих товаришів. З почестями ховали їх незалежно від звання, у більшості випадків по одному тілу у могилі, або ж по два-п'ять, взаємності від близькості фронту. Родичам окрім фотографій відсиляли й плани кладовища, на яких була прив'язка до місцевості та вказаний ряд і місце, де спочиває загиблий. У радянській армії таке не практикували, родичам надсиляли одного похоронного листа із зазначенням населеного пункту, біля якого загинув смертю хоробрих солдат. А його тіло у кращому випадку знаходилося серед сотень побратимів в одній Братській могилі.

Бобринець - не єдина точка на карті Кіровоградщини, де у 2007-му році працювали спеціалісти Народної спілки Німеччини. У першій половині року вони розкопували кладовище німецьких солдат у селі Рівне Новоукраїнського району.

Якщо раніше ми говорили про безчинства німецької армії на українській землі, а німецьких вояків знали лише як варварів, що прийшли плюндрувати нашу землю, то сьогодні бачимо німців з іншого боку. У них можна повчитися пам'яті, поваги до загиблих та бажання жити за християнською мораллю.

РАДЯНСЬКІ МАРКИ, КУПЛЕНІ КОЛИСЬ У КІОСКУ ФІЛАТЕЛІЇ, ОСОБЛИВОЇ ЦІННОСТІ НЕ МАЮТЬ

Сімдесятичотирирічний Микола Чабаненко — єдиний на Кіровоградщині Заслужений філателіст України. Цю відзнаку він отримав у 1992-му. Тридцять п'ять років Микола Юхимович пропрацював на пошті, до 2009-го, - спершу інструктором по філателії, потім інструктором у відділі розповсюдження.

Марки почав першим збирати мій старший брат Володя, - говорить Чабаненко. - Тітка Феня, яка проживала у Москві і працювала кур'єром, відклеювала їх з конвертів, що надходили у пошті на адресу її організації з різних країн світу. А потім відправляла племінникам у Кіровоград.

Не виключено, що тітці самій подобалися ці красиві загадкові картинки, і вона думала, що вони повинні сподобатися дітям. Справді, поштова марка - це не просто клаптик паперу, це справжній витвір мистецтва, хоч і маленький за розміром. Поштові марки - своєрідні "візитівки" держави, над створенням яких трудився не один десяток талановитих художників.

Оскільки брат марками не сильно переймався, тож невдовзі тітчине зібрання перейшло до Миколи Юхимовича. А коли Чабаненко пішов працювати на агрегатний завод у 1965-му, у нього з'явилася можливість купувати марки у магазині. Такий був на розі вулиць Леніна та Луначарського. Потім його перенесли у сусідній квартал, на Леніна, 29.

Тоді на 10 карбованців можна було накупити купу марок, - пригадує Микола Юхимович. - 50 копійкок - найдорожча. Філателією займалися як дорослі, так і школярі. На обліку у радянські часи в області було зо три сотні філателістів та ще близько 800 школярів, які мали абонементи у магазині. От, щоправда, не пам'ятаю, щоб філателією захоплювалися жінки.

Серед філателістів - люди різного віку й різних спеціальностей: робітники, лікарі, учителі, працівники обкому партії та КДБ, військові... Наприклад, колекціонував марки Адольф Звариш, який працював в обкомі, а потім був заступником начальника Кіровоградського міськвідділу міліції. Одні збирали марки у хронологічному порядку їх випуску, інші - тематичні колекції - Ленініану, спорт, комсомол, фауну чи флору тощо. Поповнювали колекції через філателістичний магазин, а також, відвідуючи зібрання філателістів у Ковалівському парку улітку та Будинку культури ім. Компанійця узимку, а також спілкуючись з філателістами з інших міст.

Перша філателістична виставка у Кіровограді відбулася у 1970-му. Проходила вона у Будинку культури ім.Компанійця, і була присвячена 100-річчю з дня народження Леніна. Експозиція Чабаненка отримала нагороду. Потім колекцію марок Миколи Юхимовича забрали до Києва і виставляли в Австрії. Загалом він був учасником 17 філателістичних виставок.

- На одній з виставок у Кіровограді виникла анекдотична ситуація, - усміхається колекціонер. - В оргкомітеті виявилось два Чабаненки, та ще й третій у журі. Окрім мене, це були кореспондент "Кіровоградської правди" Володимир Чабаненко та працівниця облвиконкому Євгенія Чабаненко. Іногородні філателісти цікавилися, чи бува не родичі ми.

У радянські часи усі колекціонери були під пильною увагою КДБ. Щоправда, Микола Юхимович пригадує лише один випадок, коли кадебісти відкрито цікавилися філателістами. В

одного кіровоградського колекціонера з'явилося кілька довоєнних марок з портретом Гітлера. Тож його попросили віддати ці марки.

Сьогодні стало модно збирати не те, що подобається, а те, що приносить прибуток. Усі шукають раритети, щоб виручити на цьому чималі гроші. Ті, хто продовжує цим захоплюватися, розділилися на три умовні групи: колекціонерів, накопичувачів і дилерів. Перші займаються філателією для душі, другі вкладають гроші на перспективу (останнім часом ціни на деякі види марок дуже зросли), для третіх це бізнес.

- Ціна марки залежить від року випуску та кількості марок, запущених в обіг, - говорить Микола Юхимович. - В СРСР випускали шалені наклади марок. До речі, нині не складе зайвих зусиль знайти навіть деякі марки царської Росії, бо їхні тиражі також були великі. Тому й не так цінуються. А от якщо пошта запустила в обіг усього кілька марок, то тут уже починається.

У Радянські часи була велика популяризація марок, скрізь про них говорили. Коштували копійки, тому дозволити їх собі могли навіть хлопчачки. Зараз марки теж є і їх стало навіть більше, ніж раніше, але це недешево задоволення.

Яскравий тому доказ - найдорожчі марки СРСР, ціни на які часом можна порівняти з вартістю однокімнатної квартири або новенького автомобіля! Так, марка "40 років Радянському цирку" не вийшла у тираж, бо її творці не змогли визначитися, в якому ж саме році був заснований радянський цирк. Відомо лише про один екземпляр цієї марки, який був проданий на аукціоні за 13,8 мільйонів рублів. Або ж "Закарпатська Україна", ще одна рідкісна поштова марка СРСР, відомо лише про один її примірник, який був проданий на аукціоні за 29 900 доларів. Слід згадати і про радянську марку "250 років Полтавській битві". Датована вона 1959-м. Випуск марки був в останній момент заборонений через візит Микити Хрущова до Швеції. У тираж потрапило не більше 40 марок, кожна з яких сьогодні коштує близько 15-20 тисяч доларів.

- Цінуються не лише марки, випущені маленьким тиражем, а й марки з помилками, якщо зубчики відсутні, марашки всякі - філателісти все це дуже люблять. Є така марка, де зображення літака надрукували догори ногами. Помилка поліграфії, а для колекціонера - справжня знахідка. На аукціоні цю марку, до речі, купили за 827 тисяч доларів!

А ось найперша марка із зображенням королеви Єлизавети, її називають «Чорний пенні» - не такий вже і раритет. Був час, коли в обороті знаходилася величезна кількість таких «чорних пенні» - 69 мільйонів.

- Я збирав хронологію, не ганявся за рідкісними радянськими марками, - говорить Чабаненко. - А більшість марок, випущених у період з 1965 по 1990 роки, особливої цінності не мають. Якщо б я продав сьогодні свою колекцію, то навряд чи розбагатів би з цього. Тож нехай лежать, як пам'ять.

ВОЛОДИМИР ГУЙВАН БОРЕТЬСЯ З ПРОБЛЕМАМИ ХРЕБТА ПІДВОДНИМ ПОЛЮВАННЯМ

Житель селища Нове Володимир Гуйван займається підводним полюванням уже 35 років. Спершу це були спортивний азарт, відпочинок на природі та смачний улов. А після того, як зазнав травми хребта, періодичні занурення під воду перетворилися у лікувальні процедури.

- Після підводного полювання біль, як рукою знімає, - пояснює Володимир Олександрович. – Як місяць не попірнаю – ледве з дивана встаю. На рибалку збираюсь, у машину сісти не можу. Та кілька годин під водою – і біль пропадає. Виходжу на берег, як знову на світ народився. Коли повертаюсь додому, можу важкі сумки із спорядженням та уловом винести до квартири без зупинки.

Ефект підводного лікування чоловік пояснює так: під водою організм ніби у нерухомості, тіло розслабляється, у тому числі і хребет.

Уперше Володимир Гуйван вийшов на підводне полювання у 18 років. За зброю був арбалет з гумовою тятивою. Купив його за 11 карбованців. З роками змінювалися і зброя, і екіпірування. Говорить, що сьогодні має «повну шафу» гідрокостюмів, вистачить «роті рибалок»...

- У радіусі 300 кілометрів від Кіровограда об'їздив усі річки. Синюха, Інгул, Південний Буг... Був і на Сулі, на кордоні Полтавської та Сумської областей.

Володимир Олександрович цінує ті річки, в яких чиста вода. Там і краща видимість, і з більшої відстані можна стріляти по рибі, але головне - можна роздивитися підводну красу.

- Короп лякливий і відразу утікає, побачивши людину перед собою. Щуці байдуже, крутиться на місці. Карась також уваги не звертає, але не тримається місця.

Занурившись у воду, рибалки плывуть у різних напрямках, щоб не заважати один одному, та й цього вимагає техніка безпеки. Під водою перебувають не менше восьми годин на день.

- Дві-три години попірнаю – і на берег, півгодини на перекур – і назад у воду, - говорить рибалка. – Дихаю через трубку. Акваланг використовую лише, щоб щось підняти з дна.

А чого лише не побачиш на дні наших річок. Багато побутових відходів. Трапляються рушниці, які впускають у воду мисливці, полюючи з човнів на водоплавну птицю. А якось довелося діставати з дна Синюхи новенький двигун для човна марки «Мерк'юрі».

- На Синюсі, нижче Попівки, де в 41-му була переправа, - там і гранати, і міни, і снаряди, і людські останки... Залізо страшно чіпати – може вибухнути...

Є у Володимира Гуйвана альбом фотографій, які документально підтверджують, що йому вдалося вполювати під водою. Зокрема коропа, якого він здобув на Синюсі, вагою за 20 кілограмів. Проте найбільшу рибину так і не зміг витягнути на берег.

- Цього літа на Південному Бузі, під Первомайськом, підстрелив сома вагою не менше центнера. У довжину – метри три з половиною, у товщину – руками не охопити. Поцілів у нього ближче до хвоста. Проволік він мене кілька метрів і вирвався. Того ж дня я ще раз бачив цього сома у воді, але уже не стріляв - на таку велику рибину треба мати потужнішу зброю.

Окрім Південного Бугу, Володимир Олександрович полював сомів на Синюсі, нижче Тернівської ГЕС, а також на Сулі.

Хоча щоразу з рибалки привозить смачну здобич, та рибним гурманом себе не вважає. У полюванні його приваблює сам процес.

- Найбільше смакує судак – його м'ясо пісне і без кісток. Сом дуже жирний. Як і короп. Якщо великий улов, і нам з дружиною з ним не впоратися, то передаємо доньці у Київ, чи пригощаємо друзів.

Володимир Гуйван каже, що підводне полювання поширене серед кіровоградців. Він знає зо два десятки таких рибалок. Також навчив цій справі сімох знайомих. Тож завжди знайдеться кому скласти компанію для поїздки на рибалку.

ЯК "СВЯТКУВАЛИ" ВЕЛИКДЕНЬ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

У радянський час Великдень, як і решту релігійних свят, українцям доводилося святкувати майже підпільно.

У Кіровограді зруйнували Знаменську церкву на Биковому та Петропавлівську кладбищенську церкву. На місці Успенського собору комуністи збудували приміщення обкому партії. Володимирівську церкву віддали під Будинок культури працівників торгівлі, у Покровській приймали склотару, а у Преображенській влаштували картинну галерею. Грецька церква залишилася єдиною у місті, де правили службу.

З Воскресінням Христовим комуністи 70 років боролися рейдами та заборонами. Кого помічали на всеношній або з крашанками, могли вигнати з роботи або виключити з колгоспу. У 1930-му вихідний через Великдень перенесли з неділі на четвер, щоб свято стало робочим днем. Коли ця практика не прижилася, стали людей виганяти на ленінські суботники, недільники і масові ходи з опудалами священиків, які потім спалювали. До цього дня приурочували антивеликодні лекції: дітям розповідали, що великодні гуляння плодять п'яниць і хуліганство. Колгоспні бригади намагалися відправити на роботу подаль в поле, а дітей забирали на виїзні екскурсії, за ігнорування яких батьків викликали в школу. У Страсну п'ятницю, час глибокої скорботи у християн, для школярів любили влаштовувати танці. А у понеділок після Великодня педагоги перевіряли руки у дітей: якщо помічали сліди від крашанок – були проблеми.

- У 80-ті роки у КІСМі проходив конкурс дискотек міста, - говорить Микола Барабуля, художній керівник БК «Авіатор». - Я був у журі. Сиділи за столом увесь день, проголодніли. В інститутській їдальні спекли хліб у вигляді паски, з дивною назвою «Весняні хлібці». І нам поставили на стіл цей хліб, щоб їли. На другий день викликали нашого директора у райком партії, а я працював тоді у Будинку народної творчості, і кажуть - а що це ви їли паску? Хтось доповів, вислужився.

Тесть у мене був партійний, - продовжує Микола Іванович. - Коли він поїхав у відрядження, теща бігом до церкви, домовилася похрестити онука. Хрестили у дома, щоб ніхто не бачив. А то тестя могли покарали. У кого в сім'ї не було партійних, то ті були трохи сміливіші, а хто мав партійний квиток, боялися, адже могли виключити з партії, осоромити на партійних зборах

- Мої батьки до церкви на Великодень не ходили, - говорить директор музичної школи №2 Валентина Ревенко. - На те була вагома причина – вони працювали учителями. Та на кожне свято у нас на столі були крашанки та паска. Сестра матері співала у церковному хорі, тож після служби приносила освячений мамин великодній кошик.

Щоб вчасно "присікти і викорінити", райкоми з парткомаами відряджали на всеношну у компанію до бабусь свої рейди. Заслони з педагогів, оточення комсомольців, загони чергових дружинників всю ніч позіхали під церквами, виловлюючи в натовпах вихованців і колег. Там, у партії, теж не дурні люди сиділи. Вони розуміли, що старих баб уже не перевчиш – вони, як вірили в Бога, так і далі будуть вірити. А ось молодь намагалися виховати безбожниками.

За словами Миколи Садового, народного депутата України двох скликань, який у радянські часи був секретарем парторганізації Кіровоградського педінституту, він не пам'ятає, щоб «зверху» надходили якісь вказівки щодо Великодня. Разом з тим Микола Ілліч не заперечує, що він разом з іншими членами так званого комсомольського спецзагону ходив біля церкви з червоною пов'язкою на рукаві. Пояснює це тим, що до церкви йшло багато народу, більше ніж сьогодні, тож члени спецзагону робили прохід у натовпі, щоб через нього безпечно проходили прихожани, і не було тисняви.

- Мене чуть з інституту не вигнали за те, що ходив до церкви на всеношню, - говорить заслужений тренер України В'ячеслав Жуков. – Було це у 1987-му. Я, третьокурсник істфаку нашого педінституту, був на практиці у школі №11. Були нам на практиці і дві першокурсниці. І от я вирішив повести їх на всеношню до Грецької церкви. Коли підходили, побачив у натовпі комсорга інституту, він мене упізнав. А у понеділок після обіду мені телефонує одногрупник і каже, що мене «пропісочили» у стінгазеті, яка висить

на стіні між поверхами. Намалювали з великою сіткою, повною різнокольорових крашанок. Оскільки прізвищ першокурсниць комсорг вузу ще не знав, то їх тільки намалювали. «Гайлик! – подумав. – Виженуть!». Я перевівся у педінститут з військового училища, де вступив у партію, був у комітеті комсомолу факультету. Викликали до ректора інституту Поляруша. Олег Євгенович запитує, що я робив у церкві. І я вирішив піти ва-банк, сказав, а вони ж знали, де я навчався, що товариші з вулиці Леніна доручили мені одну справу. Поляруш запитує яку. «Ну, цього я вам не скажу. Це уже у них запитуйте», - відповідаю. Очевидно Олег Євгенович сам хотів пошвидше покінчити з цим інцидентом, бо сказав, щоб я йшов на практику у школу, і більше до церкви не ходив. Я попросив залишити собі пам'ять стінгазету. Вона у мене довго лежала в антресолях...

Щоб утримати народ удома у святу ніч, влада робила йому нечуваний подарунок – давали телеконцерти "Мелодії і ритми зарубіжної естради" та інші рідкості.

- Якось до мене звернулися, щоб написав сценарій антипасхального свята, щоб молодь пішла до клубу, а не у церкву, - продовжує Микола Барабуля. - Я тоді працював у Будинку культури імені Калініна, який знаходився у Великій синагозі. Тоді популярною на телебаченні була програма Молчанова «До и после полуночи». От і ми зробили це свято за подібним сценарієм. Розпочали о 23-й годині, а завершили о шостій годині ранку. Було кілька програм - танцювальна в одному залі, в іншому крутили відеофільми, а в третьому йшов концерт. Звісно, працював буфет. Це був так званий альтернативний відпочинок молоді у Великодню ніч. Але захід закінчився як завжди неприємностями – хлопці перебрали, розбили унітаз у туалеті і у подальшому нам заборонили там робити щось подібне.

Це зараз крашанки розмальовані, а тоді були переважно одного кольору – червоно-коричневого. Мама красила їх у цибулинні, яке кидала до казана з водою, доводила до кипіння, потім кидала яйця – вони виходили червоними. У кого, як у нас, у селі та ближніх селах не було церкви, та люди все одно ставили на святковий стіл крашанки та пасхи, які пекла кожна господиня.

- У 80-ті роки я був на керівній посаді, - згадує пенсіонер Олександр М. – За тиждень до Великодня у моєму кабінеті побував інструктор міськкому партії. Сказав, що потрібно провести роз'яснювальну роботу серед підлеглих, щоб вони не йшли до церкви на свято. А тих, хто ослухається, будуть карати. Та так сталося, що мати підвернула ногу і попросила мене допомогти донести їй до Грецької церкви великодній кошик. І ось ми підходимо з мамою до церкви, і я відчуваю на собі чийсь погляд. Дивлюся - цей мій інструктор стоїть з червоною пов'язкою на рукаві. «А ви що тут робите? – запитує. - Я ж вас попереджав!». «Мамі допоміг дійти. А ви чого тут?» - відповідаю. «Так я ж фіксую тих, хто порушив інструкції партії» - гордо сказав партієць. «Так і я прийшов подивитися, чи підлеглі мене не ослушалися», - кажу. А торік на Великдень вранці виходжу з під'їзду - назустріч з кошиком мій інструктор: «Христос Воскрес! - вітається. - А ви що, не ходили на всеношню до церкви?» - запитує. Набожним став на старість.

ГУДЗИК ЯК РАРИТЕТ

Пам'ятаєте знаменитий вислів Аркадія Райкіна про визначну роль гудзика у костюмі? "На чому тримаються штани у секретаря райкому?" - запитував його герой. Ну, звичайно, на гудзику. І дійсно, ця крихітна деталь одягу протягом століть була і залишається значущою складовою нашого зовнішнього вигляду. За допомогою гудзика солдат з простолюття відчували витирати ніс рукавом - про це і сьогодні нагадують гудзики на рукавах чоловічих піджаків. Через гудзики, вважають багато істориків і медики, - вибухнула I Світова війна. Ерцгерцог Франц-Фердинанд помер після пострілу тільки через те, що на розстібання всіх його гудзиків для обробки рани потрібно було занадто багато часу. А вже будучи пришитим, він може грати мінімум чотири

ролі: застібки, прикраси, розпізнавального знака (наприклад, на військовій формі) і ... оберега.

Світ колекціонує гудзики уже давно: формені, спеціальні, мундирні і побутові. А людей, які їх збирають, називають філобутоністами. Один з них – кропивничанин Олександр Корнюша.

- З дитинства збираю монети, значки та гудзики, - говорить Олександр Петрович. - Зацікавив батько. Потім брав у діда Захара Микитовича старі речі. Обмінювався з хлопцями. У нас у Костополі на Рівненщині, звідки я родом, хороша борцівська школа, з якої вийшло чимало чемпіонів. Я також займався вільною боротьбою, був чемпіоном Європи та Радянського Союзу. Часто їздив на змагання, з яких привозив борцівські значки. Просив товаришів про це. Коли навчався в інституті у Києві, відвідував зібрання колекціонерів, зокрема на Нивках, де купував або вимінював значки та гудзики. Сьогодні маю велику колекцію борцівських значків.

Багато з експонатів своєї колекції гудзиків Олександр Петрович знайшов сам. Так півроку тому у лісі під Знам'янкою випадково натрапив на гудзик польського чиновника. Датується він 1850 роком.

- А оцей ряд гудзиків мені привезли із Франції. Товариш їздив туди, зустрічався з колишнім кіровоградцем, нині громадянином цієї країни. Товариш сказав про моє захоплення. Вони пішли на блошиний ринок у Парижі і купили кілька гудзиків часів Наполеона.

Кожний новий експонат колекції змушує заглядати Корнюшу в інтернет і цікавитися його історією – кому належав, коли, де і на якому заводі виготовили.

- А цей гудзик з мундира наполеонівського гвардійця. Придбав його через інтернет. Продавець помилково вважав, що його виготовлено у Неаполі і продав за копійки.

Печатку лісника Олександр Петрович також випадково знайшов у Чорному лісі.

- Там неподалік колись був будинок лісника. Бачите напис – «Александрийское лесничество Херсонской губернии». Знайшов на смітнику з допомогою металошукача. На печатці дата – 1850 рік.

Кожен гудзик має свого виробника. У колекції Корнюші гудзики торгових домів Копейкіна, Юнкін, рижанина Левштейна, Волчанінова....

Є у колекції Олександра Петровича більше двох десятків гудзиків, на яких літери.

- Це гудзики різних полків царської армії. Чим більше число, а є і тризначні, тим рідкісніший і дорожчий гудзик.

Елементи одягу посадовців різних губерній відрізняли за гербами, на гудзиках мундирів залізничників, моряків чи поліцейських – свої професійні знаки. Є у зібранні і гудзики, які ще пам'ятає старше покоління наших читачів, приміром з форми члена студзагону.

- Загалом гудзики з моєї колекції не являють якоїсь культурної цінності та не дорогі - можна придбати гривень за 20, деякі трішки дорожче. Але усе це історія людства, наша історія, яку треба знати, любити і берегти.

ПЕРЕБУВАННЯ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК ПОЗНАЧИЛОСЯ НА ЗВИЧАЯХ СХІДНИХ НІМЦІВ

Військовий пенсіонер з Кропивницького Леонід Бобров десять років прослужив у Німецькій Демократичній Республіці у складі Групи радянських військ. Його військова частина, у випадку війни, повинна була нанести ракетні удари, у тому числі і з ядерними зарядами, по ворогу - військах НАТО. .

Уперше я ступив на німецьку землю на початку жовтня 1970-го, - говорить Леонід Бобров. – Після п'яти років служби повернувся у Кіровоград у ракетну частину, звідки знову через вісім років був відряджений до НДР. День від'їзду звідти, після так би мовити другої каденції, запам'ятав добре - 23 вересня 1988-го.

Запам'яталися перші враження у прикордонному Франкфурті-на-Одері. На залізничному вокзалі радянським військовим запропонували покласти валізи на візок і німець кудись їх повіз ліфтом. І відразу стало боязно, що ми їх більше не побачимо. А на пересильному пункті вразив достаток маленького магазинчика. Там були і дефіцитні в СРСР шуби з натурального хутра, і килими, і диковинні для нас напої. Товари, які продавали у воєнторгівських магазинах Східної Німеччини, в основному були або ж німецького виробництва, або ж завезені з Радянського Союзу.

Мене спочатку здивувало те, що в НДР продавали деякі радянські товари, які у нас були у дефіциті. Наприклад, книги - дитячі, пригодницькі, фантастику. Дружина купила багатої такої літератури, в основному, дитячої. Щоправда, коштували книги там дещо дорожче, ніж у Союзі. А ось болгарські цигарки, наприклад, продавали у нашому воєнторзі дешевше, ніж в СРСР, хоча поставляли їх в НДР через Радянський Союз.

Зарплату нам видавали марками НДР - один рубль прирівнювався до трьох марок. Перше, що ми купили з дружиною, зібравши грошей, - спальний гарнітур "Казка" виробництва НДР, який цілком відповідав назві. А ще - кухонний гарнітур, теж місцевий, килими, шубу, красивий посуд. Потім меблі перевезли сюди, вони й сьогодні справно служать. А ось телевізор у нас був там радянського виробництва. Японська телерадіотехніка в НДР була дорога.

Дехто з радянських військових займався комерцією – їдучи у відпустку на батьківщину, везли чимало добра, яке вигідно потім збували. Переправляли товари багажом, як правило - "тряпки", адже в СРСР складно було купити пристойний одяг. Дуже підприємливі у цьому, в основному, були понадстроковики (з 1972 року – прапорщики).

Усі десять років мене вражали і, без перебільшення, приносили насолодження ідеальна чистота і порядок на вулицях та у громадських приміщеннях, чемність працівників торгівлі, транспорту, та взагалі усіх німців. А про таке «дзеркало» культури, як туалети, треба розповідати окремо. Ой, як тяжко було приїздити у відпустку на батьківщину, починаючи з білоруського Бреста!

Дрезден, стемніло, телефонна будка, а у ній товстезний телефонний довідник на полиці. Хіба у нас таке можливо?

Лейпциг, церква Св. Фоми (Томаскірхе), де 27 років працював капельмейстером Й.С.Бах, і де покоїться його прах. Усі миряни співають псалом, у кожного книжечка з текстами. Ми сидимо з жінкою і у нас її немає, не співаємо. Хтось ззаду протягує нам свою книжечку.

Фюрстенвальде, ніч, місце ремонту проїжджої частини вулиці огорожено червоно-білою стрічкою і запаленими (!) керосиновими ліхтарями з червоним склом. У нас же, у кращому випадку, стирчить якийсь незрозумілий знак, або гілка дерева, з ями.

Лейпциг, для підйому на 90-метрову висоту оглядового майданчика пам'ятника Дружби народів треба підніматися крутими гвинтовими сходами усередині ніби труби, викрашеної чорною фарбою, яка майже уся подряпана надписами на шкал: «Тут був такий то і звідти». Звісно, російською мовою. Я навіть знайшов прізвище свого однополчанина, до речі, політпрацівника.

Бад-Ельстер, курортне містечко на кордоні з Чехословаччиною, радянський військовий санаторій без огорожі посеред містечка, неподалік джерело трьох мінеральних вод, миє стакани літня німка: «Пейте, пейте мінералку, мальчики, вода не водка, много не выпьешь».

Правління радгоспу, 11-та година рівно, великий хол заповнюють робітники двору механізації, розсаджуються по диванах та кріслах – розпочинається обов'язкове 15-хвилинне кавопиття. Усі у світлих, кольору кави з молоком, чистих і акуратних комбінезонах.

Драххаузен. Зранку виїжджаю старшим шкільного автобуса у Котбус і з дивом помічаю на лісовій дорозі невеличку вибоїну. «Щось не звичне для німців», - думаю. Їду після обіду назад – вибоїни, як не було, асфальт акуратно вдавнено в чіткий прямокутник.

Військове містечко, німці будують сучасну котельню. Спочатку уклали дорогу до будмайданчика металевими платформами, огородили, завезли кілька комфортабельних вагончиків для відпочинку. Наші ж розпочали б з котловану.

Або, ось ще таке порівняння. Їду з вокзалу до військової частини, метрів за 500, далі поле, до нашого КПП, перед автоматично закритим шлагбаумом (перекриваються лише праві частини) залізничного переїзду стоїть літній німець з велосипедом. Зупинився і я за компанію, хоча потяга ще й не чути, дочекались, разом перетнули. А тижнів через два стою на КПП нашої частини, дивлюся на той самий переїзд, і не вірю своїм очам. Закритий шлагбауми перетинає (об'їжджає) наш автобус зі... школярами молодших класів. Водій – наш прапорщик.

Незабутні також моменти проїзду повз Берлінську стіну в електричці. Або коли стоїш на Унтер-ден-Лінден перед Бранденбургськими воротами і дивишся повз них туди, на Західний Берлін, як в інший світ, а праворуч - велич Рейхстагу.

Був і такий кумедний випадок. Запитую якимось у жіночки, як пройти туди-то, а вона, як виявилось, росіянка, не помітивши мого ламаного німецького, почала відповідати мені ще більш ламаною мовою. Дуже довго ми з нею після цього сміялися.

Загальновідомі німецькі пунктуальність, бережливість та

економність. Зазвичай, приміром, міцні спиртні напої вони п'ють з маленьких 40-грамових стаканчиків, так званий «дупель». Це перший приклад бережливості, який має таке пояснення. Одного разу за спільним з німецькими гостями застіллям із «чаркою чаю», мій добрий знайомий Ахем, окидаючи очима стіл, напівжартома висловив здивування:

- Не зовсім розумію вас, росіян. Людина п'є невеличку кількість спиртного для того, щоб трохи сп'яніти, бути більш розкутою, веселішою. Ви ж п'єте стаканами, і тут же закусюєте неймовірною кількістю їжі, та й ще такою жирною.

Другий приклад характеризує ефективність розміру штрафних санкцій. Після об'єднання Німеччини у 1989-му, автолюбители східної її частини (НДР) поспіхом почали позбуватися радянських «Жигулів», які складали більшість приватного автопарку країни. Такі автомобілі із

загальним пробігом 30-40 тис. км. можна було купити за 1-1,5 місячне грошове забезпечення офіцера радянської армії середньої ланки. Тобто, майже за безцінь. А усе тому, що згідно законодавства ФРН, гранична норма СО у вихлопних газах автомобілів у них майже удвічі нижча, ніж у НДР, яка була орієнтована на СРСР. Тому рівень штрафу за перевищення цього показника став незрівнянно вищим, а користування «Жигулями» стало не вигідним. Вважаю це яскравим прикладом того, яким чином свідомість приходить через усвідомлення рівня і невідворотності відповідальності. Наші військові, які ще залишалися у Німеччині, стали купувати цей транспорт і переправляти його на батьківщину. Знайомий купив тоді майже новий ВАЗ-2104 за місячне грошове утримання офіцера, а тут вигідно його продав - вистачило на новеньку "шістку". Щоправда, він купив її за держціною, за спеціальним талоном, які тоді видавали військовим, які поверталися в СРСР по заміні чи звільненні у запас. За таким же талоном придбав автомобіль тоді на базі воєнторгу у Києві і я.

У німецьких багатоповерхівках світло в під'їздах не горить, як у нас, усю ніч. Ти входиш у під'їзд, натискаєш вмикач-таймер із світлодіодом - і під'їзд буде освітлюватися рівно стільки, скільки людині потрібно спокійно, навіть з малими дітьми, зійти на останній поверх і увійти у свою квартиру. А щоб навпаки, вийти з квартири на вулицю, треба увімкнути такий же вмикач біля своїх дверей. Під'їзд буде освітлений також тільки потрібний на це час. Причому, менший ніж у першому випадку, бо спускається людина швидше, ніж піднімається угору.

Якщо говорити про зміни у житті східних німців протягом 18 років (1970-1988), то рівняння на «старшого брата» - СРСР, і безпосередньо ми, понад півмільйонна армія радянських військових, разом з членами їхніх сімей, привчили німців до притаманних нам «порядків». Приміром, до торгівлі «з-під прилавка», до пияцтва та порушень трудової дисципліни. Якщо на початку мого перебування в НДР можна було звіряти часи руху пасажирських потягів за годинником, то наприкінці 80-х уже мали місце запізнення транспорту.

ПИВНІ ЕТИКЕТКИ СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ

Житель обласного центру Леонід Бобров зібрав колекцію етикеток з пивних пляшок виробництва Німецької Демократичної Республіки.

- Мені, колишньому військовому, довелося десять років прослужити у Групі радянський військ у цій країні, - говорить Леонід Іванович. - Якось один з офіцерів показав мені своє зібрання етикеток. І я також заходився їх збирати. Тим паче, що для цього були широкі можливості. Не останню роль у цьому зіграла й моя активна участь у споживанні змісту пивних пляшок. А проблем з тим, де купити чи випити пива, як із рибними продуктами до нього, а також з туалетами, - там не було.

До речі, німці – справжні любителі пива, п'ють його з чим завгодно, але не з в'яленою рибою як у нас. Л.Бобров пригадає такий випадок. В одному з гаштетів, по нашому кафе, велика кампанія радянських прапорщиків увесь вечір пила пиво з в'яленою рибою. Після цього власник кафе демонстративно розбив усі їхні стакани прямо у залі.

Слід зазначити, що в усіх 15-ти округах тодішньої НДР та столиці працювало як мінімум по одному, а той більше пивзаводів. Виробляли вони десятки сортів пива. Якщо навіть випускали один і той же сорт, то у кожного заводу була своя фірмова оригінальна етикетка.

- Збирав я етикетки лише останні три роки під час другої каденції в НДР. Можете уявити, якою б вона була за усі мої десять років перебування у Східній Німеччині!

Пивні етикетки, як й інші будь-які колекції, - це відображення якогось напрямку в історії. Німеччина славиться своїми багатовіковими пивними традиціями. Достатньо лише згадати баварське пиво. Німці вживають більше за всіх пива у світі на душу населення. Щорічно

проводять велике пивне свято «Октоберфест». Та й усі народні гуляння супроводжуються розпиттям пива. Починаються вони навесні з «Паркфесту» - свята відкриття функціонування парків. А потім продовжуються на різноманітні професійні свята: день рибака, день мисливця, свято врожаю тощо. Не пасла задніх у цьому плані і Східна німеччина. Пиво там лилося, як кажуть, рікою.

- У магазинах та численних гаштетах був широкий вибір пива. І не тільки німецького виробництва, НДР торгувала з усіма країнами від - соцтабору до Південної Америки. Пиво було у пляшках по 0,33 та 0,5 літра. Одне з найдешевших «Hell» коштувало 0,48 марки та 0,72 марки - за 0,33 л і 0,5 л відповідно. Це при тому, що 1 марка НДР дорівнювала 1/3 радянського рубля.

Приїхавши до магазину, німці купляли пиво, як правило, на тиждень, завантажували у свій «Трабант» або «Жигулі» два-три ящики. В гаштетах розливе пиво подавали у високих стаканах з тонкого скла. Отих, як у нас, тяжких бокалів з товстим склом, не пригадую, щоб бачив там. Обов'язкові красиві картонні підстанки з рекламою того чи іншого сорту пива. Навіть у невеличкому гаштеті пиво подавали на стіл.

У гаштетах були однотипні засоби для миття стаканів. Це квадратної форми глибока ємність з нержавійки для первинного споліскування, а мили стакани під іншим струмком води пристроєм з обертовою щіткою.

- Знайти гаштет у незнайомому населеному пункті було дуже просто, - говорить Бобров. - Знаходиш верхівку купола місцевої кірхи – і біля неї обов'язкового буде гаштет. Одним з найкращих, на мій смак, було пиво марки «Radeberger Pilsner». Ось від нього етикетка (на знімку – прим.ред.). Це пиво виготовляють у невеличкому містечку Радеберг, що в 15 км від Дрездена, ще з XVIII століття. Його навіть поставляли до столу королям. Воно і зараз входить в десятку найкращих німецьких марок. Має специфічну гірчинку, яку надає хміль, і білу піну. Коштувала тоді півлітрова пляшка цього пива 1,98 марки, тобто 65 радянських копійок. Бачив на одному з сайтів продаж, що нині в Україні пиво цієї марки продають по 133 грн за півлітрову пляшку.

ЗМІСТ

1.НІХТО НЕ ГОЛОСУВАВ ПРОТИ	3
2. ЦЕНЗУРИ, ЯК І СЕКСУ, В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ НЕ БУЛО	5
3. У КВАРТИРІ ВОЛОДИМИРА ЦИСЯ 400 АВТОМОБІЛІВ	7
4. ГРИГОРІЙ КОЧЕТОВ ЗВІВ САДОВИЙ БУДИНОК З МІЖКІМНАТНИХ ДВЕРЕЙ	8
5. СЕРГІЙ ВІТЕР ВИРОЩУЄ 13 СОРТІВ ЛІЩИНИ	8
6. СУКНЮ ПОШИЛИ З ДВОХ ПАЧОК ПАПЕРУ	9
7.ЄВГЕН ВАСИЛЕВСЬКИЙ РОБИТЬ ІГРАШКИ З БРУХТУ	10
8.КРИЛА "ПТАХА ЩАСТЯ" ЗРОБИЛИ З ДВЕРЦЯТ "АЛЬФА РОМЕО"	10
9.ВІТАЛІЙ СВІРНЕНКО ПІДНІМАЄ ГИРІ МІЗИНЦЯМИ	11
10.ДО НІНИ БАРАБУС ПРИЛИПАЮТЬ МЕТАЛЕВІ РЕЧІ	12
11.ГОЛОВА КОЛГОСПУ ПРИГНАВ У СЕЛО БОЙОВИЙ ТАНК	13
12.МИХАЙЛО ФЕДІЧКІН ГОДУЄ ВОВЧЕНЯТ ПОЛУНИЦЯМИ ТА ЯБЛОКАМИ	14
13.СМЕРТЕЛЬНЕ РАНДЕВУ У ГАРАЖІ	15
14.ПРАЦЮВАЛА ВІСІМ ДЕНЬ, ЗАРОБИЛА ТРУДОДЕНЬ	16
15.ОСТАННІЙ РЕЙС «НАХІМОВА»	17
16.ОЛЕКСІЙ ОСАДЧУК ВИЗНАЧАЄ ПОГОДУ ЗА ПОВЕДІНКОЮ РІЧКИ	19
17.А ВАША ДРУЖИНА НЕ ХОДИТЬ НАЛІВО?	20
18.СУБТРОПІЧНИЙ САД НА БЕРЕЗІ ПІВДЕННОГО БУГУ	21
19. МЕЛОДІЯ ШОПЕНА ІЗ КОРОБКИ З ЧАЄМ	22
20.КОНІ ВЕРОНІКИ ЧІБЛІС	23
21.ТХІР КУЗЬМА	23
22.БАСКЕТБОЛЬНИЙ ЗНАЧОК ПРОЙШОВ З ОЛЕКСІЄМ ОЛІЙНИКОМ РІК СЛУЖБИ В АФГАНІСТАНІ	24
23.ВИ БОЇТЕСЯ? ЦЕ ВИЛІКОВНО	25
24.ПРОСТИЙ, ЯК ЛЕНІНСЬКИЙ ЧЕРЕВИК	27
25.ПОЛЩЕЙСЬКИХ В АМЕРИЦІ НАЗИВАЮТЬ «КОПАМИ» ЧЕРЕЗ ГУДЗИКИ НА МУНДИРІ	28
26.ЩО РОБИТИ, КОЛИ ДИТИНА РОЗМОВЛЯЄ «НЕПРАВИЛЬНО»?	30
27.ПОЛЮВАННЯ ЗА КНИГАМИ	31
28.НА ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ СІМ РОКІВ ЧЕКАЛИ	32

	96
29.РОДОВІД ДО СЬОМОГО КОЛІНА	34
30.ШКАРПЕТКИ В'ЯЗАТИ ПОРАДИЛИ ЛІКАРІ	35
31.У ЩАСТІ ЖИТИ, НІ ПРО ЩО НЕ СУМУВАТИ!	36
32.ПЕНСІОНЕР МРІЄ ПОДИВИТИСЯ НА СЕЛО З ВИСОТИ ПТАШИНОГО ПОЛЬОТУ	37
33.ПРОГНОЗ ПОГОДИ ВІД АНАТОЛІЯ КОВАЛЯ	38
35.ЗА ЯГОДАМИ У ФІНЛЯНДІЮ	39
36.СОЦІАЛІЗМ З ПОРЦЕЛЯНОВИМ ОБЛИЧЧЯМ	40
37.ДРІБНА МОНЕТА, АЛЕ ДОРОГА	41
38.РАРИТЕТНИЙ АВТОМОБІЛЬ РОЗВИВАЄ ШВИДКІСТЬ ДО СТА КІЛОМЕТРІВ НА ГОДИНУ	42
39. «ПЛЯШКОВА КІМНАТА» ТЕРЕГУЛОВИХ	42
40.У МАЛІЙ ВИСЦІ РОБЛЯТЬ ЛІМУЗИНИ	43
41.ВЕЛИКОДНІ ЛИСТІВКИ	44
42.ПІНОПЛАСТОВИЙ СКУЛЬПТОР	45
43.ПРО ЯКІСТЬ І «НЕЯКІСТЬ» СТАТЕЙ РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ	46
44.У СВОЇ РОБОТИ СЕСТРИ ВКЛАДАЮТЬ ДУШУ	47
45.ЕКСПОНАТИ У МУЗЕЇ НЕ БЕЗ ІСКРИ ТАЛАНТУ	49
46.ДОРЕВОЛЮЦІЙНА КНИГА У МАКУЛАТУРІ	50
47.ТАКІ КРАСИВІ, ЩО ЖАЛЬ ЗАПАЛЮВАТИ	50
48.ЗАХОПЛЕННЯ МАЙОРА МІЛІЦІЇ	51
49.НАПЕРСТКИ ЛЮДМИЛИ КРИВЕНКО	53
50.ЗНАЙОМСТВО З ХАРКІВСЬКОЮ БАНДУРОЮ	53
51.ВАЛЕНТИН НІВАЛОВ ЗА 60 РОКІВ НЕ ПРОПУСТИВ ЖОДНОГО МАТЧУ СВОЄЇ КОМАНДИ	54
52.ГАСОВІ ЛАМПИ СЕРГІЯ ВОРОНИ	56
53.СЕРГІЙ ЛАДУТЬКО ВИРІЗАЄ ОКІМОНО	57
54.СПОГАДИ У КЕРАМІЧНИХ ТАРІЛКАХ	58
	59
55.ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НА СІРНИКОВІЙ КОРОБЦІ	
56.ВІКТОР СОРОЧАН СОРОК РОКІВ НЕ ЗНАВ У КІРОВОГРАДІ ГІРКОТИ ПОРАЗКИ	61
57.НАТАЛІЯ КОСТЮК: СЕАНСИ ГІПНОЗУ НА СЦЕНІ ПРИНОСЯТЬ ТІЛЬКИ ШКОДУ	62
58.У ВОЛОДИМИРА ГУЙВАНА ЗНАЙОМІ БРАЛИ РАВЛИКІВ ДЛЯ ОЧИЩЕННЯ ШКІРИЗА	64

59.ЗА ПОЛЬОТОМ ГОЛУБІВ ВИЗНАЧАЮТЬ СТАТЬ ДИТИНИ	65
60.П'ЯТНИЦЯ, 13-ТЕ — ЩАСЛИВИЙ ДЕНЬ!	66
61.ЗОШИТ БУВ СВОЄРІДНИМ НАГАДУВАННЯМ	67
62.СЕРГІЙ СІНЮК НАВЧИВ ПРИЩЕПЛЮВАТИ ПЛОДОВІ ДЕРЕВА ЗО ДВА ДЕСЯТКИ ЗНАЙОМИХ	68
63.СОРОК П'ЯТЬ РОКІВ ПЕТРО СІРИК «СПЛКУЄТЬСЯ» АЗБУКОЮ МОРЗЕ	69
64.У СПІВАВТОРСТВІ З ПРИРОДОЮ	70
65.ШКІРЯНИХ СПРАВ МАЙСТЕР	71
66.МИХАЙЛО АНТОШКА УЧИВ В'ЄТНАМЦІВ АВТОСПРАВИ	72
67.ІСТОРІЯ МЕДИЦИНИ У МЕТАЛЕВИХ ЗНАКАХ	73
68.НАДІЯ НІКЛЕСА ЗВЕРТАЄТЬСЯ ДО СВОЇХ КІЗ ПО ІМЕНІ	73
69.ХІБА НЕ ОРИГІНАЛЬНО	74
70.БОРИС МАСЛЕНКО РАДИТЬ САДИТИ КІЛЬКА СОРТІВ ПОЛУНИЦІ	75
71.У ГЛОДОСАХ БУЛО 54 ВІТРЯКИ, ЗАРАЗ ОДИН, І ТО МІНІАТЮРНИЙ ВИРІБ	76
72.ВАС ВИДАВ ПОЧЕРК	76
73.ДУМАВ – ЙДЕ „НАЛІВО”, ВИЯВИЛОСЯ – НА ТОЙ СВІТ	80
74.ВІД ГУСЕНИЦІ ПІД КІРОВОГРАДОМ ГИНУТЬ ЖИВНІСТЬ ТА РОСЛИНИ	82
75.ПРИМИРЕННЯ НАД МОГИЛАМИ	83
76.РАДЯНСЬКІ МАРКИ, КУПЛЕНІ КОЛИСЬ У КІОСКУ ФІЛАТЕЛІЇ, ОСОБЛИВОЇ ЦІННОСТІ НЕ МАЮТЬ	85
77.ВОЛОДИМИР ГУЙВАН БОРЕТЬСЯ З ПРОБЛЕМАМИ ХРЕБТА ПІДВОДНИМ ПОЛЮВАННЯМ	87
78.ЯК "СВЯТКУВАЛИ" ВЕЛИКДЕНЬ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ	88
79.ГУДЗИК ЯК РАРИТЕТ	90
78.ПЕРЕБУВАННЯ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬК ПОЗНАЧИЛОСЯ НА ЗВИЧАЯХ СХІДНИХ НІМЦІВ	91
80.ПИВНІ ЕТИКЕТКИ СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ	93